

תפ"ח 67108/07/18 - מדינת ישראל נגד דוד חיים

בית המשפט המחוזי מרכז-לוד

תפ"ח 67108-07-18 מדינת ישראל נ' חיים (עציר)
בפני כבוד השופט מנחם פינקלשטיין, אב"ד
כבוד השופטת ליאורה ברודי, סג"נ
כבוד השופט רמי אמיר

בעניין: המאשימה

מדינת ישראל
באמצעות ב"כ עו"ד יעל זליג

נגד
הנאשם

דוד חיים
באמצעות ב"כ עו"ד אביגדור פלדמן
ועו"ד ימימה אברמוביץ'

הכרעת דין

השופטת ליאורה ברודי, סג"נ:

כתב האישום

1. הנאשם ואופירה חיים ז"ל (להלן: "**אופירה**" או "**המנוחה**") היו נשואים זה לזה, והתגרשו בשנת 2004.
2. במסגרת הליך הגירושין חולק מתחם המגורים של הנאשם ואופירה בתל מונד (להלן: "**המתחם**"). אופירה התגוררה בבית המגורים המרכזי (להלן: "**הבית**"), אשר בצמוד לו יחידת דיור שבה התגוררה אימו של הנאשם (להלן: "**יחידת הדיור**"). הנאשם עבר להתגורר בבית שבנה בחלקו האחורי של המתחם.
- מעת לעת נהגה אופירה להשכיר את קומות המגורים הפנויות בבית. במועד הרלוונטי לכתב האישום התגוררו סיון בתם של אופירה והנאשם (להלן: "**סיון**") ובן זוגה בקומה התחתונה של הבית.
3. עובר ליום 5.6.18, במועד בלתי ידוע, גמלה בליבו של הנאשם ההחלטה לרצוח את אופירה, וזאת לאור סכסוכים משפחתיים וכספיים שהתגלעו בין השניים (להלן: "**תוכנית הרצח**").
4. עובר ליום 5.6.18, במועד שאינו ידוע, החל הנאשם לפעול לקידום תוכנית הרצח, במסגרתה פנה לברקאת, אשר עבד עבורו בגינון (להלן: "**ברקאת**") וביקש ממנו לחפור בעבורו בור בחצר האחורית של ביתה של אופירה, בסמוך לעצי הפרי (להלן: "**החצר**").

5. הנאשם הסביר לברקאת בכזב כי הוא זקוק לבור לצורך טיפול בנזילת מים. בהמשך, הנחה הנאשם את ברקאת בנוגע למקום החפירה, גודל הבור ועומקו.
6. לבקשת הנאשם חפר ברקאת בור בעומק של כ- 20 ס"מ, וביום שלמחרת, לבקשת הנאשם, המשיך להעמיק את הבור עד לעומק של כ- 60 ס"מ (להלן: "הבור").
7. ביום 20.6.18, עובר לשעה 15:45, ובמסגרת תוכנית הרצח, הצטייד הנאשם בחוט ניילון בצבע שחור (להלן: "חוט הניילון") והכניסו לכיס מכנסיו.
8. בהמשך, בין השעות 15:45-16:15, קרא הנאשם לאופירה לצאת מביתה, וביקש לשוחח עימה.
9. אופירה יצאה מביתה ופגשה בנאשם. הנאשם פנה אל אופירה וביקש ממנה להסדיר מעבר לאימו הקשישה בחצר ביתה, על מנת שהאם תוכל להגיע לביתו בקלות, ואופירה סירבה לבקשה זו.
10. הנאשם ואופירה המשיכו ללכת לכיוון חצר ביתה של אופירה, ובעודם עוברים בסמוך לביתה של סיון, ביקש הנאשם מאופירה לסיים את הוויכוח שהיה באותה עת בינה לבין סיון, והמנוחה סירבה לכך.
11. בהמשך, הוביל הנאשם את המנוחה אל תוך חצר הבית בסמוך למקום הימצאו של הבור. הנאשם ביקש מאופירה להתקין עבור אימו דוד שמש על גג ביתה של אופירה, ואופירה סירבה באומרה שאין מקום על הגג.
12. או אז התנפל הנאשם על אופירה מאחור, כך בחוזקה את חוט הניילון סביב צווארה וחנק אותה באמצעותו. הנאשם המשיך במעשיו, וזאת על אף תחנוניה של אופירה שקראה בשמו של הנאשם.
13. משאפסו כוחותיה של אופירה, היא נפלה ארצה, והנאשם המשיך וחנק אותה בחוזקה באמצעות חוט הניילון במשך כעשר דקות.
14. משהבחין הנאשם שפניה של אופירה הכחילו, שחרר את אחיזתו בחוט הניילון.
15. מיד לאחר מכן, אחז הנאשם בפרק כף ידה של אופירה על מנת לוודא שהדופק שלה פסק, וכן הניח את ידו על בטנה ווידא שהיא אינה נושמת עוד.
16. בהמשך, קירב הנאשם את המנוחה בסמוך למקום חפירתו של הבור. הנאשם נטל את חפירה שהייתה במקום והעמיק את הבור עד שהתאים למידותיה של המנוחה. הנאשם הטמין את המנוחה בבור וכיסה אותה בחול, עד כי לא ניתן היה להבחין בדבר.

17. בהמשך, פעל הנאשם להסתיר את המעשה ולמנוע את גילוי: הוא ריסק באמצעות פטיש את מכשיר הטלפון הנייד של המנוחה, לקח את תיקה של המנוחה מביתה, גזר את כרטיסי האשראי שלה, נטל את חוט הניילון שבאמצעותו ביצע את הרצח, ואת כל אלה השליך בפח אשפה המרוחק מביתו.
18. לאחר שהחלו החיפוש בעקבות המנוחה, ביום 24.6.18, מסר הנאשם עדות כוזבת בתחנת המשטרה, שלפיה הוא אינו יודע על אודות היעלמותה של המנוחה. בנוסף, הציג הנאשם מצג שווא כמי שמסייע בחיפוש אחר המנוחה, על אף שכל העת ידע שהיא אינה בחיים.
19. הנאשם גרם למותה של אופירה בכוונה תחילה.
20. הנאשם העלים ראיות במטרה להכשיל את חקירת המשטרה, וכן מסר הודעה כוזבת בנוגע לגורלה של המנוחה ולמקום הימצאה.
21. בכתב האישום, שהוגש ביום 30.7.18 לפני תיקון מספר 137 לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: "**חוק העונשין**") (שעניינו עבירות ההמתה) שתחולתו היא מיום 10.7.19, מיוחסות לנאשם העבירות הבאות:
- א. רצח, לפי סעיף 300(א)(2) לחוק העונשין.
- ב. שיבוש מהלכי משפט, לפי סעיף 244 לחוק העונשין.
- ג. מסירת ידיעות כוזבות, לפי סעיף 243 לחוק העונשין.

יריעת המחלוקת

המענה לכתב האישום:

22. בתאריך 7.1.19 ניתנה תשובת ההגנה לכתב האישום, שלפיה הודה הנאשם בעיקרן של העובדות נושא כתב האישום.
23. הנאשם הודה ברציחתה של המנוחה, וכן בעבירות הנלוות של שיבוש מהלכי משפט ומסירת ידיעות כוזבות. הנאשם כפר בכך שמדובר ברצח מתוכנן מראש. התכנון מראש מוצא את ביטוי בכתב האישום בכך שהנאשם הכין את הבור מראש במטרה להטמין בו את גופתה של המנוחה, וכן שביום הרצח, עוד בטרם פגש הנאשם במנוחה, הוא הצטייד בחוט ניילון שאותו הכניס לכיס מכנסיו.
24. לגבי חפירת הבור טען הנאשם כי הבור נחפר לצורך יישור הקרקע, עקב שיפוע שהיה בחצר, ולבקשתו של דניאל (באותה העת בן זוגה של הבת סיון שהתגוררה במתחם) (להלן: "**דניאל**"), ולא כדי לטמון בו את

גופתה של המנוחה. הוא המשיך וטען שרק לאחר שהמנוחה כבר לא הייתה בין החיים, הוא המשיך לחפור את הבור כדי להתאים אותו למידות גופה.

25. לגבי חוט הניילון טען הנאשם כי הוא לא הצטייד בחוט מראש כחלק מתוכנית הרצח, כי אם שאת החוט מצא בגינה, בסמוך לרצח.

26. טענת ההגנה הייתה אפוא כי הנאשם מודה בעבירת הרצח לפי סעיף 300(א)(2) לחוק העונשין, אך כופר בכך שהמעשה בוצע לאחר תכנון מוקדם. בנוסף נטען כי הנאשם זכאי לענישה מופחתת בהתאם לנסיבותיו של סעיף 300א(ג) לחוק העונשין: הנאשם היה נתון במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה המתמשכת בבני משפחתו בידי מי שהנאשם גרם למותה.

בהמשך, לאור הרפורמה בעבירות ההמתה, טענה ההגנה כי הנאשם זכאי לכך שבעניינו תיקבע אחריות מופחתת, בהתאם לנסיבותיו של סעיף 301ב(א) לחוק העונשין.

27. לגופם של דברים טענה ההגנה כי בין המנוחה ובין הבנות המשותפות (לנאשם ולמנוחה) היו סכסוכים משפחתיים וכספיים. הסכסוכים היו בעיקר על רקע יחסה המשפיל והקשה של המנוחה כלפי הבנות, כאשר לאורך תקופות ארוכות לא דיברו הבנות עם המנוחה. כחודש עובר לרצח התרחשה מריבה משמעותית בין הבת סיון, שהתגוררה בשכירות במתחם, ובין המנוחה. מספר ימים עובר לרצח גירשה המנוחה את סיון ובן זוגה מהדירה. באותו היום השליכה המנוחה כדים מחרס לעבר סיון, השפילה אותה, קיללה אותה וצעקה עליה. המנוחה גם הזמינה משטרה בטענה כוזבת שבדירה יש פורץ, בעוד שדניאל התגורר בדירה בתוקף היותו בן הזוג של סיון. כך גם במהלך שנים ארוכות הייתה המנוחה מסוכסכת עם בתה מור. בשנת 2015, בעת שמור הייתה בחודש התשיעי להריונה, גירשה אותה המנוחה מדירת מגוריה במתחם יחד עם שלושת ילדיה. הנאשם ניסה לתווך בין הבנות למנוחה, וכן סייע לבנות מבחינה כלכלית. בנוסף, במשך השנים, לאור יחסה המשפיל והתנהגותה של המנוחה, כל מי שנתקל במנוחה רב איתה.

הנאשם לא יכול היה לשאת את התנהגותה של המנוחה, שהתבטאה בהשפלות ועלבונות שהופנו כלפי הבנות. כך גם לא יכול היה הנאשם לשאת את יחסה של המנוחה כלפי אימו שהתגוררה באותו מתחם.

הנאשם היה נתון אפוא במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת של המנוחה בבני משפחתו, ובשל אותה מצוקה הוא גרם למותה של המנוחה.

צמצום יריעת המחלוקת וטענות ההגנה לאחר הרפורמה בעבירות המתה (תיקון 137 לחוק העונשין):

28. מרבית הראיות בתיק זה הוגשו בהסכמה. בבית המשפט העידו מטעם המאשימה שלוש בנותיהם של המנוחה והנאשם: סיון, מור ועדיה, וכן דניאל, בן זוגה של סיון במועד הרלוונטי. מטעם ההגנה העידו הנאשם עצמו ומומחה מטעמו, ד"ר נמרוד שני, בהתייחס למצבו הרגשי של הנאשם במועד הרלוונטי, וזאת לצורך ביסוס טענת ההגנה בנוגע לאחריות המופחתת.

29. לבית המשפט הוגשו סיכומי הצדדים בכתב ונערכה השלמת סיכומים בעל פה, שבמהלכה, במידת מה, התחדדה וצומצמה יריעת המחלוקת בין הצדדים. בהמשך, הוגשה לבית המשפט השלמה בכתב לסיכומים

מטעם המאשימה, שלאחריה הוגשה מטעם ההגנה הודעת עדכון והשלמת סיכומים בכתב. בהמשך, קיבלנו את התייחסותה בכתב של ב"כ המאשימה לטיעוניה הנוספים של ההגנה. בהודעת העדכון של ההגנה צומצמה יריעת המחלוקת.

30. להלן אתייחס ליריעת המחלוקת ולנושאים הטעונים הכרעה:

א. תכנון הרצח:

הנאשם ביקש לחזור בו מכפירתו, ועתה הוא מודה כי לרצח קדם תכנון מוקדם. ואולם, בכל הנוגע לחפירת הבור הודיה זו היא מסויגת, שכן טענת ההגנה היא שאומנם הבור נחפר כחודש וחצי לפני הרצח, אך לא כחלק מתוכנית הרצח ושלא למטרת הרצח. לצד זה, מודה הנאשם שעוד לפני הרצח העמיק את הבור על מנת לקבור בו את המנוחה.

ב"כ המאשימה אינה מסתפקת בהודיה זו, והיא מבקשת מבית המשפט לקבוע על סמך חומר הראיות, כי מלכתחילה חפר הנאשם את הבור כחלק מתוכנית הרצח, כפי שנטען בכתב האישום. מכאן שרכיב עובדתי זה, שהוא חלק מהנסיבות המחמירות של עבירת הרצח (במובן לפי התיקון לעבירות ההמתה), נותר להכרעתנו.

בנוגע לחוט הניילון שבאמצעותו חנק הנאשם את המנוחה, מודה הנאשם שהביא למפגש עם המנוחה את החוט שבאמצעותו ביצע את הרצח.

ב. הרצח בוצע אפוא בנסיבות מחמירות, לפי סעיף 301א(א) לחוק העונשין, הקובע כדלקמן:

"הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם באחת מהנסיבות המפורטות להלן, דינו - מאסר עולם ועונש זה בלבד:

(1) המעשה נעשה לאחר תכנון או לאחר הליך ממשי של שקילה וגיבוש החלטה להמית";

ג. ההגנה טוענת כי לאור הרפורמה בעבירות ההמתה, זכאי הנאשם שבעניינו תיקבע אחריות מופחתת בהתאם לנסיבותיו של סעיף 301ב(א) לחוק העונשין, וזאת בשל היותו נתון במצב של מצוקה נפשית קשה עקב התעללות נפשית חמורה ומתמשכת של המנוחה בבני משפחתו.

ד. מי מבני המשפחה היה מושא להתעללות מצד המנוחה? במענה לכתב האישום טענה ההגנה כי המנוחה התעללה בשלוש הבנות ובאימו של הנאשם (וכן שכל מי שנתקל במנוחה זכה ליחס משפיל מצידה). במהלך שמיעת הראיות מיקדה ההגנה את הטענה בשתיים מהבנות. המומחה מטעם ההגנה ד"ר שני סבור שהנאשם חווה מצוקה רגשית על רקע הקושי שלו להתמודד עם האופן שבו התייחסה המנוחה הן לבנות והן לאימו של הנאשם. בסיכומים בע"פ מיקד הסנגור את הטענה בכללותה בבנות, וספציפית בנוגע לשתיים מהן, ובהקשר זה זנח את טענת ההתעללות באם (עדות ד"ר שני, נ/4, ח"נ, עמ' 408, סיכומים בעמ' 495-496 לפירו'). בהשלמת הסיכומים בע"פ חזרה ההגנה על טענת ההתעללות הכללית בבני המשפחה. ואולם, ההגנה הבהירה שטענת ההתעללות בבנות רלוונטית לבדיקת תחולת ההגנה של הרצח מתוך מצוקה נפשית כתוצאה מהתעללות קשה וממושכת. לעומת זאת, טענת ההתעללות בכללותה, לרבות זו הנוגעת לאם, רלוונטית

למקרה שבו תידחה טענת ההגנה בדבר האחריות המופחתת. במקרה זה נטענה טענה חלופית, שלפיה קיים "פתח מילוט", כקבוע בסעיף 301א(ב) לחוק העונשין: "התקיימה נסיבה מחמירה כאמור באותו סעיף קטן, אך מצא בית המשפט, מנימוקים מיוחדים שיירשמו, כי מתקיימות נסיבות מיוחדות שבשלן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, רשאי הוא להרשיע את הנאשם בעבירה לפי סעיף 300".

הטענה החלופית היא אפוא שחרף ההודאה בתכנון המוקדם המהווה נסיבה מחמירה בהתאם לסעיף 301א(א)(1) לחוק העונשין, יש בכל היסודות כפי שהובאו ע"י ההגנה בסיכומיה הנוגעים להתעללות והיחס המשפיל של המנוחה לבנותיה ואימו של הנאשם, כדי להוות את "הנסיבות המיוחדות" שבשלן אין המעשה מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, ומשכך, יש להרשיע את הנאשם בעבירה לפי סעיף 300 לחוק העונשין (הרצח הבסיסי ללא הנסיבות מחמירות, עבירה שלצידה קבוע מאסר עולם שאינו עונש חובה) (ר' הודעת עדכון של ההגנה, בעיקר בסעיפים 6 ו-7).

31. עיקר המחלוקת בהיבט המשפטי:

א. האחריות המופחתת: משמעותה המשפטית של המצוקה הנפשית הקשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת במובן סעיף 301ב(א) לחוק העונשין.

ב. "פתח המילוט": מהן אותן "נסיבות מיוחדות" שבשלן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד במובן סעיף 300א(ב) לחוק העונשין.

ג. נטל הראיה:

האם עם המעבר מענישה מופחתת לאחריות המופחתת נותר נטל ההוכחה לקיומם של התנאים הקבועים לאחריות מופחתת לפתחו של הנאשם ברמת הוכחה של מאזן ההסתברויות (כפי שהיה המצב המשפטי עובר לתיקון לעבירות ההמתה), או מכיוון שההכרעה היא בעניין האחריות, להבדיל מהעונש, "יחזור" נטל ההוכחה למידת ההוכחה הנקוטה בדין הפלילי לעניין האחריות.

נטל הראיה להוכחת ה"נסיבות המיוחדות" במובן סעיף 300א(ב) לחוק העונשין.

תכנון הרצח - ההכרעה העובדתית הנוגעת לעצם חפירת הבור כחלק מתוכנית הרצח

32. לאחר בחינת הראיות אציע לחבריי לקבוע שמלכתחילה נחפר הבור כחלק מהתוכנית לרצוח את המנוחה, ובמטרה להטמין את גופתה בבור. העמקת הבור שבוצעה הייתה אף היא, המשך מימוש התוכנית.

להלן נימוקיי:

א. מועד חפירת הבור: כאמור, בהודעת העדכון של ההגנה והשלמת סיכומיה, הודיעה ההגנה כי הנאשם מודה שהבור נחפר כחודש וחצי לפני הרצח, אך לא למטרת הרצח (ר' סעיף 6 להודעה).

ב. יצוין כי גם במהלך שמיעת הראיות לא הייתה מחלוקת שאירוע השלכת הכדים ע"י המנוחה לעבר סיון התרחש ביום 5.6.18. במועד זה היה הבור כבר קיים (ר' עדות עינת שמירת/40 שהוגשה בהסכמה). עינת היא השוכרת הפוטנציאלית שהגיעה עם המנוחה במועד הנ"ל כדי לראות את הדירה שבה התגוררה סיון. היא מסרה שליד החומה היא הבחינה בבור שנראה לה כמו קבר, והיא התבטאה בפני בנה שזה מזכיר בור שחופרים גנגסטרים (אורכו של הבור כמטר אחד ורוחבו כחצי מטר).

ג. בחקירתו השנייה של הנאשם מיום 10.7.18 הוא השיב שהבור היה מוכן. הנאשם הביא עובד שלו אמר שמטרת הבור היא לאיסוף גזם. העובד חפר בור בעומק של כ-20 ס"מ, והנאשם עצמו העמיק את הבור ל-80 ס"מ. משנשאל האם חשב על זה לפני, הוא השיב שחשב, כי היו עוד דברים מעבר (ת/2, עמ' 7, ת/א2, עמ' 124, 135-136).

בשחזור שנערך עם הנאשם ביום 10.7.18 כשנשאל הנאשם מתי הוא חשב על "הסיפור" הזה, הוא השיב שכחודש-חודשיים עובר לאירוע. הנאשם מסר שאת הבור הוא חפר ביום שבו טסה סיון לחו"ל (יום הרצח - ל.ב.), כדי להוריד את המנוחה. אלא שלפני כן, ביום 15.6.18 או יום אחרי, עזר לנאשם בחור אריתראי (הכוונה לברקאת -ל.ב.) שחפר בור בעומק של 20 ס"מ, והנאשם השלים את העבודה כאמור (העמיק את הבור), ולאחר מכן כיסה אותו בדיקט (ת/א3, עמ' 11-15).

בחקירה השלישית מיום 15.7.18, מסר הנאשם שההכנות לא היו הרבה לפני הרצח, הוא חושב שהכל היה באותו הרגע. הבור שהיה בעומק של כ-20-30 ס"מ, הוכן יום יומיים לפני, כאשר הוא ודניאל התכוונו לעשות בו שימוש להשלכת פסולת. הנאשם לא חשב להשתמש בבור, הוא גם לא התכוון להרוג את המנוחה אלא רק להכאיב לה (ת/א7, ת/א7, עמ' 5-8, 11, 20-21, 27).

בחקירה הרביעית מיום 15.7.18: הבור נחפר כדי שדניאל יוכל לעשות שימוש באדמה שנחפרה ולהניחה בצד השני (של החצר), במקום שבו נוצר בור מהגשם. בעת שנחפר הבור המחשבה הייתה לשים בעומק פסולת. הנאשם הכחיש את דברי דניאל שאת הבור ראה דניאל כשבועיים לפני שטס לחו"ל. בזמן שבני הזוג טסו - כך הנאשם - לא היה הבור קיים. הנאשם מסר שהעובד חפר את הבור בשתי הזדמנויות. ביום הראשון העומק היה כ-20 ס"מ, ולאחר מכן הוא העמיקו בעוד כ-30 ס"מ (ת/א10, עמ' 5-7, 13-18, 32-35).

בחקירה החמישית מיום 25.7.18: הנאשם חזר על כך שהעובד חפר את הבור בשתי הזדמנויות והוסיף, שלאחר מות המנוחה, הנאשם עצמו העמיק את הבור כך שעומקו הגיע ל-80 ס"מ (ת/א11, עמ' 12-6, 42-43).

בחקירה השישית מיום 25.7.18: חזר הנאשם על כך שמספר ימים לפני הרצח נחפר הבור עבור דניאל על מנת להקל עליו שלא יצטרך לסחוב דליים של חול (ת/א15, עמ' 2-3, ת/א15, עמ' 2-7).

בבית המשפט העיד הנאשם שכאשר ניקה דניאל את החצר, הוא ביקש מהנאשם שידאג להשגת חול כדי להניח בשיפוע הסמוך למרתף במטרה למנוע חדירת מים למרתף. משלא היה בנמצא טרקטור להעברת החול, הציע הנאשם לדניאל לחפור בור ולהשתמש באדמה שנחפרה, וכך נעשה. לבקשת הנאשם חפר ברקאת את הבור,

שנועד לאיסוף גזם, והיה בעומק כ-30-40 ס"מ. בפועל דניאל לא עשה שימוש בחול. הנאשם ציין שדבר חפירת ה"גומה" היה ידוע לכל, כלשונו: במשך חודש "זה" היה פתוח. הנאשם שלל שהבור נחפר למטרת הרצח (ח"ר, עמ' 237-240, ח"נ, עמ' 275-280, 287-295, 301-303, 337). הנאשם הכחיש את דברי ברקאת (שאמרתו בחקירה הוגשה בהסכמה), שלפיהם חפר בור לבקשת הנאשם: ביום הראשון בעומק של 40 ס"מ, וביום השני נמשכה העבודה ונוספו לעומק 30 ס"מ. לדברי הנאשם ביומנים בהם עבד ברקאת הוא חפר בור בעומק של כ-40 ס"מ. הנאשם הכחיש אפוא שהעומק הסופי של הבור הוא כפי שטען ברקאת, והתבטא שברקאת משקר והתובעת ממציאה (ח"נ, עמ' 282-287). לגבי מועד החפירה הופנה הנאשם לחקירתו במשטרה מיום 10.7.18 שם הוא אישר שהבור היה מוכן, ואישר ש"חשב על זה לפני" כי היו עוד דברים מעבר (ר' תיקון מוסכם על גבי התמליל). הנאשם אישר שהבור היה חפור, אך לצד זה טען שהבור לא היה מיועד לרצח. אילו היה הבור נועד למטרת הרצח, לא היה עושה זאת חודש לפני אלא יום לפני (ח"נ, עמ' 286-287, 307-311). הנאשם שלל את האפשרות שהבור הוכן כחודש לפני הרצח ובהמשך העמיק אותו כחלק מהתכנון של הרצח. בהמשך, את הבור העמיק הנאשם, שנכנס לפאניקה, לאחר הרצח (ח"נ, עמ' 311-313, 320, 327-331). לדברים שאמר הנאשם בשחזור שלפיהם הבור נועד כדי "להוריד" את המנוחה, הוא השיב שבשחזור לא קיבל טיפול והיה כמו מסומם (הנאשם סובל מסכרת) (ח"נ, עמ' 322-327, 360).

ד. עדותיו של ברקאת (ת/21 והשחזור/הובלה והצבעה ת/22): הנאשם פנה לברקאת וביקש ממנו לחפור בור בגינה אחרת מזו שבה היה ברקאת מבצע עבודות עבור הנאשם. לדברי הנאשם, נועד הבור למטרת שימוש בחול לסתום נזילה בבית שבו מתגוררת בתו. הנאשם הדריך את ברקאת בנוגע למיקומו המדויק של הבור וגודלו, וכן הראה לו היכן לשים את החול. הבור נחפר בשתי הזדמנויות, ועומקו הכולל היה כ-60-70 ס"מ. בשחזור מסר ברקאת שהנאשם אמר לו שלא לשים את החול בחלק השמאלי של הבור אלא לפזרו מסביב לבור באופן שווה, לא רחוק מהבור. כאשר החל ברקאת לעבוד, אמר לו הנאשם "בלי רעש" "בלי לעשות בלאגן" כי חבר של בתו ישן למטה. ולבסוף, ברקאת לא ראה תועלת בחפירת הבור למטרה האמורה. אילו היה הנאשם מבקש חול לסתימת הנזילה, היה ברקאת מבצע את העבודה ב-10 דקות. הגם שהנאשם אמר שהחול התבקש ע"י דניאל, לא נלקח החול (ת/21א, עמ' 8-20, 24-25, 31, 33, 36-38, ת/22).

ה. עדות דניאל שאמרותיו הוגשו בהסכמה, וכן עדותו בבית המשפט (ת/63-69, עימות בין דניאל ובין הנאשם ת/69א): דניאל מסר שבתקופה שבה ביצע עבודות בגינה, סמוך לאחר "אירוע הכדים" (שהתרחש ביום 5.6.20) הבחין בבור, שצורתו הייתה מלבנית, אורכו כמטר אחד, רוחבו כחצי מטר ועומקו כ-40-50 ס"מ. בתחילה כשראה את הבור, הוא לא היה מכוסה. במקום היה שולחן, ויום-יומיים לאחר שדניאל הבחין בבור, הוא הזיז את השולחן לצד והשולחן נשבר. יום לאחר מכן, ראה דניאל שעל הבור היה מונח השולחן. דניאל היה מופתע לראות את הבור, ולא הבין מדוע נחפר. הוא שיתף בכך את בת זוגו סיון, שגם היא לא ידעה מדוע נחפר הבור (ת/62, ת/64א, עמ' 14-15, 26-27, ת/65, עמ' 19, ח"ר, עמ' 21-23, ת/66א, עמ' 4-5, 7-11, ת/67א, עמ' 52, ת/69, עמ' 1, ח"ר, עמ' 18-21, ח"נ, עמ' 51-57, ח"נ ברשות, עמ' 79-80).

ביום הרצח טסו דניאל וסיון לחו"ל, ושובו ביום 24.6.20 (ת/63, עמ' 2, ח"ר, עמ' 14-15). עם שובו ראה דניאל שהבור היה מכוסה, ובאזור הבחין בערוגות מסודרות. הנאשם שראה את דניאל מתבונן בבור המכוסה, אמר לו שהעובד האריתראי חפר את הבור כדי ליישר את הקרקע, ולאחר שהמנוחה אמרה שלא יגעו לה בגינה הביא

הנאשם את הפועל כדי לכסות את הבור (ת/64א, עמ' 18-14, 29-28, ת/66א, עמ' 19-12, ת/69, עמ' 1, ת/69א, עמ' 7, ח"ר, עמ' 25-23, 28, ח"נ, עמ' 54-53, 56, 58, 63-68).

בנפרד סיפר דניאל שכארבעה חודשים קודם לכן, כשהחל לעבוד בגינה, פנתה אליו המנוחה בבקשה ליישר את הקרקע כדי למנוע רטיבות בדירת המקלט. בהמשך לכך, פנה דניאל לנאשם וביקש ממנו חול בכמות של רבע כף טרקטור לצורך מילוי הקרקע. הנאשם לא נתן לדניאל את החול המבוקש. בשיחה האמורה שהתקיימה בין השניים (בעת שדניאל התבונן בבור המכוסה) אמר הנאשם מיוזמתו שהוא לא הביא את החול כדי שדניאל לא יעבוד קשה ולא יסחוב את הדליים (ת/69, עמ' 2-1, ת/69א, עמ' 12-1, 17-16, ח"נ, עמ' 66-67). מהעיונות בין דניאל ובין הנאשם עולה שהנאשם אמר לדניאל שלאור הקושי בסחיבת החול, הם חפרו את הבור. דניאל שלל זאת מכל וכל, ובתמצית: דניאל הופתע מקיומו של הבור. הוא ביקש אדמה ולא בור. יתרה מכך, בבית המשפט העיד דניאל שאין גם כל היגיון בחפירת הבור לצורך יישור הקרקע. חפירת הבור גורמת נזק ליישור הקרקע, וזאת מכיוון שהבור עמוק, וצריך לחזור ולקחת חול ממקום אחר וליישר. לפיכך, טענת הנאשם שלפיה דניאל ביקש מהנאשם לחפור את הבור כדי ליישר את הקרקע הוגדרה ע"י דניאל כ"טענה הזוויה": כדי ליישר את השיפוע, די היה בכף חול, ותו לא (ת/69א, עמ' 39-50, ח"ר, עמ' 25-28, ח"נ, עמ' 57, 59-63, 68-70, 73-74).

סיכום: הממצאים העובדתיים הנוגעים לתכנון הרצח

33. באמרתו ת/2א ובשחזור ת/3א, לא אמר הנאשם "ברחל ביתך הקטנה" שמלכתחילה נחפר הבור לצורך הטמנתה של המנוחה. יחד עם זאת, כן אמר שהבור היה מוכן, ומשנשאל אם היו עוד דברים לפני, השיב שחשב, והיו עוד דברים מעבר. הוא גם ציין שהביא פועל לחפור, ולאחר מכן העמיק בעצמו את הבור. בשחזור הוא כן קשר בין חפירת הבור לבין ייעודו לצורך הטמנת המנוחה. ואולם, הנאשם לא סיפר את האמת בנוגע לעיתוי שבו נעשה הדבר. לדבריו בעימות, החפירה הייתה ביום שבו טסה סיון לחו"ל (מועד הרצח). לאחר מכן מסר הנאשם מספר גרסאות שחלקן סותרות. הדברים פורטו לעיל, ואין צורך לחזור עליהם.

34. עיתוי חפירת הבור אינו שנוי במחלוקת: כחודש וחצי לפני הרצח. הראיות על נסיבות חפירת הבור הוגשו בהסכמה. מעדות ברקאת עולה שהוא חפר את הבור בהדרכתו של הנאשם באזור שבו לא הוא היה רגיל לעבוד ואת העבודה ביצע יום אחר יום. ניתנה לברקאת הדרכה מלאה בדבר ממדי הבור, והנחת החול מסביב לבור. כן נטען בפניו ע"י הנאשם כי הבור נועד להטמנת פסולת (ר' לעיל את גרסת הנאשם שלפיה הבור נועד ליישור הקרקע). כך גם נתבקש ברקאת שלא להקים רעש. אם כך, הייתה כוונה מצד הנאשם שהעבודה תעשה מבלי שיבחינו בביצועה, ואכן לאחר מכן הוא כיסה את פתח הבור בשולחן. כמו כן מלכתחילה הותאם הבור למטרתו: מיקומו בגינה, ממדיו והנחת החול מסביבו. מעדות דניאל ומחילופי הדברים בין השניים בעימות עולה שהטענה בדבר חפירה לצורך יישור הקרקע, שכשלעצמה אינה הגיונית, אינה מחזיקה מים.

מהאמור לעיל עולה כי הוכח מעבר לכל ספק סביר כי כחודש וחצי לפני הרצח נחפר הבור שנועד להטמנת גופתה של המנוחה. מלכתחילה הייתה הכנת הבור חלק מתוכנית הרצח, שלא כפי שטוען היום הנאשם שרק

העמקת הבור נועדה למטרה האמורה, וכך אני מציעה לחבריי לקבוע.

הנסיבות המחמירות שבהן בוצע הרצח: המעשה נעשה לאחר תכנון, וכן לאחר הליך ממשי של שקילה וגיבוש ההחלטה להמית

35. הוכח אפוא כי מלכתחילה נחפר הבור מבעוד מועד כחלק מתוכנית הרצח. כמו כן, הודה הנאשם שעוד לפני הרצח הצטייד בחוט הניילון כדי לחנוק באמצעותו את המנוחה (ר' סעיף 30 לעיל).

36. לרצח קדם הליך שקילה ממשי: הוכח כי הנאשם עשה הכנות של ממש לפני הרצח: הנאשם דאג לחפירת הבור ולהעמקתו מבעוד מועד. מספר ימים לפני הרצח קבעו הנאשם והמנוחה להיפגש כדי "לסגור" את הדברים "נסגור אותם סופית" (דברי הנאשם בשחזור ת/א, עמ' 4). לדברי הנאשם, הכוונה הייתה לדבר עם המנוחה על שלושה נושאים (דוד השמש, בניית הפתח עבור האם והשכרת הדירה בה התגוררה סיון). ביום הרצח, קרא הנאשם למנוחה לרדת מביתה כדי לשוחח, וכך עשתה המנוחה. באותן נסיבות, כשבכיסו של הנאשם היה חוט הניילון שבו הצטייד וששימש לחניקתה של המנוחה, ביקש הנאשם מהמנוחה את הסכמתה להצבת הדוד ובניית הפתח. בין השניים התפתח ויכוח, ובאותן נסיבות התנפל הנאשם על המנוחה מאחור, חנק אותה באמצעות חוט הניילון, לאחר מכן גרר אותה לבור שם הסתיר את גופתה, עד אשר נתגלה דבר מותה (ת/א, עמ' 109-108, 114-113, 117-120, 123-125, 130-131, 135, ת/א, עמ' 3-9, ת/א, עמ' 11-13, 20, ת/א, עמ' 7-11, 28, ת/א, עמ' 3-6, 14-15, 17-19, 24-25, ח"ר, עמ' 229-238, 240-242, 245-250, ח"נ, עמ' 314, 318, 331-333). ההכנות שעשה הנאשם לפני הרצח, וכן התנהגותו בזמן הרצח ולאחריו, מצביעים על נחישותו ועל הליך שקילה ממשי של מעשה הרצח.

עבירת הרצח - החלת הדין החדש:

37. כאמור, הואשם הנאשם בעבירה לפי סעיף 300(א)(2) לחוק העונשין כנוסחו הקודם (לפני תיקון 137 לחוק העונשין).

38. לפי סעיף 25 לחוק העונשין (תיקון 137), התשע"ט-2019 (להלן: "תיקון 137") תחולתו של תיקון 137 הוא שישה חודשים מיום פרסומו, והוא יחול על עבירות שבוצעו מיום התחולה ואילך.

39. על עבירה שבוצעה לפני יום התחולה וטרם ניתן פסק דין חלוט בעניינה יחולו הוראות סעיף 5(א) לחוק העונשין, הקובע כדלקמן: "**נעברה עבירה ובטרם ניתן פסק-דין חלוט לגביה, חל שינוי בנוגע להגדרתה או לאחריות לה, או בנוגע לעונש שנקבע לה, יחול על העניין החיקוק המקל עם העושה; "אחריות לה" - לרבות תחולת סייגים לאחריות הפלילית למעשה.**" בבואו לקבוע מהו הדין המקל על העושה, יבחן בית המשפט את מלוא ההסדר הקבוע בחוק העיקרי כנוסחו בתיקון 137 לעומת ההסדר שהיה קבוע בחוק העיקרי לעניין גרימת מוות ערב יום התחילה.

40. החוק פורסם ביום 10.1.19, ולפיכך תחולתו של התיקון היא ביום 10.7.19. במקרה שלפנינו בוצעה

העבירה ביום 20.6.18, ולכן תיקון 137 יחול אך ורק אם מדובר בדין שמקל עם הנאשם.

41. המאשימה מבקשת להרשיע את הנאשם בעבירות המפורטות בכתב האישום, כאשר לגבי עבירת הרצח שבוצעה בנסיבות מחמירות, היא טוענת שאין להחיל את הדין המקל:

א. סעיף 301ב(א) לחוק העונשין, שעניינו אחריות מופחתת: לא הוכח שהמעשה הוא תוצאה של מצוקה נפשית שבה היה נתון הנאשם שהיא פועל יוצא של התעללותה של המנוחה בבנות (וגם באימו של הנאשם).

ב. סעיף 301א(ב) לחוק העונשין: לא התקיימו "הנסיבות המיוחדות" שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד.

42. ההגנה מבקשת להרשיע את הנאשם בעבירת המתה בנסיבות של אחריות מופחתת, לפי סעיף 301ב(א) לחוק העונשין (כנוסחו לאחר תיקון 137) שלצידה קבוע עונש של 15 שנות מאסר, חלף הרשעה בעבירת הרצח שבצידה מאסר עולם, כנוסחה עובר לתיקון 137. לחלופין, מבקשת ההגנה לקבוע קיומו של "פתח המילוט" - "נסיבות מיוחדות" שבשלהן המעשה אינו מהווה דרגת אשמה חמורה במיוחד במובן סעיף 300א(ב) לחוק העונשין.

טענת ההגנה - המעשה בוצע מתוך מצוקה נפשית קשה כתוצאה מהתעללותה של המנוחה בבנותיו

ההיבט הנורמטיבי

עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת:

43. סעיף 301ב קובע, כדלקמן:

(א) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם והמעשה נעשה כשהנאשם היה נתון במצב של מצוקה נפשית קשה, עקב התעללות חמורה ומתמשכת בו או בבן משפחתו, בידי מי שהנאשם גרם למותו, דינו - מאסר חמש עשרה שנים.

(ב) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם באחת מהנסיבות המפורטות להלן, דינו - מאסר עשרים שנים:

(1) המעשה בוצע בתכוף לאחר התגרות כלפי הנאשם ובתגובה לאותה התגרות, ובלבד שמתקיימים שניים אלה:

(א) בעקבות ההתגרות הנאשם התקשה במידה ניכרת לשלוט בעצמו;

(ב) יש בקושי האמור בפסקת משנה (א) כדי למתן את אשמתו של הנאשם, בשים לב למכלול נסיבות העניין;

(2) המעשה נעשה במצב שבו, בשל הפרעה נפשית חמורה או בשל ליקוי בכושרו השכלי, הוגבלה יכולתו של הנאשם במידה ניכרת, אך לא עד כדי חוסר יכולת של ממש כאמור בסעיף 34ח.

(א) להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשהו; או

(ב) להימנע מעשיית המעשה;

(3) המעשה נעשה במצב שבו מעשהו של הנאשם חרג במידה מועטה מתחולת סייג לאחריות לפי סעיפים 34, 34א או 34ב, ויש בנסיבות העניין כדי למתן את אשמתו.

(ג) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, מי שגרם למותו של אדם ורואים אותו כמי שעשה את המעשה באדישות לפי סעיפים 34א(א)(1), 34ט(ב) או 34יד(ב) רישה, דינו - מאסר עשרים שנים.

44. מדברי ההסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 124) (עבירות המתה), התשע"ו-2015, ה"ח הממשלה 972 (להלן: "**הצעת חוק העונשין**"), עולה שבכל הנוגע לאחריות המופחתת אימץ התיקון באופן כמעט מלא את הנסיבות שכלולות בגדר סעיף 300א לחוק העונשין כנוסחו עובר לתיקון 137. הסיבה שבגינה נחקק בזמנו סעיף 300א לחוק העונשין הייתה הביקורת שנמתחה על נוקשותו של עונש מאסר עולם כעונש חובה בגין עבירת הרצח, במקרים מיוחדים הגובלים באי שפיות הדעת, או בסייגי האילוץ, או כאשר הנאשמים המיתו אדם לאחר שנקלעו, שלא באשמתם, למצוקה קשה ביותר, ובמעשיהם התקיימו נסיבות מיוחדות שבשלהן המעשים אינם עומדים מבחינה מוסרית בדרגה אחת עם מעשי הרצח.

45. מדברי ההסבר להצעת חוק העונשין עולה שלגבי המצבים שמנויים בסעיף 300א לחוק העונשין הייתה המטרה לקבוע הסדר של אחריות מופחתת תחת ההסדר שמאפשר הקלה בעונש בלבד. הסדר זה אינו מטיל על העושה תיוג של מי שביצע רצח, ועבירת המתה זו תהיה פחותה בחומרתה מעבירת הרצח. [מופיע גם באחריות מופחתת סעיף 68]

46. נוסח סעיף 301ב(א) לחוק העונשין לאחר תיקון 137, זהה לניסוח לסעיף 300א(ג) לחוק העונשין טרם התיקון, ולכן ניתן ללמוד מההלכות שנקבעו לעניין סעיף 300א(ג) (ענישה מופחתת) לעניין האחריות המופחתת, תוך יישומם בשינויים המחויבים מהתיקון.

47. במ"ח 4990/14 דלאל דאוד נ' מדינת ישראל (28.4.15) נפסק כי שלושת תנאי סעיף הענישה המופחתת הם תנאים מצטברים: "**ראשית, במישור הנפשי נדרש כי המעשה נעשה כשהנאשם היה נתון במצוקה נפשית קשה; שנית, מבחינה עובדתית נדרש להוכיח, כי הנאשם (או בן משפחתו) סבל מהתעללות חמורה ומתמשכת מידי של המנוח; ושלישית, יש להראות כי המצוקה הנפשית האמורה נבעה מאותה התעללות...**".

48. בע"פ 6952/07 רפיאלוב נ' מדינת ישראל (28.6.10) (להלן: "ע"פ רפיאלוב") נפסק כך:

"...מטרת סעיף 300א(ג) הינה לתת לבית המשפט שיקול דעת להפחית - במקרים המתאימים לכך - מעונשו של אדם שהורשע ברצח, אך נקבע כי הוא ביצע את המעשה מתוך מצוקה

עמוד 12

נפשית קשה עקב התעללות חמורה ומתמשכת בנאשם או בבני משפחתו מצד מי שהנאשם גרם למותו. ואולם, לא כל מערכת יחסים אלימה תצדיק הפחתה בעונש של אדם שהורשע ברצח. עמד על כך השופט מצא באחת הפרשות:

"... לא כל מצוקה נפשית שאליה נקלע מבצע רצח נכנסת לגדר החריג שנקבע בסעיף 300א(ג). כך גם לא כל התנהגות פוגענית מצד הקורבן כלפי מי שגרם למותו עולה כדי 'התעללות חמורה ומתמשכת'..."

49. אשר לאופן שבו מפעיל בית המשפט את שיקול דעתו בבואו לבחון את טענת הענישה המופחתת, הדגישה הפסיקה כי הטלת עונש שהוא קל מעונש של מאסר עולם, נועדה למקרים חריגים, בהם תחושת הצדק אינה מתיישבת עם מאסר עולם (ר' מ"ח דאוד לעיל). לאחרונה, ועוד בטרם נכנס התיקון לעבירות ההמתה לתוקפו, נשמעה בבית המשפט העליון דעה כי בבואם להכריע בתחולתו של סעיף 300א לחוק העונשין, מציבים בתי המשפט משוכה גבוהה מן הרצוי, וכי בשלה העת "לרכך" את עוצמת התסמינים הדרושים לתחולת סעיף זה, ולא להחילו רק במקרים חריגים (באותו מקרה דובר על מצב שהיה על ספו של סייג אי שפיות) (ר' ע"פ 1828/14 דהאן נ' מדינת ישראל (27.6.19)). הבקשה לדיון נוסף בדנ"פ 5196/19 דהאן נ' מדינת ישראל (30.12.19) (להלן: "דנ"פ דהאן") נדחתה, ובין השאר נפסק שההוראה החדשה בחוק עוסקת באחריות מופחתת, ואינה מעניקה לבית המשפט שיקול דעת ביחס לרמת הענישה בהתקיים תנאי האחריות המופחתת, וכי בעתיד ייתן בית המשפט את דעתו לפרשנות הראויה להוראת חוק זו.

שלושת תנאי הסעיף בפסיקה:

א. "בעת ביצוע העבירה היה הנאשם נתון במצב של מצוקה נפשית קשה"

50. בע"פ 1855/05 פרישקין נ' מדינת ישראל (24.3.08) (להלן: "ע"פ פרישקין") קבעה השופטת ארבל (שהייתה בדעת מיעוט) כך:

"...אף שהובהר כי "לא כל מצוקה נפשית שאליה נקלע מבצע רצח נכנסת לגדר החריג שנקבע בסעיף 300א(ג)" (ע"פ 1191/02 פלוני נ' מדינת ישראל (לא פורסם, 30.3.2003), בפסקה 11; להלן: עניין פלוני), השאלה מהי בכל זאת אותה מצוקה נפשית אשר נדרשת להתקיים בקרבו של מבצע הרצח על מנת שיוכל לזכות בהקלה בעונשו, לא זכתה עד כה לליבון נרחב בפסיקה. כך למשל לא נקבע מפורשות האם מכון מושג זה לתיאור פתולוגיה פסיכיאטרית ולאור כך מחייב אסמכתא מקצועית לאישושו, או שמא די בקיומה של מצוקה רגשית כפי משמעותה בלשון היומיום, אם כי במידה משמעותית. כבמושגים אחרים שעניינם הגדרת מצבו הנפשי של אדם, גם גדריו של מושג זה קשים הם לתחימה ברורה וגורפת. יחד עם זאת, דומה כי לא בכדי נעשתה בחוק ההבחנה בין המצב הנפשי המתואר בסעיף זה לבין המצב הנפשי המתואר בסעיף 300א(א), הסמוך לו, ונראה כי מהנאמר באחרון, ניתן ללמוד - על דרך היקש - גם על האופן הראוי לפירושו של הראשון. כזכור, סעיף 300א(א) עוסק במצב בו בוצע מעשה ההמתה כשהנאשם סובל מהפרעה נפשית חמורה או מליקוי בכושרו השכלי, אשר בגינם הוגבלה במידה ניכרת יכולתו להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשיו או להימנע מעשיית

המעשה. מההשוואה המתבקשת בין הסעיפים עולה לכן כי אף שכאמור לא כל מצוקה נפשית ממנה סבל מבצע הרצח מספיקה על מנת להיחשב ל"מצוקה נפשית קשה", כנדרש בחוק, הרי שמנגד אין מצוקה זו צריכה לעלות לכדי הפרעה נפשית, חמורה או בכלל...".

"...אף מבלי להכריע בשאלה האם הקביעה כי אדם סובל מ"מצוקה נפשית קשה" מחייבת אבחנה פסיכיאטרית, מחוות-דעת המומחים שדעתם התקבלה על-ידי בית המשפט עולה כי אלו ממילא כלל לא התייחסו מפורשות לטענת המערער בעניין זה. ספק על כן אם שאלה זו זכתה לבירור מספק, ובכך אני רואה קושי. קושי זה אף מתחזק נוכח העובדה כי בחינת ממצאי המומחים לגופם מעלה כי הלכה למעשה אין באלו כדי לשלול את טענת המערער כי היתה נתונה במצוקה נפשית קשה בעת הרלוונטית, כנדרש בסעיף...".

"...נסיבות האירוע בכללותן - כפי שהן עולות מהעדויות ומהממצאים השונים שבאו בפני בית המשפט - תומכות לטעמי במסקנה כי המערער הייתה נתונה במצוקה נפשית קשה בעת האירוע. למצער, ומפאת הקושי להכריע בשאלה זו בשלב הנוכחי, אני סבורה כי לא ניתן היה לדחות טענה זו מבלי שהעניין נבחן לגופו על-ידי המומחים הרלוונטיים ובהמשך לכך על-ידי בית המשפט...".

51. בע"פ 7355/08 **בר יוסף נ' מדינת ישראל** (21.9.11) (להלן: "**ע"פ בר יוסף**") דחה בית המשפט העליון את טענת המערער שיש להטיל עליו עונש מופחתת מכוח סעיף 300א(ג) לחוק העונשין. נפסק כי הנתונים שהוצגו על אודות יחסיהם של בני הזוג אינם מלמדים שהייתה מצוקה נפשית קשה של המערער. המערער השיג על דרך טיפולה של המנוחה בבנם התינוק, ותיאר בעדותו תסכול ומתחים. בית המשפט העליון קבע שלא מדובר בתסכול ומתח ברמה המתקרבת למצוקה נפשית. גם אם המערער היה נתון במצוקה נפשית, היו בידיו כלים רבים להתמודד עם המנוחה, ובהם ההחלטה להיפרד ממנה או לחלופין להמשיך בטיפול זוגי.

52. בע"פ 1191/02 **פלוני נ' מדינת ישראל** (30.3.03) (להלן: "**ע"פ 1191/02**") דחה בית המשפט העליון את טענת המערער שיש להטיל עליו עונש מופחתת מכוח סעיף 300א(ג) לחוק העונשין. מהעדויות עלה שהמערער היה מוטרד מאוד ואף נקלע למצוקה נפשית על רקע יחסיו המעורערים על המנוחה. מערכת היחסים בין בני הזוג כללה לא פעם הטחת אמירות קשות ודברי עלבון מצד המנוחה כלפי המערער. נפסק כי "**לא כל מצוקה נפשית שאלה נקלע מבצע רצח נכנסת לגדר החריג שנקבע בסעיף 300א(ג)**". בית המשפט המחוזי קבע בגזר דינו שלא הוכח שהמערער היה נתון במצב נפשי קשה. מסקנה זו נתמכת בחוות דעת הפסיכיאטר המחוזי שבדק את המערער וכן מעדות המערער עצמו לא ניתן להסיק שהמערער היה נתון במצוקה נפשית קשה.

ב. "התעללות חמורה ומתמשכת בו או בבן משפחתו, בידי מי שהנאשם גרם למותו"

עבירת ההתעללות - כללי:

53. על מהות ה"התעללות" ניתן ללמוד מהפסיקה שעניינה עבירת ההתעללות בקטין או בחסר ישע כאמור בסעיף 368 לחוק העונשין, שקובע: "העושה בקטין או בחסר ישע מעשה התעללות גופנית, נפשית או מינית, דינו ...".

54. בע"פ 7704/13 מרגולין נ' מדינת ישראל (8.12.15) נפסק כך:

"...המחוקק לא הגדיר "התעללות" מהי...העדרה של הגדרה חקוקה מקשה על מלאכת הפרשנות. ברם, בעשרים וחמש השנים שעברו מאז תיקון החוק, ובעקבות הפסיקה, קרמה העבירה עור וגידים. נתקדם בהתאם ובזהירות הנדרשת...

...במקרה אחד נקבע כי "התעללות" פירושה התנהגות קשה ואכזרית כלפי הזולת, השפלתו של הזולת, עשיית רע לזולת" ... בפרשה אחרת נקבע כי התעללות היא התנהגות "הטומנת בחובה אכזריות, הטלת אימה או השפלה... [ה]מקנה לה את התווית הסטיגמטית הבלתי מוסרית, שאינה נלווית בהכרח לכל מעשה עבירה הכרוך בהפעלת כוח" (עניין פלונית עמוד 168)...בפרשה נוספת נאמר כי "הרואה מעשה התעללות יזהה אותו מיד בשל הסלידה שהוא מעורר, ובשל מאפייניו המובהקים - האכזריות וחוסר האנושיות המטביעים בו כתם מוסרי" ... מנגד, הפסיקה הכירה בכך שלא תמיד התעללות ממעשים תזעק. יתכנו מקרים גבוליים, בהם יהיה על בית המשפט לבחון את קיומם של מספר פרמטרים לשם הכרעה (שם)...

...נפסק כי קיומם של סימנים שונים יכול ללמד על התעללות, על אף שהעדרו של אחד או כמה מהם אינו שולל את התרחשותה. ראשון, התעללות מאופיינת בפוטנציאל לגרימת סבל או נזק לקורבן. סבל זה נבחן מנקודת מבטו של המתבונן מן הצד, ולא דווקא מנקודת מבטו של הקורבן - אשר פעמים רבות תלוי בנאשם ומאמץ את נקודת מבטו הפסולה... שני, התנהגות המאופיינת באכזריות, בהטלת אימה משמעותית על הקורבן, בביזוי, השפלה או דיכוי... שלישי, לעיתים קרובות תאופיין התעללות בסדרת מעשים מתמשכת. במקרה כזה, יתכן שכל מעשה כשלעצמו אינו עולה לכדי התעללות, אולם הצטרפותם יכולה להפכם לכזו ... רביעי, מידת פער הכוחות, יחסי התלות וטיב הקשר בין הקורבן לנאשם, מהווה שיקול רלוונטי ... חמישי, פעמים רבות מטרת ההתעללות היא להטיל את מרות המתעלל על קורבנו, להענישו או להפחידו... שישי, עוצמת חוסר הישע של הקורבן יכולה להוות אינדיקציה נוספת לקיומה של התעללות... רשימה זו אינה סגורה וממצה. היא מצביעה על כיוון לאיתור מקרי ההתעללות..

...וריאציות עובדתיות שונות שהובאו בפסיקה יועילו להמחשת העניין. בעניין פלונית המערערת - אשר הורשעה בהתעללות לפי דעת הרוב - הכתה את ילדיה באופן שיטתי ותדיר, במקומות שונים בעורף, בישבן, בידיים ובראש, זרקה עליהם נעליים במספר הזדמנויות או הכתה אותם באמצעות קבקב. במקרה אחר הורשע המערער בחמישה מקרים של התעללות בקטין, בגין הכנסתו לחדר מקלחת לשם ענישתו; מתן הוראה לצעוד ברחוב כשתלויה עליו הכתובת "אני שקרן"; הכנסת ראשו לאסלה כעונש; תקיפתו באמצעות חגורה; וכיבוי סיגריה על גופו (ראו ע"פ 8538/00 פלוני נ' מדינת ישראל פ"ד נו(4) 774 (2002)). בפרשה נוספת הורשע המערער בהתעללות בביתו הקטנה, בגין מעשים שנמשכו במשך שנה או שנתיים: הטחת עלבונות על כך שאינה יודעת לקרוא; איום כי יעבירה לפנימייה אם לא תלמד להתלבש ולהתארגן מהר; הנחה של מחדד או

ספר על ראשה ואיום כי יבעיר אש תחת צווארה, על מנת שתלמד לקרוא (הקטינה ידעה כי מדובר באיום שלא ימומש); הצלפה בחגורה לידה. באחד המקרים קצה החגורה אף פגע בה מעט; הכאתה שתיים או שלוש מכות מפני שאחורה להתלבש בבוקר (ע"פ 405/03 פלוני נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(4) 247 (2004)). במקרה אחר זיכו השופט י' אלון והשופט ס' ג'ובראן את המערער מהתעללות, בגין טלטול ביתו התינוקת בשתי הזדמנויות שונות כדי שתחדל לבכות, תוך גרימת שברים בצלעותיה. על פי גישת הרוב, לא בוצעה תקיפה שיטתית ולא נלוו אליה האלמנטים של הטלת פחד או אימה. בדעת המיעוט קבעה השופטת ע' ארבל כי מדובר בהתעללות, לנוכח האכזריות שבמעשים, פוטנציאל הנזק שבהם וחוסר הישע של הפעוטה (ראו עניין פלוני דלעיל). במקרה נוסף הורשע המערער בהתעללות בגין אירוע בודד - גזיזת שערות ראשה של ביתו בת ה-12, אשר "שרכה את דרכיה", תוך הפעלת כוח במהלך הגזיזה ופציעת רקמת גולגולתה. הסיבה לכך הייתה ניסיון "לחנכה" (ע"פ 295/94 פלוני נ' מדינת ישראל [...]) (14.02.1994)). הרשעה דומה כללה מעשה התעללות בודד של המערער, אשר גזר לכל אחד משני ילדיו את אחת הפאות בעת שישנו, על רקע "חינוכי" (ע"פ 2696/96 פלוני נ' מדינת ישראל [...]) (28.11.1996)).

מן הפסיקה עולה כי מדובר בעבירה רחבה הכוללת מגוון של התנהגויות, כיד הדמיון הרעה. לעיתים מדובר במעשה אחד, הכולל אלמנט בולט של ביזוי, השפלה או דיכוי. בפעמים אחרות, כאשר אלמנטים אלה אינם דומיננטיים, מדובר בגילויי אכזריות יוצאי דופן. בקבוצה נוספת של מקרים, כאשר אלמנטים אלה אינם בולטים, מדובר במעשים הנמשכים לאורך תקופה ארוכה ונעשים באורח שיטתי. למרבה הצער, רבים מן המקרים משלבים בתוכם את אלה קִאֵלָה...".

יסוד ההתעללות בפסיקה - סעיף 300א(ג) לחוק העונשין:

55. מע"פ 5885/15 מאיר איתן נ' מדינת ישראל (9.1.17) עולה כי המנוחה שסבלה מבעיות נפשיות קשות, נהגה להקניט, להעליב ולהשפיל את המערער. בני הזוג חיו בחדרים נפרדים במשך שנים ארוכות, ובשלב מסוים עזב המערער, אך חזר. כשלושה חודשים עובר לרצח נעצר המערער בעקבות תלונה שהגישה המנוחה והורחק מהבית לחמישה ימים. במהלך ויכוח בין בני הזוג, תוך שהמנוחה אווזת בטלפון ומדווחת למשטרה שהמערער מאיים עליה, ניגש המערער למטבח ונטל סכין. הוויכוח בין בני הזוג המשיך, ובמהלכו דקר המערער את המנוחה עד שנפלה לרצפה שותתת דם.

בית המשפט העליון דחה את טענת המערער לענישה מופחתת, וכך וקבע ביחס לרכיב ההתעללות:

"...אין חולק שחיו של המערער במחיצתה של המנוחה היו חיים קשים, אך לא לכך נתכוון המחוקק בביטוי "התעללות חמורה ומתמשכת". עמד על כך בית המשפט בע"פ 1191/02 פלוני נ' מדינת ישראל [...]) (30.3.2003) (להלן: עניין פלוני) שם נדונה טענה דומה על ידי המערער שרצח את אשתו בחניקה:

מעדויות שונות שהובאו לפני בית המשפט המחוזי עלה, כי המערער היה מוטרד מאוד ואף נקלע למצוקה נפשית על רקע יחסיו המעורערים עם המנוחה. כן הוברר, כי מערכת יחסיהם של בני הזוג כללה לא פעם הטחת אמירות קשות ודברי עלבון מצד המנוחה כלפי

המערער. אך לא כל מצוקה נפשית שאליה נקלע מבצע רצח נכנסת לגדר החריג שנקבע בסעיף 300א(ג). כך גם לא כל התנהגות פוגענית מצד הקורבן כלפי מי שגרם למותו עולה כדי 'התעללות חמורה ומתמשכת' [...] בצדק, לדעתי, קבע בית המשפט המחוזי כי אף בעלבונות הרבים שספג המערער מאת המנוחה לא ניתן לראות משום התעללות חמורה. בית המשפט הבהיר בפסק-דינו כי הצטיירה 'מערכת יחסים סבוכה בין בני הזוג שכשלה והפכה לסבל ארוך ומתמשך לכל אחד מבני הזוג ולילדיהם'. אך בצדק קבע, כי על אף היותה של מערכת היחסים קשה ואלימה, הן פיזית והן מילולית, אין ספק כי יחסה של המנוחה כלפי המערער אינו עולה כדי 'התעללות חמורה ומתמשכת'. הכרה בכך, שהתנהגות מעין זו שלה טען המערער, מהווה התעללות שבכוחה להצדיק הטלת עונש מופחת, תהווה הרחבה בלתי ראויה של החריג הקבוע בסעיף 300א(ג) לחוק העונשין, אשר יש ליישמו בזהירות מרובה ובמקרים מיוחדים ונדירים בלבד (ראו דברי השופט קדמי בע"פ 4419/95 חדד נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(2) 752, 767).

המערער לא היה תלוי במנוחה, אלא להיפך. המערער יכול היה להתנתק מהמנוחה, אך בחר שלא לעשות כך בשל תחושת המחויבות שלו כלפיה ודאגתו לבנו שהמשיך להתגורר בבית. מכל מקום וכפי שהובהר לעיל, לא ההתנהגות של המנוחה לאורך השנים הביאה את המערער לדקור אותה, אלא חששו הקונקרטי כי המנוחה הזמינה משטרה לבית וכי הוא יעצר ויורחק מהבית בשל האיום עליה בסכין...".

56. **בע"פ בר יוסף** הנ"ל נפסק בנוגע לרכיב ההתעללות כי המערער לא טען ולא הביא ראיות לכך שאשתו התעללה התעללות חמורה בבנו, ושעקב כך היה נתון במצוקה נפשית קשה. היחסים העכורים בין בני הזוג כללו השגות של המערער על דרך טיפולה של המנוחה בבנם התינוק. ואולם, הנתונים הרבים שהוצגו על אודות יחסיהם של בני הזוג אינם מלמדים שהייתה התעללות בבנם הקטין. וגם אם היה המערער נתון במצוקה נפשית, היו בידיו כלים רבים להתמודד עם המנוחה, ובהם ההחלטה להיפרד ממנה או לחילופין להמשיך בטיפול זוגי.

57. **בע"פ רפיאלוב** הנ"ל נפסק כי "לא כל מערכת יחסים אלימה תצדיק הפחתה בעונש של אדם **שחורשע ברצח**". באותו מקרה על מנת לבסס את הטענה צירף המערער חוות דעת שלפיה הרדיפה האובססיבית של המנוחה אחרי המנוח והעובדה שהמנוחה הציקה לבנות משפחתו, בשילוב עם כך שהמערער סובל מהפרעה הסתגלותית קשה ומתמשכת ואישיות אנטי-סוציאלית, הקטינו בצורה משמעותית את יכולתו של המערער להימנע מביצוע המעשה. בית המשפט המחוזי קבע כי לא הוכחה כלל התנהגות מתעללת ממושכת של המנוחה במערער, וכן המערער אף קיבל מהמנוחה הנאות כספיות ואחרות. ההגנה טענה כי יום לפני הרצח אירע עימות מילולי ופיזי בין המנוחה ובין אביו, אימו וסבתו של המערער. במסגרת העימות הגיעה המנוחה לחצר ביתו והחלה לצעוק ולקלל ואף נקטה אלימות פיזית - הפכה ארון נעליים והיכתה את אימו וסבתו של המערער. בית המשפט העליון קבע שגם בהנחה שתתקבל טענת המערער בנוגע להשתלשלות האירועים הנ"ל, אין מדובר בהתעללות חמורה ומתמשכת שיכולה להוביל להפחתה בעונש.

58. **בע"פ 1191/02** הנ"ל, להלן הנסיבות בנוגע לטענת ה"התעללות החמורה והמתמשכת": על רקע

יחסיהם המעורערים של המערער והמנוחה היה המערער מוטרד מאוד ואף נקלע למצוקה נפשית. מערכת היחסים כללה לא פעם הטחת אמירות קשות ודברי עלבון מצד המנוחה כלפי המערער. נפסק כי **"לא כל התנהגות פוגענית מצד הקורבן כלפי מי שגרם למותו עולה כדי 'התעללות חמורה ומתמשכת'".** בעלבונות הרבים שספג מהערער מהמנוחה לא ניתן לראות משום התעללות חמורה. בין בני הזוג הייתה מערכת יחסים סבוכה שהפכה לסבל ארוך ומתמשך לכל אחד מבני הזוג ולילדיהם. אף על פי שמערכת היחסים הייתה קשה ואלימה, הן פיזית והן מילולית, יחסה של המנוחה כלפי המערער אינו עולה כדי התעללות חמורה ומתמשכת. מרכז חייו של המערער התנהל הרחק מהמנוחה. המערער לא התגורר עימה מזה מספר שנים, ניהל מערכת יחסים עם אישה אחרת, ואף תכנן להקים משפחה עם חברתו. המערער יכול היה לחתור לגירושין עם המנוחה באופן חוקרי ומסודר, לשלם מזונות שנקצבו לו ובכך להפחית את שכיחות מגעיו עם המנוחה.

ג. המצוקה הנפשית נבעה מאותה התעללות - הקשר הסיבתי:

59. **בע"פ 1191/02 הנ"ל** נפסק שהמערער לא הוכיח קיומו של קשר סיבתי בין המצוקה הנפשית שנגרמה לו לטענתו עקב "התעללות" המנוחה בו לבין הרצח. מדבריו של המערער עלה שהוא רצח את המנוחה, לא בגלל הדחף להפסיק את "התעללותה" בו, אלא בשל כעסו על כך שהיא עיקלה את כספו את רכושו ועקב חששו שהיא תתלונן במשטרה על אלימותו כלפיה.

60. **בע"פ פרישקין** לעיל, קבע השופט חשין (בדעת רוב) כך:

"...אין לקשור את המצב הנפשי שבו הייתה נתונה המערערת בעת ביצוע הרצח לאלימות שאותה ספגה, לטענתה, מידיה של המנוחה. מסקנה זו נשענת בעיקר על ההתרחשות שאירעה בחוף הים, בצהרי אותו יום מר ונמהר. מתוך דבריה של המערערת בעת שנחקרה במשטרה עולה, כי עובר למעשה הרצח היא חשה כעס גדול על המנוח, משום שהעדיף להקדיש את זמנו לחבריו במקום לבלות בחברתה ובחברת בתם המשותפת. כעסה זה של המערערת בא לידי ביטוי עוד קודם למעשה הרצח, בעת שקיללה את המנוח ואיימה עליו בחוף הים. אירוע זה מנתק את הקשר הסיבתי שבין מעשי ההתעללות, ככל שהיו קיימים עובר לאותו היום, לבין ביצוע הרצח. משכך, אין ניתן לקבוע כי מעשה הרצח נגרם בשל "מצוקה נפשית קשה עקב התעללות חמורה ומתמשכת" כנדרש על פי תנאי סעיף 300א(ג)..."

"... תכליתו של סעיף 300א(ג) ...הינה ליתן פתח להקלה בעונשו של נאשם במקרים בהם הוא כבול בעל כורחו ב"מבוכ ללא מוצא" ..., והמתת האדם המתעלל בו נראית לאותו נאשם כדרך היחידה לפרוץ את מעגל האלימות שבו הוא נתון. בחינת תכלית זו של החוק, נותנת משנה תוקף לדרישת הקשר הסיבתי הישיר בין ההתעללות לבין מעשה הרצח. מסגרת ההתעללות בה נתון הנאשם צריכה להמשיך ולהתקיים בזמן שהוא מחליט לשים לה קץ..."

לעומת זאת, השופטת ארבל (בדעת מיעוט) קבעה כך:

"...בבחינת הקשר הסיבתי בין ההתעללות למצוקה יש ליתן משקל להשפעה המצטברת שעשויה להיות להתעללות קשה וארוכת שנים מצד בן הזוג המכה על מצבה הנפשי של האישה המוכה,

כמו גם לכך שמשקעים שנותרו באישה כתוצאה מהתעללות מתמשכת זו עשויים בסיטואציות מסוימות להתפרץ בקרבה אפילו בתגובה לגירוי קל יחסית, שהוא בגדר "טריגר" להתעללות ולסבל שהיו מנת חלקה לאורך השנים, וזאת הגם שבו כשלעצמו אין כדי להסביר או להצדיק את המעשה.

קביעת בית המשפט המחוזי כי המערערת עשתה את אשר עשתה כנקם "לפגיעתה הנוכחית בלבד" אינה מביאה בחשבון עניינים אלו ובכך אני רואה קושי. במובן זה דעתי שונה לכן מדעתו של חברי השופט חשין לפיה "אין לקשור את המצב הנפשי שבו הייתה נתונה המערערת בעת ביצוע הרצח לאלימות שאותה ספגה, לטענתה, מידיו של המנוח". למעשה, ספק בעיני אם ניתן באופן אמיתי ומוחלט לנתק בין הדברים. מסיבה זו לא שוכנעתי גם כי האירוע בים ניתק את הקשר הסיבתי שבין מעשי ההתעללות לבין ביצוע הרצח, כפי שסבור חברי...".

"...בהינתן שבעיני המערערת המנוח והיא עדיין היו בני זוג, מסופקני אם הניתוק הפיסי והזמני ביניהם, כשלעצמו, יכול היה להוות משום ראייה משמעותית לניתוק הקשר הסיבתי בין ההתעללות שהמערערת ספגה מצד המנוח למצב הנפשי שבו הייתה נתונה במועד ביצוע הרצח. עלינו לבחון את הדברים דרך עיניה של המערערת ודומה כי זו לא יכולה היתה לראות את המציאות אלא בהשפעת קורותיה של מערכת היחסים הממושכת שהיתה לה עם המנוח, על הטוב ועל הרע שבה, ובכלל זאת בהשפעת היסטוריית האלימות שהופנתה כלפיה על-ידו...".

"...שאלת הקשר הסיבתי בין ההתעללות למצבו הנפשי של מבצע הרצח אינה עומדת לטעמי במנותק מן היסודות האחרים הקבועים בסעיף 300א(ג) לחוק. בפרט אני סבורה כי חומרתה והתמשכותה של ההתעללות אליה היה חשוף נאשם עשויות להשפיע על השאלה האם המצוקה הנפשית שבה היה נתון נבעה מהתעללות זו. ככל שמדובר בהתעללות קשה וחמורה יותר; ככל שביטוייה של ההתעללות מגוונים יותר וכוללים אלימות פיזית, אלימות נפשית ואלימות מינית; וככל שמדובר בהתעללות שהתפרשה על פני תקופת חיים ארוכה יותר, יש בעיני מקום לסברה כי השפעתה על מצבה הנפשי של האישה עשויה להיות משמעותית ודומיננטית יותר. מכאן, כי לשם בחינת קיומו של קשר סיבתי בין ההתעללות שספג נאשם מידיו של המנוח לבין המצב הנפשי שבו היה נתון במועד ביצוע הרצח, יש לטעמי הכרח כי חומרתה והתמשכותה של ההתעללות תיבחן לגופה...".

61. **על ע"פ פרישקין** הנ"ל הוגשה בקשה לדין נוסף שנדחתה מן הטעם שבפסק הדין בערעור לא נקבעה הלכה חדשה, קשה או כזו הסותרת הלכה קודמת, וכי בית המשפט יישם את ההלכה הקיימת על נסיבותיו של המקרה, תוך ניתוח שונה של הנסיבות שעמדו ברקע העבירה (ר' דנ"פ 3220/08 **פרישקין נ' מדינת ישראל** (7.9.08)).

62. **בע"פ בר יוסף** הנ"ל נפסק כי גם אילו היה המערער נתון במצוקה נפשית, היו בידיו כלים רבים להתמודד עם המנוחה, ובהם ההחלטה להיפרד ממנה או לחילופין להמשיך בטיפול זוגי.

נטל ההוכחה - ענישה המופחתת - עובר לתיקון 137:

63. בע"פ 2457/98 גלעד שמן נ' מדינת ישראל, נו (4) 289, נפסק שנטל ההוכחה להוכיח את יסודות סעיף 300א (כנוסחו עובר לתיקון) רובץ על הנאשם וההוכחה היא ברמה של מאזן ההסתברויות:

"...טוען הסניגור כי על-מנת לבוא בגדרו של סעיף 300א לחוק נטל ההוכחה רובץ על התביעה, וכי מידת ההוכחה הדרושה היא ספק סביר באשר למצבו הנפשי של הנאשם. בית-המשפט דחה טענה זו וקבע כי נטל ההוכחה רובץ על הנאשם, וכי מידת ההוכחה שעליו לעמוד בה כדי להרים את הנטל היא ברמה של מאזן ההסתברויות, לאמור: לא די בכך שהנאשם מעלה ספק סביר באשר למצבו הנפשי, אלא עליו להוכיח ברמה של מאזן ההסתברויות (למעלה מ-50%) כי הוא ממלא אחר התנאים הקבועים בסעיף 300א לענין מצבו הנפשי. עמדתו של בית-המשפט המחוזי מקובלת עליי. כך נקבע בפסק-דין שיצא מלפני בית-משפט זה לאחר שניתן פסק-דינו של בית-המשפט המחוזי בעניינו, ולפיו על נאשם הטוען כי עניינו מצדיק הטלת עונש מופחת מכוח סעיף 300א רובץ הנטל להוכיח כי נתקיימו התנאים הקבועים בו, וכי רמת הוכחה היא של מאזן ההסתברויות (ע"פ 3243/95 צאלח נ' מדינת ישראל [5]). הטעם לכך הוא שהשלב שבו נדונה שאלת הפחתת העונש הוא שלב שלאחר הרשעתו של הנאשם ברצח שהעונש הקבוע בצדו הוא מאסר עולם. לנאשם המבקש מבית-המשפט לחרוג מעונש החובה לקולה אין עומדת עוד חזקת החפות, ולפיכך אין חלים בשלב זה הכללים של נטל ההוכחה ומידת ההוכחה של הדין הפלילי המהותי..." ((ההדגשה אינה במקור) ר' בנוסף ע"פ בר יוסף הנ"ל).

64. סעיף 34כב לחוק העונשין, קובע כך:

(א) לא יישא אדם באחריות פלילית לעבירה אלא אם כן היא הוכחה מעבר לכל ספק סביר.

(ב) התעורר ספק סביר שמא קיים סייג לאחריות הפלילית, והספק לא הוסר, יחול הסייג.

65. "...נאשם המבקש להוכיח קיומו של סייג, חרף החזקה שבחוק כי המעשה בוצע "בתנאים שאין בהם סייג לאחריות פלילית" (סעיף 34 לחוק העונשין) נושא בנטל הבאת הראיות שבכוחן לעורר ספק סביר בדבר קיומו של הסייג. המשיבה נושאת, על דרך הכלל, בנטל השכנוע, להוכיח מעבר לספק סביר את אשמתו של הנאשם (סעיף 34כב(ב) לחוק), היינו כי אין מתקיימים התנאים ליישומו של הסייג..." (ר' ע"פ 2589/15 וינוקורסקי נ' מדינת ישראל (29.10.18) והפסיקה המצוטטת שם).

נטל ההוכחה - אחריות מופחתת המצב המשפטי לאחר התיקון לעבירות המתה:

66. בעניינו מתעוררת השאלה האם עם המעבר לאחריות המופחתת נותר נטל ההוכחה לקיומם של התנאים הקבועים לאחריות מופחתת לפתחו של הנאשם ברמת הוכחה של מאזן הסתברויות, או שנטל ההוכחה "יחזור" למידת ההוכחה הנקוטה בדין הפלילי לענין האחריות הפלילית. נזכיר מושכלות יסוד: על התביעה מוטל נטל השכנוע להוכיח בראיות את קיומן של העובדות השנויות במחלוקת מעבר לכל ספק סביר (חובת ההוכחה הוא מושג המבטא את חובת השכנוע ואת חובת הראיה). ככל שהנאשם, במסגרת

פרשת ההגנה, מבקש להביא ראיות מטעמו לגבי האחריות המופחתת (בעניינו, המצוקה הנפשית על רקע ההתעללות בבנות), הוא יכול לעשות כן, ונטל ההוכחה הנדרש ממנו הוא לעורר ספק סביר בלבד. אציין כי בסוגיה זו אין עדיין פסיקה של בית המשפט העליון.

67. במאמרם של אורי שהם וליאור שחרור, **ענישה או אחריות מופחתת בעבירת הרצח** (מתוכן להתפרסם בספר **מנחם פינקלשטיין - משפט, ביטחון וספר** (2020)) מציינים המלומדים כי סביר להניח שמשוועבר השיח מענישה לאחריות פלילית, יחזור נטל הראיה למידת ההוכחה הנהוגה בפלילים, ואם מתעורר ספק סביר ביחס לתחולתו של סעיף ה"אחריות המופחתת" והתביעה אינה מצליחה להפריכו, יחול הסעיף ועל הנאשם תוטל אחריות מופחתת בלבד (שם, בעמ' 39).

68. בית המשפט המחוזי בתל אביב פסק כי כאשר ההרשעה היא באחריות מופחתת כסייג לאחריות בעבירת הרצח, יש לקבוע כי נטל ההוכחה שמוטל על הנאשם הוא ברמת יצירת ספק סביר בלבד (ר' תפ"ח (ת"א) 10384-04-17 **מדינת ישראל נ' אשר פרג'** (26.9.19)).

69. נציין כי מעבר ל"מצבי הלחץ" שהיו קיימים בסעיף 300א בנוסחו לפני התיקון (הענישה המופחתת) ש"ובאו" לתיקון, הוספו לסעיף מצבים נוספים הקשורים במובהק לאחריות הפלילית של העושה: סיטואציות שבהן בוצע מעשה ההמתה בתכופ לאחור התגרות בנאשם - יסוד העדר הקנטור בעבירת הרצח. על פי הדין שלפני תיקון 137, על התביעה היה מוטל הנטל להוכיח שהמעשה נעשה מבלי שקדם לו קנטור מצד קורבן העבירה. בע"פ 746/14 **היילו ימר נ' מדינת ישראל** (31.5.2016), נפסק כי **"הכרעה בשאלת קיומו של קנטור מחייבת עמידה בשני מבחנים מצטברים: מבחן הקנטור הסובייקטיבי שעניינו בשאלה האם ההתנהגות המתגרה הנטענת גרמה לנאשם לאיבוד עשתונות וביצוע של מעשיו הקטלניים, מבלי לשקול את תוצאותיהם המוסריות. ומבחן הקנטור האובייקטיבי במסגרתו יש לבחון אם "אדם מן היישוב", אילו היה נתון במצבו של הנאשם, היה עלול לאבד את השליטה העצמית ולנ ג דרך שבה נהג הנאשם; נטל ההוכחה של רכיב "היעדר קנטור" רובץ על שכמה של התביעה, אך נקבע כי מדובר ב"מידת הוכחה פחותה" והתביעה יוצאת ידי חובתה בהבאת ראיות לגרימת המוות**". בפסק דין זה, שניתן לפני תיקון 137, התייחס בית המשפט העליון להצעת חוק העונשין ולכך שרכיב העדר הקנטור "מועבר" לסעיף הדין באחריות מופחתת. אם כך, נראה שבנושא קיומו של קנטור, עובדות שהן בדיעת הנאשם, נושא הנאשם בנטל של ההוכחה ברמה של הטלת ספק סביר (בקיומו של יסוד העדר הקנטור).

70. לאחרונה ניתן במותבנו גזר דין בתפ"ח (מרכז) 20542-09-16 **מדינת ישראל נ' פלוני** (16.6.20) (ר' חוות דעתו של השופט ר' אמיר) שבו התייחסנו לתיקון, ובאנו לכלל מסקנה שאכן עם המעבר מענישה מופחתת לאחריות מופחתת, מעת שהנושא הנפשי פסיכיאטרי עולה על הפרק במשפט ונטען כנגד אחריות מלאה ברצח, המאשימה היא זו שצריכה לשאת בנטל השכנוע הסופי בעניין זה ולשלול זאת ברמה של מעבר לספק סביר.

71. כפי שפורט לעיל, בעניינו צומצמה יריעת המחלוקת, באופן שטענת ההתעללות של המנוחה בשתי בנותיה נועדה לבסס את טענת האחריות המופחתת: הנאשם גרם למותה של המנוחה עקב מצוקה נפשית

קשה הנובעת ההתעללות המנוחה בשתיים מבנותיו. ככל שטענה זו לא תתקבל ע"י בית המשפט, מבקשת ההגנה לקבוע קיומו של "פתח המילוט" - "נסיבות מיוחדות" שבשלן המעשה אינו מהווה דרגת אשמה חמורה במיוחד במובן סעיף 300א(ב) לחוק העונשין. בהקשר זה מעלה ההגנה טענת התעללות רחבה יותר, הנוגעת להתעללות בבנות ובאימו הקשישה של הנאשם. אדרש אפוא להכרעה העובדתית בנוגע לטענת ההתעללות על כל רבדיה.

טענת ההתעללות - הרובד העובדתי

72. ברקע לטענה יצוין כי סיון היא הבת הבכורה של הנאשם והמנוחה, מור היא השנייה בסדר הלידה (להלן: "מור"), ועדיה היא הבת הצעירה (להלן: "עדיה"). אימו הקשישה של הנאשם מתגוררת במתחם, והייתה מטופלת ע"י עובדת סיעודית.

עדוּתה של הבת הבכורה סיון

73. אמרותיה של סיון במשטרה הוגשו בהסכמה חלף עדותה הראשית (ת/51-58), וכן היא העידה בבית המשפט (ביום 27.2.189).

74. סיון שהיא כבת 34, בוגרת שני תארים אקדמאיים, תיארה בחקירה במשטרה מערכת יחסים מורכבת בינה ובין המנוחה. באופן כללי, השיח בין המנוחה לסיון היה לצורך נושאים קונקרטיים. במהלך השנים היו בין סיון ובין אימה חילוקי דעות ומריבות שנסבו על גאווה וכבוד. המנוחה אמרה שסיון אינה מכבדת אותה, אינה עומדת בציפיות שלה ולא מבלה איתה. לגבי המריבות ציינה סיון כי נאמר לה שהיא ואימה דומות ויש להן את אותו האופי. הן נשים חזקות, דעתניות ועקשניות. סיון הייתה זו שעזרה למנוחה כשהייתה זקוקה לכך. בטרם הכירה סיון את דניאל ועד כשלושה חודשים עובר לחקירה, נפגשו סיון והמנוחה בארוחות יום שישי אצל דודתה. הארוחות נפסקו עקב עלבונות שהשמיעה המנוחה כלפי הדודה. כשהכירה סיון את דניאל, הייתה המנוחה רגועה, וסיון קיוותה שהוא יהיה גורם מגשר במשפחה (ת/52, עמ' 3, ת/53, עמ' 2-1).

75. בעדותה בבית המשפט הרחיבה סיון את היריעה. סיון מסרה שבמשטרה אמרה "רק שליש" ממה שיש לה על היחסים בינה ובין המנוחה, שהיו גרועים, והיא התפלאה (שקודם לכן) לא הדגישה את הדברים (ח"נ, עמ' 179-180).

76. סיון העידה שגדלה בבית שבו הייתה המסגרת קשה. עד היום היא לא משתמשת בכפות עץ כי אימה הייתה "דופקת" לה אותם על האצבע. סיון סבלה מהשפלות יומיומיות מצד המנוחה, שנגעו למראה החיצוני של סיון. המנוחה אמרה לסיון שאיש לא יאהב אותה, שהיא בת 34 ואין לה ילדים. סיון אמרה למנוחה שהיא אינה רוצה להביא ילדים לעולם, כי מדוע לעשות כן אם לא רוצים שהם יצליחו בחיים ושיהיו נאהבים. סיון העידה שהחל מהיותה בגיל בת מצווה היה הקשר עם המנוחה גרוע מאוד. היא תיארה קללות, מריבות ואלימות, בעיקר מילולית ומעט פיסית. סיון רצתה להיות בת מצוינת, והיא עבדה קשה כדי לרצות את אימה, ולא סירבה למלא את דרישותיה של האם. המנוחה מצדה, "זרקתה" את סיון 4-5 פעמים

מהבית (ח"נ, עמ' 169-171).

77. סיון העידה שהיא ואחותה דיברו על כך שלא ניתן היה להשתמש במילה "אהבה" כי המנוחה לא הכירה מילה זו. סיון קיוותה והאמינה שייגמר למנוחה הכוח לריב, וכי הן תהיינה חברות. היו תקופות שהן לא רבו שכן בשנים האחרונות נקטה סיון בהימנעות מהמנוחה מתוך אמונה שהן יוכלו להסתדר (ח"ר, עמ' 171). לעומת זאת, אחיותיה של סיון חוו חוויה שונה (ביחסים עם המנוחה). לצד זה הוסיפה סיון שאחותה לא דיברה עם המנוחה כשנה וחצי עובר לאירוע. שלושה חודשים עובר לאירוע הסתכסכה המנוחה גם עם בן דודה של סיון ועם גיסתה. המנוחה הייתה מסוכסכת גם עם חברות שלה (ח"נ, עמ' 186-187).

המגורים של סיון במתחם וההיבט הכלכלי ביחסים בין השתיים:

78. סיון העידה שמאז היותה כבת 22, בתקופות שונות, לסירוגין, היא התגוררה במתחם. היא תיארה מספר אפיזודות סביב עזיבת המתחם בהזדמנויות השונות. בהזדמנות אחת, מימשה המנוחה את איומיה והשליכה את בגדיה של סיון מחלון הקומה השנייה של הבית (ח"נ, עמ' 172, ח"ח, עמ' 200). בהזדמנות נוספת, חזרה סיון לבית, וכעבור כחצי שנה "נזרקה" שוב ע"י המנוחה. בהזדמנות נוספת, בתקופת הלימודים האקדמאיים, כתנאי למגורים, ביצעה סיון תיקונים בממ"ד של בית המנוחה, ועל רקע מריבות, היא גורשה מהבית מייד (ח"נ, עמ' 173). סיון מסרה שהיא גרה במתחם כ-4 שנים. בתחילה במשך כשנתיים וחצי גרה במרתף ולאחר מכן עברה לקומת הקרקע, שם היא גרה כשנה וחצי, ודניאל הצטרף אליה מסוף חודש אפריל (ת/53, עמ' 2). תקופת המגורים האחרונה בבית המנוחה יחד עם דניאל: סיון הילווה למנוחה סכום כסף, ודמי השכירות וההוצאות קוזזו מההלוואה (דניאל העביר את חלקו בדמי השכירות לסיון) (ת/52, עמ' 3-2, ח"נ, עמ' 171-172, ח"ח, עמ' 200-203).

79. מסרונים שהוחלפו בין סיון ובין המנוחה בתקופה שבה שהתה המנוחה בחו"ל: סיון העידה שכאשר הייתה המנוחה בהודו, היא התקשרה בכל יום מכיוון שרצתה שסיון תשכיר את המרתף. סיון פעלה בכיוון זה, אך בכל יום אימה צלצלה וביטאה כעס שסיון לא מצליחה בכך. המנוחה כתבה לסיון מסרון: **"חתיכת רעל לא מאמינה שיצאת ממני"**, **"בטח החליפו אותך בלידה"**. היו פעמים שהמנוחה גם אמרה לה שהיא לא הבת שלה יותר, ואינה רוצה אותה בחיים שלה. זה היה הסגנון של המנוחה. סיון לא השיבה לאימה באותו אופן (ח"נ, עמ' 183-185). הנאשם ידע על תכנים אלה באופן כללי (ח"נ, עמ' 187, 192-194). ובהמשך, הנאשם ידע שסיון נפגעה מדבריה של המנוחה במסרונים ששלחה לה. הוא לא שאל אותה אם זה פגע בה. היא אמרה לו שהמצב מידרדר (ח"נ, עמ' ח"נ, עמ' 195).

הקשר של המנוחה עם דניאל ו"אירוע הכדים":

80. במהלך כשלושה חודשים עובר לאירוע הרצח היו סיון ודניאל בני זוג. כאמור, התגורר דניאל במתחם יחד עם סיון בדירה ששכרה סיון מאימה. בין דניאל ובין המנוחה היו מריבות הקשורות ליחסה הבלתי מכבד של המנוחה לסיון. בשלב מסוים, חפץ דניאל לעשות "סולחה" ולהביא לשלום בית. בחודש מאי 2018, לאחר שובה של המנוחה שבה מהודו, נוצרה בין השתיים מתיחות בגין אי כיבוד פרטיותם של בני הזוג ע"י המנוחה, אשר נכנסה לדירה מבלי שהקיסה קודם לכן בדלת. על רקע זה דרשה המנוחה מסיון שתפנה את

הדירה. בהמשך, החל תהליך של חיפוש שוכרים לדירה. המתח הגיע לשיאו כאשר ביום 5.6.18, בעת שסיון הייתה בבית, הכניסה המנוחה דיירים פוטנציאליים לראות את הדירה, ללא תיאום מוקדם עם סיון וללא רשותה (קודם לכן שלחה המנוחה לסיון וואטסאפ, אך סיון חסמה את ההודעות, מכיוון שהמנוחה הרבתה לשלוח לה הודעות "לעוף" מהבית). המנוחה נכנסה לתוך הדירה מאחור, דרך המרפסת, כשהיא מלווה בדיירים. בשלב מסוים, כאשר הפנתה המנוחה את הדיירים לעבר חדר השינה, לא אפשרה זאת סיון, ובהמשך, היא הזעיקה את הנאשם בטלפון. המנוחה הייתה עם הדיירים בגינה. למקום הגיע דניאל שאמר לדיירים שלא כדאי להם לגור במקום, כי למעלה מתגוררת מפלצת. בהמשך, לאחר שהגיע גם הנאשם, בחלק הקדמי של הבית, המשיכו חילופי הדברים הקשים. באותן נסיבות, השליכה המנוחה לכיוון סיון שלושה כדים. ביום שלמחרת, הגישה המנוחה תלונה במשטרה על פורץ שהיה כביכול בבית. משהסתבר כי המדובר בדניאל המתגורר בדירה כדן, לא קרמה החקירה עור וגידים (ת/51, עמ' 1, ת/52, עמ' 1-2, ת/53, עמ' 1, 5, ת/55, עמ' 3, ת/55א, עמ' 7-8, ח"נ, עמ' 174-178, ח"ח, עמ' 203-205, לעניין זה ר' גם עדותו של דניאל, ח"ר, עמ' 9-13, ח"נ, עמ' 49).

הקשר בין סיון ובין הנאשם - בין היתר שימש הנאשם כמתווך בין סיון ובין אימה:

81. סיון מסרה שב-5-6 שנים האחרונות היו הוריה בקשרי ידידות. הנאשם כעס אומנם על המנוחה, אך השניים ידעו גם לצחוק. מדי פעם, לבקשת המנוחה, עזר לה הנאשם, ואז הייתה המנוחה נחמדה אליו. כשלא הייתה זקוקה לעזרתו, הייתה המנוחה "נכנסת" בו. במפגשים חברתיים אצל סיון בבית, הוריה שוחחו וצחקו (ת/54א, עמ' 40-43). לשאלה האם לא השלים הנאשם עם החלוקה בנדל"ן בינו ובין המנוחה, השיבה סיון שהחלוקה הייתה לפני למעלה מ-20 שנים (ת/57, עמ' 8).

82. בבית המשפט הרחיבה סיון את תיאור מערכת היחסים במשפחה, ושמה את הדגש על היות הנאשם דמות משמעותית ותומכת בה. את הנאשם תיארה סיון כרשת הביטחון של חייה. לאורך כל חייה תמך בה הנאשם הן בפן הנפשי והן בפן הכלכלי. לנאשם היה חשוב שסיון תצליח בחיים, והוא תמך בה גם בדרכה במסלול הלימודים. לנאשם הייתה חשובה אחדות המשפחה. כך למשל, מספר פעמים פייס הנאשם בינה ובין המנוחה. הנאשם היה האיזון שלה לכך שגדלה בבית שהיה מסגרת קשה (ח"נ, עמ' 169). הנאשם הכיר את מערכת היחסים בין סיון ובין המנוחה והיה מתווך ביניהן. כשיצאו היחסים מכלל שליטה, היה הנאשם הכתובת. הנאשם החזיר את הדברים לכלל שליטה וידע כיצד לתקשר עם המנוחה גם כאשר הרימה סיון ידיים ונכנעה (ח"נ, עמ' 185).

83. כאשר "זרקת" המנוחה את סיון ואת מור מהבית, היה זה הנאשם שעזר להן לעבור דירות וכלכל אותן באותה התקופה. הנאשם סייע לסיון בהעמסת החפצים, וכן סייע לה כלכלית (מימן את הוצאותיה). הנאשם אמר לסיון שיהיה בסדר ושהוא גאה בה (ח"נ, עמ' 171, 173-174).

84. באשר לתקופה האחרונה העידה סיון שהנאשם הכיר את כל מה שעברה ביחסיה עם המנוחה: את אירוע הכדים והפנייה של המנוחה למשטרה בטענה שדניאל פרץ לדירה בה התגוררו במתחם. הנאשם היה עם סיון בכל האירועים. סיון העידה שלאחר אירוע הכדים היא הייתה בסערת רגשות. באחד הימים, במרפסת, היא "צרחת לשמיים" ובכתה. היא לא הבינה מדוע הגיעה משטרה, ומדוע היה הדבר לנגד עיניי החבר שלה. הנאשם אמר לסיון שאינו יודע מה להגיד לה, שהרי כבר שנים הם מחפשים פתרון, והוא האמין

שהם יצליחו לגשר על הפערים ולהיות מאוחדים. סיון אמרה שאינה רוצה יותר את הקשר עם המנוחה. היא אינה רוצה שיגידו לה כמה היא השמינה, שהיא מכוערת ושאל אימה לא אוהבת אותה, לא יאהבו אותה (האחרים). הנאשם היה האור שבחושך. אביה הוא הברכה, ואימה היא הקללה (ח"נ, עמ' 192, 195-196).

השיחה בין הנאשם ובין הבנות לאחר "היעלמות" המנוחה:

85. ברקע יצוין כי סיון לא העלתה בדעתה שהנאשם עומד מאחורי "היעלמותה" של המנוחה. דניאל ביקש את רשותה של סיון לחפור במקום שבו נכרה בזמנו הבור, והיא אפשרה לו לעשות כן. סיון ציינה כי היא נעלבה מכך שדניאל סבר שהנאשם קבר את המנוחה. היא לא האמינה שכך הדבר (ת/57, עמ' 4).

86. הנאשם כינס את הבנות ואמר שצריך להתחלק בחובות ובזכויות. השיחה נסבה על התשלומים השונים. הנאשם אמר שהם צריכים להיות מלוכדים ומאוחדים, ולדאוג לעדכן זה את זה. סיון מצידה התנהלה כאילו שהמנוחה עומדת לחזור. הנאשם אמר שהכוונה היא להשכיר את הדירה, וסיון אמרה שאינה מסכימה לאחד הדיירים. לגבי חלוקת הרכוש אמר הנאשם שכולם יתחלקו יחדיו, והוא רוצה להיות אחד מארבעה. סיון השיבה לנאשם שבשלב זה הדבר לא רלוונטי, כי הם לא יודעים מה יהיה. עד שהמנוחה לא תימצא, הם לא יגיעו בכסף (ת/55, עמ' 2, ת/55א, עמ' 5-7, 12-15, 21).

עדויות של הבת מור חבשוש

87. מור היא בתם של הנאשם והמנוחה, השנייה בסדר הלידה. אמרתיה של מור במשטרה הוגשו בהסכמה חלף חקירתה הראשית (ת/44-50) וביום 27.2.19 היא העידה בבית המשפט. מור היא ילידת 1986, נשואה לניר (שאמרתיו במשטרה הוגשו בהסכמה (ת/28-31)). השניים הם הורים לארבעה ילדים ומתגוררים בבת חפר (ח"ר, עמ' 134).

מערכת היחסים בין מור ובין אימה המנוחה:

88. מעדותה של מור עולה כי עד סביבות השנים 2014-2015, עת התגלע סכסוך כספי בינה ובין אימה, היו היחסים ביניהן טובים. מור תיארה שלא קל היה לה לגדול בבית רווי ויכוחים ומריבות. כ"לדה אמצעית" הייתה מור מפשרת בין המנוחה לסיון. וכך העידה מור: "...כן, כל השנים היה לי טוב עם אמא שלי, אמא שלי היא באמת הייתה הבן אדם שעזר לי המון להגיע למה שאני היום. היא עזרה לי עם הקשב והריכוז שלי בלימודים, והיא הייתה מעודדת אותי שהיו לי בעיות חברתיות והיא לא ויתרה עלי בלימודים שבזכותה יש לי תעודת בגרות והיא הייתה נפלאה. היא הייתה נפלאה עד תאריך מסוים עד סיטואציה מסוימת, וזה היה שהתחלנו את העסק של המזון דווקא". בהמשך אישרה מור שהעסק של המזון שנוהל יחד עם המנוחה היה נקודת המפנה ביחסים בין השניים (ח"נ, עמ' 145, ח"ח,

עמ' 157-153).

89. מסביבות שנת 2010, במשך כחמש שנים, הפעילו מור והמנוחה יחדיו עסק של מסעדת פועלים. באותה תקופה היו בין האם לביתה מחלוקות וויכוחים. לצד זה ציינה מור שעד שנת 2014 היה הקשר בינה ובין המנוחה טוב, וגם העסק פעל בצורה טובה. מור גם ציינה שבאותה תקופה היא גילתה את עקשנותה של אימה, אך אין בכך כדי להעיד שהקשר לא היה טוב. בתקופת הריונה השלישי עזבה מור את העסק. בהמשך, בשנת 2015, ביקש הנאשם למכור את עסק הגז שלו. כפי שהציגה זאת מור בעדותה, רצתה המנוחה לעזור לה, וכך נוצר הקשר העסקי הנוסף בין מור ובעלה ובין המנוחה. מור ובעלה קנו את קו חלוקת הגז מהנאשם ורשמו את החברה על שם המנוחה. מור, בעלה וגיסה היו פעילים בחברה, והמנוחה טיפלה בעניינים הכספיים. ברם, המנוחה לא ביצעה את תפקידה כנדרש, והם החליטו "להפריד כוחות". המנוחה התאכזבה וכעסה. מאותה העת היו למנוחה דרישות כספיות, וכך על הרקע הכספי נוצר הסכסוך בין השתיים. בסופו של דבר הסתיים הסכסוך ביניהן בהסכמה. יצוין שהסכסוך הכספי השתרע גם על ההתחשבות הנוגעת לשכר הדירה ששילמו מור וניר עבור מגוריהם במתחם, ומור חדלה לשלם שכר דירה (ת/47, עמ' 3-1, ח"נ, עמ' 142-135).

90. בני המשפחה ניסו לפשר בין המנוחה ובין מור, כאשר הנאשם היה הראשון לעשות כן. הוא תמיד היה המגשר. לנוכח קשיי התקשורת, ראתה המנוחה אפשרות להגיע לבנות דרך הנאשם, והבנות ראו אפשרות להגיע דרך הנאשם למנוחה. הנאשם היה פועל כדי למנוע תחושה לא נעימה של מגורים עם מטענים רגשיים (ח"נ, עמ' 143).

91. מור העידה שלבסוף, בשנת 2016, בחודש התשיעי להריונה הרביעי, דרשה ממנה המנוחה בצורה קשוחה, בצעקות ואיומים לפנות את הדירה שבה התגוררה בשכירות במתחם. מור עזבה עם בני משפחתה לבת חפר. הנאשם כעס מאוד על המנוחה, ו"לקח" בצורה קשה את העובדה שהמנוחה הוציאה את מור מהבית (ת/48א, עמ' 40, ח"נ, עמ' 146-143).

92. מאז אוגוסט 2016, עת עזבה מור את המתחם, ולמשך כשלוש שנים, שרר נתק בינה ובין המנוחה (למעט ההודעות וואטסאפ שהוחלפו ביניהם ככל הנראה בנוגע לעניינים כספיים) (ת/44, עמ' 1). בינתיים חזרה מור בתשובה, היא חשה תחושות טלטלה נפשית, "חמלה למצב", וכן געגועים לאימה וצורך בקשר איתה. מור אכן יצרה עם האם קשר, והשתיים נפגשו, תחילה בחתונה, וחיבקו זו את זו, בהמשך, התמקדו בהסדרת חובה של המנוחה לרשויות המס, מה שהיה אמור לסלול את הדרך להמשך הקשר. בנקודה זו, עם מותה של המנוחה, נגדע התהליך (ת/48א, עמ' 22-27, ח"נ, עמ' 148-149, ח"ח, עמ' 158-159).

הסכסוך בין סיון ובין המנוחה:

93. ההתנהלות של המנוחה מול סיון הייתה בלתי נורמטיבית. כאשר באו הדיירים לראות את הדירה, ללא תיאום מוקדם עם סיון, זרקה המנוחה כדים (באירוע זה מור לא נכחה). היחסים בין המנוחה ובין סיון היו מורכבים. המנוחה לא רצתה שסיון תגור במתחם (ת/48א, עמ' 42-43, ח"נ, עמ' 146, 152).

הקשר בין מור ובין הנאשם:

94. מור העידה שלאורך השנים היה קשר טוב בינה ובין אביה. הוא עזר לה רבות ודאג לילדיה. היא סבורה שהנאשם "לקח קשה" את העובדה שהיא עזבה המתחם, ודאג כיצד היא תסתדר. הנאשם היה בקשר עם הילדים שלה, והגיע לבקר בביתה (ח"נ, עמ' 150-151).

המפגש שיזם הנאשם עם הבנות לאחר "היעלמותה" של המנוחה:

95. במפגש נערכה חלוקת תפקידים בין בני המשפחה. כשעלה נושא השכרת הדירה, נוצרה מחלוקת בין סיון ובין מור והמפגש הסתיים. לאחר מכן, בין השאר, סיפר הנאשם למור שזה עתה הוא "הטיל פצצה" על סיון, והוא יטיל גם עליה, ואמר שחלק מביתה של המנוחה מגיע גם לו. הנאשם טען שהמנוחה הוציאה אותו מהבית במרמה. מעתה הם יהיו ארבעה שותפים ולא שלושה. בראשה של מור עלתה המחשבה שאולי הנאשם קשור להיעלמותה של המנוחה (ת/א, עמ' 47-55, ת/א, עמ' 1-2).

בחקירה במשטרה (לרבות בתקופת ה"היעלמות" של המנוחה):

96. מור מסרה שעדיה טסה פעמים רבות לחו"ל כדי לברוח מהמצב המשפחתי הלא טוב. המנוחה לא עבדה על התקשורת בין בני המשפחה. היא הרשתה לעצמה להיפגע, לנתק קשרים ולא לנהוג בצורה בוגרת. אמא צריכה ללכד את המשפחה, וכל הבעיות נוצרו כי לא כך היה הדבר. המנוחה הסירה אחריות מהמשפחה ולא תפקדה כאם (ת/א, עמ' 28-29).

97. בכך שהמנוחה גרמה לריחוק בין הבנות ו"העיפה" אותן מהבית. היא גרמה לנאשם צער רב. הוא היה מתוסכל מכך שהמנוחה לקחה את הבית של אימו. אם עשה הנאשם משהו, היה המניע שלו לשמור על הבנות. זה היה ממקום שהוא לא יכול היה לסבול שהיא מציקה לבנות או מפריעה להן. המנוחה העליבה את סיון ואת החבר שלה, "זרקה" את מור מהבית והשליכה כדים (ת/א, עמ' 59-60).

98. כאשר נאמר למור שהמנוחה קבורה בבור באדמה בגינה, היא מסרה שאביה מסכן. אם זה הוא, הרי שהמנוחה הטריפה אותו. כנראה שרק רצה שהיא תיעלם, ומכל מקום, היא לא רוצה לחשוב על אפשרות זו (ת/א, עמ' 78).

99. מור מסרה שאם מישהו עשה את זה מתוך הבית, זה אומר שהביאו אותו "לקצה". המנוחה היא אישה קשה. אם הנאשם עשה זאת, היא הביאה אותו לכך. אין סיכוי שעשה זאת בדעה צלולה, הוא נפגע ממה שעשתה המנוחה לסיון. הנאשם "לקח" את זה קשה שהמנוחה הפרידה ביניהם וביקשה לזרוק את סיון מהבית (ת/א, עמ' 1).

בבית המשפט:

100. מור הופנתה לטענת ההגנה שלפיה בין הנאשם ובין המנוחה היו סכסוכים משפחתיים וכספיים על רקע יחסה המשפיל והקשה של המנוחה לבנותיה, והשיבה שיש אמת בדברים. היא אישרה את דברי הנאשם שבין

הבנות למנוחה היו קללות, גידופים, עלבונות ופגיעה, ובמשך תקופות ארוכות לא דיברו הבנות עם המנוחה. היא אישרה שהנאשם הגן על בנותיו בכל הזדמנות, וניסה, ללא הצלחה, להשכין שלום בין המנוחה לבנות. הנאשם ביטא קושי ודאגה לבנות על רקע עזיבתן את מקום המגורים שלהן במתחם על פי דרישת המנוחה (ח"נ ברשות לאחר ח"ח, עמ' 159-162).

עדות הבת עדיה חיים

101. עדיה, כבת 31, היא בתם הצעירה של הנאשם והמנוחה. עדיה עובדת עם אנשים בעלי צרכים מיוחדים, ולומדת לימודי תואר ראשון בפסיכולוגיה. קודם לכן עבדה בעסק של אימה. החל משנת 2015, בכל תשעה חודשים, היא טסה להודו (ח"ר, עמ' 85-87).

102. עדיה העידה שכאשר התגרשו הוריה נעשתה חלוקה מסוימת של הרכוש, והנאשם עבר לגור בשטח האחורי של המתחם. הואיל והנאשם לא היה אדם בריא, סייעה המנוחה לבנות את הבית ולפתוח עסק. המנוחה דאגה שעם בת זוגתו החדשה יהיה לנאשם הסכם ממון כדי שהבנות לא תישארנה חסרות כל (ח"ר, עמ' 97-98).

103. עדיה העידה כי מאימה זכורים לה דברים טובים. המנוחה דאגה לבנות, ולא היה חסר להן דבר. האם הכינה איתן שיעורי בית והייתה פעילה בוועד ההורים. הבנות השתתפו בחוגים, וכן בבית חגגו לבנות ימי הולדת. אומנם הבנות התלוננו על הפליה ביניהן, אך המנוחה אמרה שאם שלושתן מתלוננות על כך, סימן שזה בסדר. מבחינה רגשית - לא היה יחס חם, לא היו מגע וחיבוקים, אך היו מילים טובות. עדיה היא אדם סגור ומופנם, ולכן פחות שיתפה את אימה בבעיות אישיות, ובדיעבד הבינה עדיה שגם אימה פחות שיתפה אותה בענייניה ובפחדים שלה (ח"ר, עמ' 110-113).

הקשר בין עדיה ובין המנוחה ובין והמנוחה לשתי בנותיה הנוספות (אחיותיה של עדיה):

104. עדיה העידה שבמהלך השנים התהדק הקשר בינה ובין אימה. עבור שתיהן, הייתה התקופה האחרונה היפה ביותר. כילדה מתבגרת לא הבינה עדיה מה אימה עשתה בשבילה. כך למשל, לאחר הגירושין של ההורים, שהיו מכוערים ורוויי ויכוחים, כפתה עליה אימה לפנות לעובדת סוציאלית, ועדיה כעסה עליה. בדיעבד היא הודתה לאימה על כך. במהלך השנים התגוררה עדיה בדירת הסטודיו שצמודה לדירת המגורים של המנוחה במתחם, בקומה השנייה (ח"ר, עמ' 102).

105. כאמור, נהגה עדיה לשהות בהודו תקופות ממושכות. לקראת הנסיעה האחרונה שהייתה עוד בטרם השלימה עדיה את לימודיה, ולצורך הנסיעה, קיבלה עדיה מהמנוחה במתנה סך של 10,000 ש"ח. בחודש ינואר 2018 יזמה המנוחה ביקור בהודו אצל עדיה, ואומנם בחודש מרץ הגיעה המנוחה להודו ושהתה שם עד תחילת חודש מאי 2018. המנוחה נהנתה מהשהות, וכבר תכננה את הנסיעה הבאה. לאחר ששבה המנוחה ארצה ועד מותה, התהדק הקשר בינה ובין עדיה, והשתיים עמדה בקשר יומיומי (ח"ר, עמ' 87-89).

106. היחסים בין המנוחה ובין הבת סיון: עדיה העידה שבין סיון ובין אימה לא היו היחסים טובים. מאז ומתמיד היו "פיצוצים". מעולם הן לא הסכימו על דבר. המנוחה הייתה אישה דעתנית, לעיתים נוקשה בדעותיה, מעט "פרימיטיבית" (ח"ר, עמ' 113).

עדיה אישרה את דבריה בחקירה במשטרה, שלפיהם, כאמור, היחסים בין המנוחה ובין סיון לא היו טובים, ובעדותה הרחיבה את היריעה. סיון גדלה כילדה דעתנית, והקושי היה ששתיהן, המנוחה וסיון, רצו לומר את המילה האחרונה. לצד זה, ניסתה המנוחה להתקרב לסיון, והיו גם תקופות יפות ודברים יפים ביניהן (כלשונה). לגבי התקופה שקדמה לרצח (ככל הנראה כשהמנוחה שהתה בהודו) ביקשה המנוחה מסיון שתפקיד עבודה כסף וכן שתפרסם את דירת המרתף להשכרה, וסיון לא עשתה זאת (ח"ר, עמ' 113, ח"נ, עמ' 119-120). על אירוע הכדים שמעה עדיה מאימה. היא הבינה מהמנוחה שחשה פגועה מאוד מהדברים שנאמרו עליה באותה סיטואציה, וכי התפרצותה של המנוחה לא נבעה מהיותה אישה אלימה כי אם מעוצמת הפגיעה שחוותה (ח"ר, עמ' 104-106).

107. היחסים בין המנוחה ובין הבת מור: מנקודת ראותה של עדיה: **"מור זה שברון לב לאמא שלי"**. השתיים היו בקשרים טובים מאוד, אפילו טובים מאלה שהיו בין המנוחה ובין עדיה. המנוחה טיפחה את מור שיש לה דיסלקציה. עדיה כעסה על אימה על כך, מכיוון שחפצה גם היא לקבל ממנה יחס. האם הסבירה לעדיה שלמור יש בעיה ועדיה צריכה להבין שהיא מסייעת למור. עם השנים סייעה מור למנוחה בעסק של המזון, והמנוחה תמכה בה מאוד, גם כלכלית. לאחר מכן תיארה עדיה את המשבר ביחסים בין מור ובין אמה על רקע העבודה המשותפת בעסק הגז ואת שברון הלב שנגרם למנוחה (ח"ר, עמ' 117-113). שיאו של המשבר היה בבקשתה של המנוחה שמור תעזוב את דירת המגורים במתחם. בהקשר זה, הביעה עדיה תמיכה בעמדת אימה ומתחה ביקורת על התנהגותה של מור (ח"ר, עמ' 118, ח"נ, עמ' 124). המנוחה התרגשה מאוד מהיזמה שנקטה מור לחידוש הקשר ביניהן (לאחר שנות הנתק) (ח"ר, עמ' 118-119).

הקשר בין הנאשם ובין עדיה:

108. עדיה העידה שהקשר בינה ובין הנאשם הוא טוב, אך אינו עמוק. הנאשם עזר לעדיה לא מעט: הוא תמך בה מבחינה כלכלית, ועזר לה במעבר דירה. עדיה תיארה שהנאשם אינו אדם רגיש. לנאשם יש צדדים טובים יותר וטובים פחות. הנאשם מתרגז בקלות ומקלל. כשהוא לא יכול לעזור, הוא צועק על עדיה (ח"ר, עמ' 103-102).

109. תגובתה של עדיה לטענת הנאשם שלפיה התעללה המנוחה בבנותיה: עדיה שללה טענה זו. אילו כך היה הדבר, לא הייתה עדיה מזמינה את המנוחה לטייל איתה וכן לא הייתה עובדת יחד איתה (ח"נ, עמ' 122-120). לאפשרות שהמנוחה התעללה באחיותיה הגיבה עדיה באומרה שאדם שמתעללים בו לא היה נשאר לגור במתחם. אחיותיה הן בוגרות, והן אלה שבחרו לגור במקום. היא הדגישה שהיא עצמה בתו של הנאשם, והנאשם לא שאל אותה (לפני המעשה - ל.ב) מה היא רוצה והוסיפה בשאלה: מה יודע הנאשם

על היחסים בינה ובין המנוחה. אם לבנות שלו לא היה טוב, הן היו צריכות לקום ולעזוב ולא לדבר עם המנוחה (ח"ר, עמ' 109, ח"נ, ע"מ' 125).

"היעלמותה" של המנוחה:

110. באותה תקופה שהתה עדיה בהודו. משלא הצליחה ליצור קשר עם המנוחה התקשרה גם לנאשם שאמר לה שעקב מחלוקות שהיו לו בעבר עם המנוחה, הוא אינו מעונין להיכנס לדירתה. במקביל יצרה עדיה קשר עם בת דודתה ועם אחותה מור, ומשלא הצליחה גם בהמשך ליצור קשר עם אימה, הבינה שדבר מה קרה. מספר ימים לאחר שהוגשה התלונה למשטרה, שבה עדיה ארצה. הנאשם לא הביע צער או כאב על היעדרות אימה. לאחר הפצרות, הוא התלווה אליה לאישה מתקשרת (ח"ר, עמ' 87, 92-97).

111. עדיה העידה על השיחה בין הנאשם ובין הבנות, שהתקיימה כשבוע וחצי לפני שנמצאה הגופה, ונערכה בהקשר של היעלמותה של המנוחה. בין בני המשפחה חולקו תפקידים ומשימות. הנאשם אמר לבנות שהם צריכים להיות מגובשים (ח"ר, עמ' 98-100).

112. בשיחה אחרת בין הנאשם ובין עדיה ומור, אמר להן הנאשם שהוא צריך "להיכנס לירושה" כי הוא חושב שמגיע לו, מכיוון שהמנוחה הוציאה אותו במרמה מהבית. הנאשם אמר שאם הן לא "יכניסו" אותו לירושה, הוא לא "יכניס" אותן לנכסים שלו ויעביר את הכל לבת זוגו אלישבע (ח"ר, עמ' 100-101).

113. בסיום עדותה ביטאה עדיה את סערת הרגשות שבה הייתה נתונה. היא תיארה את הקושי שכיום אין לה הורים. היא ביקשה שייעשה צדק. הנאשם ביצע מעשה שלא ייעשה, הוא רימה את הבנות בצורה מכוערת. הוא נתן לעדיה לרוץ ולחפש ולהתמודד עם פחד גדול של חשיפה לתקשורת (במסגרת חלוקת המשימות שעשה עם היעלמותה כביכול של המנוחה). על כך שבזמנו תמכה עדיה בנאשם, "איחלו" לה אנשים דברים איומים. וגם אם עשה הנאשם את המעשה, חשבה עדיה שהייתה סיבה טובה יותר כי המנוחה לא התעללה בבנות שלה. עדיה לא האמינה שהנאשם מסוגל לעשות זאת, ואפילו פעם אחת לא שמעה אותו מביע צער (ח"נ, עמ' 128).

גרסת הנאשם

הליך הגירושין - כללי:

114. בחקירה מיום 24.6.18 מסר הנאשם שהוא והמנוחה התגרשו כ-16 שנים עובר לחקירה. לאחר הגירושין הם חילקו את השטח (של המתחם) לשני חלקים, וכל אחד מהם התגורר בצד אחר (ת/1, עמ' 1). בחקירה מיום 10.7.18, מסר הנאשם שהוא מנותק מהמנוחה כבר 20 שנה, ויש לו בת זוג אחרת (ת/2א, עמ' 4-5). הנאשם תיאר הליך גירושין קשה ומכוער, שבמהלכו הגישה המנוחה נגדו תביעת מדור, טענה שהוא אלים, וכן הזמינה משטרה, כשלתפיסתו רצתה לייאש אותו. את הקשיים סביב הליך הגירושין הסביר

הנאשם בתאווה הבצע של המנוחה, שלדבריו רצתה להוציא ממנו במרמה את הבית שיועד לו בירושה מאימו, וזאת לאחר שאחיו ויתרו לו על חלקם. הנאשם שב ותיאר את הכאב שגרמה לו המנוחה. הנאשם טען שהחליט להתגרש מהמנוחה עקב התנהגותה כלפי אנשים. עם חלוקת השטח בין השניים, שילמה המנוחה לנאשם סכום כסף מסוים, והוא בנה את ביתו על חלקו בשטח (ת/א, עמ' 112, 114, ח"ר, עמ' 226-227). בשלב מסוים, עקר הנאשם יחד עם בת זוגו למקום מגורים אחר, אך החליט לחזור לגור במתחם, מהנימוק שזה הבית שלו, והוא יחזור מתי שהוא רוצה (ח"נ, עמ' 256-257).

115. הן בחקירה במשטרה והן בעדות בבית המשפט התבטא הנאשם כלפי המנוחה במילים קשות ביותר. הוא הגדיר אותה כ"שטן", כמי שהטילה "פחד מוות" על סביבתה, אשת מדון שרבה עם השכנים ועם בני המשפחה. בני המשפחה היו נפגשים פעמים רבות בשבוע אך לנוכח התנהגותה של המנוחה, הם פחדו להזמין אותה. מלבד הנאשם, איש לא דיבר עם המנוחה, המנוחה התעללה בבנותיה ובאימו של הנאשם. המנוחה גם השפילה את הנאשם לפני בת זוגו. הנאשם עצמו ביקש מהמנוחה לחיות בשלום עם הבנות ולדבר יפה. לצד זה, תיאר הנאשם שהיו זמנים שהם שמרו על שלום בית, והנאשם סייע למנוחה בענייני הבית. לטענתו, הוא סייע למנוחה חרף התנהגותה המתוארת, כדי שיהיה שקט לבנות. מכל מקום, הנאשם שחש מושפל, לא יכול היה לסבול את התנהגותה של המנוחה (ת/א, עמ' 4, 6, 12-15, 47, 66, 108-116, ת/א, עמ' 25-26, ח"ר, עמ' 223-225, 227-228, 236, 261-263, 268).

116. את עצמו תיאר הנאשם באור חיובי לחלוטין. הנאשם העיד שהוא בקשר טוב עם עדיה, סיון ומור. הוא הציג את עצמו כאיש הטוב, בעוד שהמנוחה הייתה דמות שטנית. הנאשם היה המתווך בין המנוחה ובין הבנות (ח"ר, עמ' 225-227).

117. התייחסות הנאשם להליך הגירושין, ובעיקר להיבט הרכושי בחוות הדעת הפסיכולוגית מטעם ההגנה, ד"ר שני (נ/4): הנאשם תיאר הליך גירושין מכוער. בהיבט הרכושי, ניטש מאבק "גדול" על הבית. המנוחה רצתה להתיש את הנאשם נפשית כדי שהוא יוותר על הבית. כן "פתחה" לו המנוחה תיקים (במשטרה) בנושא אלימות, ביקשה צווי הרחקה, הזמינה משטרה וטענה שהוא היכה אותה, כל זאת כדי שיתרחק מהבית וייתן לה אותו. הנאשם שנולד בבית זה ושם מתגוררת אימו, רצה אומנם לקנות את הבית, אך לבסוף ויתר על כך. המנוחה - כך הנאשם - "רוקנה" אותו מבחינה כלכלית. המנוחה גזלה מהנאשם את הבית, והוא נותר ממורמר, כלשונו: **"מפה הכל התחיל"**. בהסכם הגירושין הוחלט לפצל את החלקה לשניים: המנוחה נשארה בחלק הבנוי שכולל את הבית הגדול ואת הבית של אימו. מעבר לגדר שהוצבה בין שני החלקים נבנה בית קטן שבו התגורר הנאשם עם בת זוגתו החדשה. בין החלקות נותר שער קטן, שדרכו נהגו הנאשם ואימו לעבור באופן יומיומי כדי לבקר זה את זה.

הנאשם מסר שהמנוחה נהגה להשפיל אותו מילולית ונפשית. המנוחה צחקה עליו והעירה לו לגבי בת זוגו. כך גם נהגה המנוחה ללעוג לבנות ולהעליב אותן ביחס לנקודות החולשה שלהן.

ההתעללות בבנות ובאימו של הנאשם - כללי:

118. החל מהיותן כבנות 14-15 שנים, חוו הבנות התעללות מצד אימן שכללה השפלות. לבנות לא הייתה אמא. הנאשם היה איש הקשר שתיווך בין המנוחה ובין הבנות שלא תמיד דיברו איתה (ת/א, עמ' 1, ת/א, עמ' 2).

עמ' 4, 66, ח"ר, עמ' 224-225).

119. הנאשם תיאר את המנוחה כאם קרה, שמעולם לא חיבקה או נישקה את הבנות, לא אמרה מילה טובה, ונהגה להשפיל אותן ואותו. באותה תקופה - כך הנאשם: **"...בשנים ההן אמרתי לעצמי 'טוב היא מחנכת אותן' ואז זה נראה לי טבעי, אבל זה דברים לא נכונים"** (חוות דעת פסיכולוגית מטעם ההגנה - 4/נ, ח"נ, עמ' 263).

120. כשסילקה המנוחה את הבנות מהבית, היה הנאשם תומך בהן. את מור גירשה המנוחה מהבית עם שלושה ילדים, ובהיותה בחודש התשיעי להריונה. גם את סיון גירשה המנוחה. עדיה טסה שמונה פעמים להודו כדי לברוח מהמנוחה, שאותה לא יכולה הייתה לסבול (ח"ר, עמ' 225, ח"נ, עמ' 264, 364).

121. לגבי המעבר שרצה הנאשם לסדר לאימו, אמרה לו המנוחה שמצדה שאימו תיפול, שתישרף. הנאשם אמר שהמנוחה חיכתה לכך שאימו תמות, שאז תרוויח מכך המנוחה (ת/א, עמ' 28).

הבת מור:

122. הנאשם עשה שלום בית בין מור למנוחה ונפתרה המחלוקת הכספית ביניהן (חובות) (ת/א, עמ' 6, 15, 47).

123. הנאשם חזר וסיפר בכאב כיצד "זרקה" המנוחה מהבית את מור שהייתה בחודש התשיעי להריונה יחד עם שלושת ילדיה, והוסיף שזו לא אמא שזורקת כך את הילדים שלה, בעוד שהנאשם עשה הכל עבור בנותיו. הנאשם נשאל האם כעס על המנוחה גם על מה שעשתה למור לפני שלוש שנים, שהרי אז הוא לא עשה בקשר לכך דבר. בתגובה, חזר הנאשם על כך שהמנוחה זרקה את מור כשהיא בהריון ועם ילדים (ת/א, עמ' 108-109, ת/א, עמ' 18, ת/א, עמ' 36-37). במקום אחר אמר, באותו הקשר, שאז הוא לא הלך ורצח את המנוחה (ת/א, עמ' 30). על דברים אלה חזר הנאשם גם בריאיון לקראת הכנת חוות הדעת הפסיכולוגית מטעם ההגנה (4/נ).

124. הנאשם הופנה לעדותה של מור, שלפיה כל השנים היה לה טוב עם המנוחה. על רקע הקשיים שהיו למור בקשב וריכוז בלימודים, עזרה לה המנוחה רבות, ובזכותה יש לה תעודת בגרות. כך גם כשהיו לה בעיות חברתיות, עודדה אותה המנוחה. ואולם, הנאשם עמד על כך שמאז מגיל 15 התעללה המנוחה בבנות. כולם פחדו מהמנוחה, נרתעו ממנה, והוא מתבייש בכך שהיא לא הכירה את הנכדים שלה (ח"נ, עמ' 265-266).

הבת סיון:

125. הנאשם תיאר את סיון כדומיננטית. לבקשת המנוחה טיפלה סיון בהשכרת הדירות ובתשלומים (7א,

עמ' 5).

126. הנאשם הופנה לעדותה של סיון, שבהמשך לדבריה שהיו מריבות וחילוקי דעות בינה ובין אימה, ציינה שלה ולמנוחה יש את אותו האופי - הן נשים חזקות, דעתניות ועקשניות. על כך הגיב הנאשם שסיון אמרה שלא תזמין את המנוחה לחתונתה ולא תשב עליה שבעה ושאינה רוצה לראות את המנוחה בחיים (ח"נ, עמ' 273-274). יצוין כי בחקירה במשטרה ביטאה סיון עמדה שונה, ודווקא ציינה שהייתה רוצה שאימה תחזור ותהיה נוכחת בטקס החתונה (ת/52, עמ' 5).

127. הנאשם העיד שהוא זה שמימן את לימודיה של סיון, והוא זה שאמר לסיון לחזור לגור במתחם, לאחר שתקופה מסוימת לא התגוררה שם. בהמשך, גרמה המנוחה לכך שסיון לא רצתה לדבר עם הנאשם. לדעת הנאשם, רצונה של המנוחה שסיון תחזור לבית היה מונע מניצולה של סיון לאינטרסים של המנוחה. מחוסר ברירה טיפלה סיון בתשלומים השונים ובהשכרת הדירות. הנאשם אישר שבכל רגע הייתה יכולה סיון לעזוב את הבית יחד עם בן זוגה ולשכור לעצמה דירה. סיון חזרה לבית בגלל הנאשם, הוא זה ששכנע אותה שתהיה לידו וליד המנוחה. כשהופנה לכך שסיון אמרה שזה השתלם לה כלכלית לחזור לבית, השיב הנאשם שהיא נשאה בכל הוצאות הבית. מכל מקום, אישר הנאשם שסיון פעלה לפי בחירתה (ח"נ, עמ' 366-372).

128. בחקירתו במשטרה, בריאיון לקראת הכנת חוות הדעת ובעדות בבית המשפט, תיאר הנאשם את "אירוע הכדים". בין היתר סיפר שדניאל התפרץ על המנוחה וקרא לה מפלצת. דניאל רצה להכות את המנוחה, והנאשם חסם אותו בגופו. בהמשך, אמרה המנוחה לנאשם שהוא צידד בסיון ושהיא תוציא נגדו צו מניעה ותנתק לו את החשמל. חרף העובדה שסיון נשאה בתשלומי השכירות והוצאות הדירה, בשל תאוות הבצע של המנוחה שרצתה עוד כסף, היא רצתה "להעיף" את סיון מהדירה (ת/2א, עמ' 61-63, 78, נ/4, ח"ר, עמ' 228-229).

הבת עדיה:

129. הנאשם הופנה לעדותה של בתו עדיה שלא רק שלא אמרה שהמנוחה התעללה בה, כי אם סיפרה על קשר הדוק ביניהן. לצד זה, לעיתים היו ביניהן ויכוחים. עדיה הוסיפה כי בשנים האחרונות הלך והתהדק הקשר ביניהן, וכחודשיים-שלושה עובר לרצח שהתה איתה המנוחה בהודו. הנאשם השיב ששמונה פעמים נסעה עדיה להודו, לא כדי ליהנות, אלא כדי לברוח מהמנוחה ומהצרות, וכי עד העת האחרונה הוא זה שמימן את נסיעותיה. כאשר שבה המנוחה מביקורה בהודו, היא סיפרה לנאשם שהיא רבה עם עדיה שהשתמשה בסמים והיה לה קשר עם גבר נשוי (ח"נ, עמ' 263-265, 269-270, 364-365).

במי התעללה המנוחה לפי גרסת הנאשם בחקירתו הנגדית:

130. הנאשם הופנה לכך שכאשר הייתה עדיה בחו"ל התהדק הקשר בינה ולבין אימה, וכן לכך שבשלוש שנים שקדמו לרצח, לא היה קשר בין המנוחה ובין מור. על כך השיב הנאשם שכוונתו היא להתעללות שהשתרעה על פני 10 שנים, ולא רק בשלוש השנים (האחרונות). עוד הסביר הנאשם שההתעללות היא בסיון. לגבי

מור - הגם שלא היה קשר רציף בין המנוחה ובין מור בשלוש שנים האחרונות, הקשר לא נותק לחלוטין והשתיים נפגשו ושוחחו על רקע הסכסוך הכספי ביניהן. לגבי עדיה, שנה לפני שהיא נסעה התעללה בה המנוחה (ח"נ, עמ' 270-272, 362-363).

131. נתבקשה תגובת הנאשם לכך שכתוצאה ממערכת היחסים המורכבת בין המנוחה ובין בנותיה, בחרו עדיה ומור לעזוב את מתחם המגורים. לעומת זאת, "בחר" הנאשם עבור הבנות בדרך הקיצונית של קטילת חייה של המנוחה, בעוד שהוא יכול היה לנהוג כמוהן ולעזוב את המתחם. לא הייתה בפי הנאשם תשובה לשאלה נוקבת זו, והוא אמר שזה הבית שלו. לא הפריע לנאשם להתגורר ליד המנוחה. עד הפגיעה בבנות היה הכל בסדר. הוא הוסיף שהפגיעה בבנות התרחשה ב- 10-15 שנים האחרונות (ח"נ, עמ' 272, 361-362).

132. הנאשם הופנה לכך שגם אם מדובר במשפחה מורכבת, לא עולה מחומר הראיות תמונה של התעללות כפי שהוא מתאר. לכך השיב הנאשם שלא מדובר באמא אלא "בשטן מהלך", שכולם, לרבות בני המשפחה, פחדו ממנו (ח"נ, עמ' 268).

133. לשאלה האם במקרה שהייתה המנוחה מסכימה להצבת הדוד על הגג היה רוצח אותה, השיב שאינו יודע. הוא היה בלחץ בגלל הבנות, וכאבא עליו היה לגונן עליהן. הבעיה שהייתה לו נגיעה לבנות, ואין הוא יודע האם נושא הגז קשור לכך. השיחה בינו לבין המנוחה (שקדמה לרצח) הייתה סתמית. הנאשם לא חשב לרצוח אותה. הם שוחחו על המעבר, על סיון, ובהמשך על הדוד. הנאשם העיד שאילו הייתה המנוחה מסכימה שלא להוציא את סיון עד שהיא מתארגנת והייתה מסכימה להצבת הדוד, אז זה היה טוב. כשנשאל האם אז לא היה רוצח אותה, השיב שאינו יודע. את הנאשם עניינו הבנות שלו שכל השנים היו נתונות במצוקה. הנאשם עשה זאת כי באותו הרגע היה נתון במצוקה ולא ידע היכן הוא נמצא. בהתחשב בטענת הנאשם שלפיה המנוחה התעללה בבנות שנים רבות, הוא לא ידע להסביר מה השתנה שגרם לו באותו עיתו לעשות את המעשה. לדבריו לא היה האירוע מתוכנן (ח"נ, עמ' 334-337, 353).

טענת ההתעללות באימו הקשישה של הנאשם

i. המנוחה נעלה את השער שדרכו עברה האם הקשישה. על כן, הייתה צריכה האם לטפס (על הגדר), ובעשותה כן, היא נפלה ושברה את הירך שלה. כן נשבר צינור הגז. בשיחה שהתקיימה בין הנאשם ובין המנוחה לפני הרצח, דיבר הנאשם עם המנוחה על הגדר, וביקש שהמנוחה תאפשר את התקנת המעבר עבור האם. ואולם, המנוחה לא הסכימה בשום אופן. היא אמרה שזה לא מתאים לה ושהאם לא תעבור שם, ומצידה שהאם תלך מסביב כקילומטר.

המנוחה והנאשם המשיכו ללכת, וכשעצרו ביקש הנאשם מהמנוחה שלא תראה את הדירה של סיון עד לחזרתה מחו"ל. על פי מה שמסר הנאשם בחקירה במשטרה, לכך הסכימה המנוחה (ת/א2). לעומת זאת, בעדותו בבית המשפט הוא מסר שהמנוחה סירבה לשלוש הבקשות שלו (המעבר, הדירה בה התגוררה סיון והדוד).

השניים המשיכו ללכת לנקודה השלישית, שם סירבה המנוחה לאפשר הצבת דוד שמש על גג ביתה, בטענה שאין לה מקום על הגג. דוד השמש נועד לשמש את אימו בת התשעים של הנאשם, ולהחליף את חימום המים באמצעות גז שהצריך החלפת בלוני גז. הנאשם ראה בסירובה זה של המנוחה בבחינת אי כיבוד אישה מבוגרת.

בשחזור טען הנאשם שהוויכוח על הדוד לא התנהל בטון גבוה. לא היו צעקות, היו דיבורים (ת/א, עמ' 109-108, 114-113, 118-117, 124-123, 135, ת/א, עמ' 6-3, ת/א, עמ' 11-13, ת/א, עמ' 7-11, ת/א, עמ' 3-6, ת/א, עמ' 11-14, 15-17, 19-17, ח"ר, עמ' 234-229, 240, ח"נ, עמ' 314, 333-331, 345-344). על דברים אלה חזר הנאשם בריאיון לקראת הכנת חוות הדעת הפסיכולוגית מטעם ההגנה (נ/4), והוסיף התבטאות קיצונית, שלפיה רצתה המנוחה להרוג את אימו כדי לקבל את הבית שלה. על כן, היא סגרה את השער כדי שהאם תטפס ותיפול.

134. בשיחה שהתקיימה בתכופ לרצח, ביקש אפוא הנאשם מהמנוחה שתאפשר הן את הצבת הדוד על הגג והן את יצירת המעבר, אך כאמור, נענה בשלילה.

כיצד הרגיש הנאשם כאשר סירבה המנוחה לשתי בקשותיו?

בחקירה במשטרה:

135. הסירוב ליצירת המעבר: הנאשם "התעצבן" שהמנוחה לא הסכימה ליצור מעבר עבור אימו שכחודש וחצי-שלושה חודשים עובר לאירוע נפלה ושברה את הירך (ת/א, עמ' 11-13).

136. הסירוב להתקנת הדוד: הנאשם השיב שהדבר העליב אותו מאוד (ת/א, עמ' 109). בהמשך, לגבי הדוד לא הסכימה המנוחה בשום פנים ואופן להצבתו על הגג, ואז הנאשם כבר "התעצבן" עליה ממש, לא היה מרוכז במה שהוא עשה, ובסמוך לדוד השמש, התנפל עליה וחנק אותה. המנוחה לא התנגדה למעשה, כי הנאשם היה חזק ממנה. הנאשם בדק את הדופק של המנוחה, ולא היה לה, ואז הוא הכניס אותה לבור בעדינות. את החבל השליך הנאשם לפח (ת/א, עמ' 124-125).

137. התייחסותה המזלזלת של המנוחה לשתי בקשותיו של הנאשם: הסביר למנוחה את הצורך בדוד ובמעבר, והמנוחה סירבה. הזלזול שלה - כך הנאשם - "הרג" אותו. הוא ראה שחור בעיניים, הוא לא ישכח זאת, הוא לא ידע לאן ללכת, מה להגיד לאחיו ולאימו שלא תיפול. הנאשם הוא רגיש. לבסוף, לאחר שהמנוחה עצבנה את הנאשם, הוא חנק אותה בחצר, ליד המקום של הדוד. הנאשם חנק את המנוחה עד שהיא נפטרה. הוא לא חשב מה הוא עושה, זה היה טירוף, לגמור את כל הבעיות עם סיון (ת/א, עמ' 118-120, 135).

138. בחקירה נוספת במשטרה: הנאשם הסביר את הסיבה למעשיו - המעבר ודוד השמש (ת/א, עמ' 28).

בבית המשפט:

139. הנאשם העיד (שבשלב מסוים) נמשכה השיחה בינו ובין המנוחה בטונים גבוהים, ללא צעקות (כאמור בשחזור - השיחה לא התנהלה בטונים גבוהים). התנהל ויכוח חריף והיה כעס. השניים דיברו על הדוד,

והנאשם ניסה לשכנע את המנוחה בטונים גבוהים מאוד. הם נעצרו ליד הבור האנגלי שצמוד לבית. המנוחה הסתכלה על הבור, והנאשם תפס את ראשו והלך למרחק של שני מטרים להביא חבל מהגגות של המחסנים. הנאשם נטל מגג המחסן חוט דק "של תותים", חזר ועמד מאחורי המנוחה, שעדיין עמדה ליד החלון האנגלי והסתכלה. הנאשם תיאר שהוא נכנס למצב של אמוק ועשה מה שעשה. לדבריו, הוא אינו יודע מה קרה שם, הוא לא יכול לשחזר מה עבר לו בראש באותה עת, וגם אינו יודע כמה זמן נמשך תהליך החניקה (ת/א, עמ' 9, ח"ר, עמ' 234-236, 240-242, 245, 318).

140. הנאשם רצה לפתור את הבעיה, שלא יהיו להם עוד צרות מהמנוחה, הוא חשב על הבנות שלו. "פתירת הבעיה" (כלשונו) חלפה בראשו. יכול להיות שהכוונה הייתה להיפטר מהמנוחה, להרוג אותה. בשתי השניות שהלך הנאשם להביא את החוט חשב שפתרון הבעיה תהיה הריגתה של המנוחה. זו מחשבה שעלתה לו באותו הרגע ולא קודם לכן. מהמנוחה פחדו פחד מוות. אין איש שלא פחד ממנה. אחיה והשכנים, כולם נידו אותה. הנאשם הבין שהוא הולך לחנוק את המנוחה עם חבל רק כשהגיעו לדוד השמש (ח"ר, עמ' 236, 241-245, 253).

141. הנאשם ישב בסמוך לגומה, והחליט שהוא ממשיך לחפור עוד והגיע לעומק של 80 ס"מ. הוא חשב על כך רק כשישב שם ולא קודם לכן. כשהחליט זאת, הלך להביא את חפירה, וחפר במשך למעלה מחצי שעה. את החול הוציא משם לערימה. הנאשם קבר שם את המנוחה, כיסה אותה בחול, ולא סיפר על כך לאיש. מאותו מקום, הלך מהנאשם לביתו או לאימו (ח"ר, עמ' 237-238, 248-250).

המצוקה הנפשית אותה חווה הנאשם, כפי שתיאר אותה בריאיון לקראת הכנת חוות דעת המומחה (נ/4):

142. הנאשם הודה במעשה הרצח. הוא הביע צער, אך הצער היה ממוקד בהשלכות המעשה על בנותיו ועל עצמו. לדבריו הכעס על המנוחה נצבר במשך שנים ארוכות, ובמיוחד בתקופה שקדמה לרצח. לדבריו, השיחה עם המנוחה (לפני הרצח) שבה היא דחתה בביטול את בקשותיו בזו אחר זו, גרמה לו למצוקה קיצונית: לגבי המעבר לאימו אמרה המנוחה: "זה לא יהיה בשום אופן!". בהמשך הוא ביקש שהיא לא תסלק את סיון מהדירה והמנוחה אמרה "לא!". אח"כ ביקש להתקין דוד לאימו והיא אמרה "אין מקום על הגג", וזה מה ששבר את גב הגמל, שהרי הבית ענק עם גג של 200 מ'. היו לנאשם מחשבות לסלק את המנוחה מהדרך. הנאשם אינו מסכים שהמנוחה תמשיך להתעלל בבנות שלו, בו ובאימו - להעליב אותם ולהשפילם. היו לו מחשבות שהיא הצליחה להבריח את עדייה להודו, את מור לבת חפר וגם את סיון עמדה "להעיף" מהמתחם. לא נשאר אף אחד. היה לנאשם קשה לאבד אותן כי הם היו נפגשים הרבה.

מעשיו של הנאשם לאחר הרצח:

143. בנוסף על כך שהנאשם גרר את המנוחה לבור שאותה כיסה, הוא ריסק את הטלפון הנייד של המנוחה באמצעות פטיש, וכן לקח מביתה את התיק שלה, ממנו נטל את כרטיסי האשראי שלה, אותם גזר. את הטלפון הנייד, גזרי הכרטיסים וחוט הניילון הוא השליך בפח המרוחק מביתו.

144. הנאשם אישר שלאחר הרצח (ובטרם נמצאה הגופה) הוא נפגש עם בנותיו. הוא הכחיש שבאותה שיחה

דובר על השכרת הנכסים ועל המשכנתא. בשיחה דובר על חלוקת משימות בין הבנות ועל התשלומים השוטפים (ת/10א, עמ' 17, 19).

145. הנאשם העיד שבפגישה הנ"ל "לא היה פיצוצים", זה היה אי הבנות". הנאשם הופנה לעדותן של בנותיו, שלפיהן באותה פגישה אמר לבנות שעכשיו הם ארבעה שותפים ברכוש, והוא השיב כי לא נכון הדבר שאמר שמגיע לו רבע מהבית. הנאשם הופנה לדבריה של מור שלפיהם הוא אמר שאם הן לא תתחלקנה איתו בבית (חלוקה לארבעה חלקים), הוא לא ייתן לבנות את החלק שלהן בירושה אלא רק לבת זוגו. הנאשם לא זכר שאמר זאת (ח"נ, עמ' 274, 348-352).

146. הנאשם הופנה לדברים שמסר למומחי ההגנה שהכינו את חוות הדעת הפסיכולוגית בעניינו, שלפיהם הוא חש ממורמר מהעובדה שהמנוחה לקחה לו את ביתו, ואמר שמפה הכל התחיל. הנאשם השיב שזה היה לפני 20 שנה. זה (המעשה) בגלל הבנות, אף אחד לא ישפיל אותן, הוא מגונן עליהן והוא אינו יודע מה יעשה לכל אדם שיפגע בהן. כל אחד היה מגונן על הבנות שלו (ח"נ, עמ' 347-348, 373). לצד זה מסר הנאשם למומחים שמרגע שוויתר על ביתו, הוא עזב זאת מבחינה כלכלית, ולא עניין אותו שהמנוחה הרוויחה כסף על הדירות. משנשאל כיצד מתיישבים דברים אלה עם תחושת המרמור שביטא, השיב שחשב רק על הבנות (ח"נ, עמ' 352-353).

147. הנאשם הופנה לכך שבמהלך החיפוש אחר המנוחה אמר למעסיק שלו שהבית יהיה מושכר. הוא לא הביע צער על המצב או על הבנות, אלא עניין אותו רק הבית. הנאשם השיב שסיון טיפלה בנושא השכירות. הוא אינו זוכר שדיבר על כך עם מעסיקו שחר ורדי (ח"נ, עמ' 348).

עדויות נוספות הנוגעות להתנהגותו של הנאשם לפני הרצח ולאחריו:

148. מהראיות שהוגשו לבית המשפט בהסכמה, הנוגעות לתפקודו של הנאשם והתנהגותו עובר לרצח ולאחריו, עולה כי לא נמצאה אינדיקציה למצוקה של הנאשם:

סביבת העבודה של הנאשם: המעביד שחר ורדי (ת/36, עמ' 1) מתאר את הנאשם כאדם שמח וחברותי; חנניה יפרח, האמריקאי בחברה שבה עבד הנאשם (ת/35, עמ' 1): בחודשים שקדמו לרצח לא הבחין חנניה בכל שינוי במצב רוחו של הנאשם, אך כן ראה שינוי בתקופה של כשבוע וחצי לאחר הרצח.

שכנו של הנאשם יצחק גראפי (ת/43): כשנשאל בחקירתו ביום 12.7.18, האם התנהגותו של הנאשם הייתה שונה בתקופה האחרונה, השיב שלא, פרט ליום אחד (הכוונה היא למספר ימים לאחר הרצח). באותו יום היה הנאשם בחצר, יצחק שאל אותו לשלום, והנאשם השיב: "יהיה טוב בעזרת השם". יצחק ציין שבד"כ היה מגיב הנאשם בשמחה ולא באופן הנ"ל.

סביבתו הקרובה של הנאשם: אלישבע צברי, בת זוגו של הנאשם (ת/70): ביום 20.6.19 (יום הרצח), לא הייתה התנהלות חריגה מצדו של הנאשם.

שובל עמרני, בתה של אלישבע, שהתגוררה יחד עם אימה והנאשם (ת/37, ת/38) תיארה שבאותה תקופה עבד הנאשם באופן רגיל, וכי לא הבחינה בכל שינוי בהתנהגותו לפני הרצח או לאחריו.

אריאלה כהן, גיסתו של הנאשם (ת/73א), לא הבחינה בהתנהגות מוזרה של הנאשם.

ריזל ורידרו, העובדת הסיעודית שטיפלה באימו של הנאשם: כחצי שעה לאחר שהנאשם חנק את המנוחה וגרר אותה, הוא שטף את ידיו. לאחר מכן, ומבלי שהנאשם ידע שריזל הייתה עדת ראייה למעשיו, הגיע הנאשם לבית אימו, שם שהה במשך כשעה. הנאשם התנהג באופן רגיל, וכשראה את ריזל בוכה שאל אותה מה קרה. הנאשם שתה קפה, ובמשך כ-10 דקות שיחק עם אימו קלפים, ולאחר מכן הלך (ת/23א, עמ' 27-35, 38, 40, 43-45, ת/25א, ת/26).

בנותיו של הנאשם: בתקופה שבה נעלמה כביכול המנוחה, העלים הנאשם את מעשיו, דיווח בכזב על העלמות המנוחה, ועל רקע זה חילק "משימות" בין הבנות. הנאשם גם הודיע שאם המנוחה לא תחזור, גם הוא יהיה שותף לרכושה, במובן זה שהרכוש יתחלק לארבעה חלקים (שלוש הבנות והנאשם). עדותו של הנאשם בנקודה זו עומדת בסתירה חזיתית לעדויות הבנות, אשר העידו בצורה מאוזנת תוך שהן מציינות גם את מעלותיו של הנאשם. מעבר לכך, אמרותיהן של סיון ומור במשטרה הוגשו בהסכמה, ושתייהן סיפרו על כך שהנאשם שוחח עימן על אודות חלוקת הנכסים. יוזכר כי עדיה הוסיפה שהנאשם מעולם לא הביע צער על מעשיו (ר' סעיפים 86, 95 ו-112 לעיל).

חוות הדעת ועדות ד"ר שני שעניינה המצוקה הרגשית שבה היה נתון הנאשם

149. כאמור, מטעם ההגנה הוגשה חוות דעת בעניינו של הנאשם (נ/4) שמטרתה הייתה לבחון האם בזמן ביצוע הרצח היה הנאשם במצב של "מצוקה נפשית קשה", ואם כן, האם נבעה מצוקה זו מהתעללות חמורה ומתמשכת בנאשם או בבן משפחתו בידי מי שהנאשם גרם למותו. חוות הדעת נערכה על ידי ד"ר נמרוד שני שהוא פסיכולוג קליני מומחה, וכן על ידי הגב' אמירה גרינברג-כהן שהיא מומחית בפסיכולוגיה שיקומית. המומחים העריכו שבעיקר על רקע ההזדהות הרגשית של הנאשם עם מה שנתפס על ידו כהתעללות של המנוחה בבנותיו ובאימו, בעת ביצוע הרצח היה הנאשם נתון במצוקה רגשית גבוהה, שהייתה בלתי נסבלת מבחינתו. הזדהות זו עמדה ברקע לביצוע הרצח.

העברת המבחנים הפסיכולוגיים עליהם התבססו המומחים בחוות הדעת לידי המאשימה:

150. יצוין כי המבחנים הפסיכולוגיים, שהם חלק מחומר הגלם שעמד ביסוד חוות הדעת, הועברו לב"כ מאשימה לאחר שד"ר שני סיים את מתן עדותו. המאשימה לא ביקשה לזמן פעם נוספת את ד"ר שני, ולא עמדה על חקירתו החוזרת של הנאשם, הגם שלא התנגדה לזימונו של הנאשם אם ב"כ הנאשם ירצו בכך. מנגד, הסכימו ב"כ הנאשם לזימון הנאשם לעדות פעם נוספת אם המאשימה תרצה בכך, והחליטו שלא לזמנו שוב מטעמים. בסופו של דבר לאחר העברת החומר הנוסף, מבחירתו, לא נחקר הנאשם פעם נוספת.

המסמכים שעמדו בפני המומחים לצורך הכנת חוות הדעת:

151. על פי חוות הדעת בפני המומחים היו מונחים המסמכים הבאים:

א. כתב האישום.

ב. הפרוטוקולים מהדיונים בבית המשפט שכללו את עדויות הבנות: מור, סיון ועדיה.

המומחה לא עיין באמרות העדות במשטרה (שתיים מהאמרות הוגשו בהסכמה כחלק מהעדויות בבית המשפט) (ח"נ, עמ' 399).

ג. הודעות הנאשם בחקירתו במשטרה מיום 24.6.18, וכן הודעות הנאשם מיום 25.7.18 (שתי הודעות) ומיום 10.7.18, מזכר דו"ח תשאול הנאשם מיום 23.7.18, תמלול קלטת החקירה מיום 15.7.18 ומיום 23.7.18, מזכר מיום 12.7.18 ותדפיס מידע פלילי של משטרת ישראל שהופק ביום 10.7.18.

ד. בבית המשפט הוספו לאמור מסמכים שלא צוינו בחוות הדעת: תמלול השחזור שנערך לנאשם ותמליל קלטת חקירת הנאשם מיום 10.7.18. לגבי צפייה בקלטות החקירות והשחזור: ד"ר שני צפה אך ורק בקלטת השחזור, ולא צפה בחקירותיו המצולמות של הנאשם. לדבריו, תמליל החקירות סיפק לו את המידע שהיה נחוץ לו לצורך הכנת חוות הדעת (ח"נ, עמ' 393-397, 448-449).

ה. עיקרי עדויות הנאשם בבית המשפט:

בפעם הראשונה העיד הנאשם ביום 14.5.19, שלושה ימים עובר להכנת חוות הדעת, וד"ר שני קיבל מבאי כוחו את עיקרי דבריו בבית המשפט.

עיקרי עדותו של הנאשם שנמשכה ביום 21.5.19, הועברו לד"ר שני לאחר כתיבת חוות הדעת (למיטב זיכרונו) (ח"נ, עמ' 398-399).

152. בחוות הדעת צוין כי לצורך הכנתה, נערכה פגישה עם הנאשם ביום 28.3.19 שנמשכה כ-5 שעות. בפגישה זו נערך לנאשם אבחון קליני שבמהלכו הוא נשאל על אודות קורות חייו, והתבקש להתייחס לגרסתו לאירועים שבגינם הוגש נגדו כתב האישום ונשאל שאלות שונות.

חוות דעת המומחה נסבה על אודות "המצוקה הרגשית" של הנאשם, ולא על אודות "המצוקה הנפשית":

153. בחוות הדעת ציינו מומחי ההגנה שהם נתבקשו להעריך את הלך רוחו של הנאשם בעת ביצוע מעשיו, ולבחון את השאלה האם בעת ביצוע המעשים היה הנאשם במצב של "מצוקה נפשית קשה" כהגדרת החוק. המומחים העדיפו להשתמש במונח "מצוקה רגשית" מאשר במונח "מצוקה נפשית". הטעם נעוץ בכך שהמושג "נפש" הוא כוללני ורחב מאוד, וקיים קושי מהותי לאפיין אותו. כל ניסיון לתאר "נפש" נדון מראש לכישלון משום שבנפש יש מכלול רחב של מאפיינים שלעיתים יכול להכיל גם ניגודים וסתירות שמתקיימות זה בצד זה, וזאת בניגוד לרגשות, אותם ניתן לזהות, לאפיין ולעיתים אף ל"כמת".

154. ד"ר שני העיד שלעיתים קיימת חפיפה בין עבודת הפסיכיאטר לעבודת הפסיכולוג בנוגע למצוקה רגשית

ונפשית שאדם חווה. הוא אישר שתפקיד הפסיכיאטר, שעוסק בפתולוגיה הוא לחוות דעתו לגבי המצוקה הנפשית. לעומת זאת, ד"ר שני כפסיכולוג עוסק במכלול של הקוגניציה והרגשות ומגדיר מהי המצוקה הרגשית. עם זאת, גם הפסיכיאטר בוחן את התפקוד הקוגניטיבי, הרגשי, החברתי והאישי, ועל כן הוא יכול להעריך את המצוקה הנפשית או הרגשית. הפסיכולוג יכול לתת כלי עזר של תיאור מצוקה רגשית כדי שהפסיכיאטר יוכל לבדוק האם קיימת מצוקה נפשית. ד"ר שני אישר כי כפסיכולוג הוא אינו יכול להגדיר מצוקה נפשית, אלא רק מצוקה רגשית. ד"ר שני העיד כי מכיון שהוא פגש בנאשם כ-8 חודשים לאחר אירוע הרצח הוא אינו יכול "למדוד" את המצוקה הרגשית של הנאשם בעת ביצוע העבירה (ח"נ, עמ' 399-403, 446-447).

"מצוקה רגשית" - כללי ובמקרה הנדון:

כללי:

155. בחוות הדעת צוין כי "מצוקה רגשית" היא האופן שבו חווה אדם את היכולת שלו להתמודד עם גורמי דחק בחייו, שיכולים להיות חיצוניים (למשל לחץ כלכלי או משבר גירושין) או פנימיים (למשל: ערך עצמי נמוך או נקיפות מצפון על משהו שנעשה). מצד אחד, קיימים גורמי הדחק הללו, ומן הצד השני ניצבים המשאבים שיש לאדם על מנת להתמודד עם אותם מצבי דחק. "מצוקה רגשית" תהיה כאשר בחוויה של האדם המשאבים שעומדים לרשותו אינם מסוגלים לתת מענה לקושי שניצב בפניו. ככל שבחוויה הפנימית של האדם יש יכולת להתמודד עם גורמי הדחק, הרי שקיומם של גורמי דחק רבים או קיצוניים, אינם מחייבים שהוא יחווה מצוקה; ולהיפך, יהיה מי שחווה מצב דחק קל, ואין לו את הכלים להתמודד, ולכן הוא יחווה מצוקה משמעותית. לעיתים תבוא לידי ביטוי המצוקה הרגשית בסממנים חיצוניים ולעיתים לא ניתן יהיה לראות סממנים כלל. מצוקה רגשית יכולה לבוא לידי ביטוי בהפרעה בתפקוד המחשבתי, הרגשי וההתנהגותי, ולעיתים חרף קיום המצוקה, לא תופיע הפרעה כזו.

156. "מצוקה רגשית" היא מושג איכותי-סובייקטיבי, ולא כמותי-אובייקטיבי. לפיכך, קיים קושי מהותי ביכולת למדוד ולאמוד במדויק את עוצמתה. פסיכולוגים ניסו לתת מענה ביצירת כלים שמתבססים לעיתים על דיווח עצמי ולעיתים על תוצרים השלכתיים שיכולים לאפשר לנסות להבין את החוויה בה מתנסה אדם אחר. דוגמא בולטת לכלי שתפקידו למדוד מצוקה הוא סולם הדמורליזציה המופק על בסיס חומר הגלם של מבחן ה-MMPI-2. סולם זה "זוקק" כדי למדוד בסבירות גבוהה עד כמה אדם חש שאין לו יכולת להתמודד עם מצבי דחק שקיימים בחייו. ניתן להעריך מצוקה רגשית גם באמצעות כלים פסיכולוגיים נוספים שנוקטים בגישה השלכתית יותר. מדובר באומדן או הערכה סובייקטיבית שאי אפשר בהכרח לתת לה חיזוק אובייקטיבי.

157. הסממן העיקרי של מצוקה רגשית הוא "הצפה רגשית" שנלווית למצוקה. כל ההווה והחוויה מתמלאות בתחושות של תסכול, חוסר אונים, כעס ועלבון. אדם חווה מצוקה רגשית גם ברמה התחושתית והפיזית, והוא אינו מסוגל להפסיק לחשוב על מקור הסבל אותו הוא חווה. הוא "מריץ" במוחו באופן אובססיבי פתרונות ותסריטים שונים, וחושב אך ורק על מה שמציף אותו באותו רגע. פעמים רבות גורם הדבר לפגיעה ביכולת להסתייע במשאבים פנימיים. בנוסף, מצטמצמת יכולתו של האדם לקחת בחשבון את

ההשלכות העתידיות של הפעולות שבהן הוא ינקוט.

ומן הכלל אל הפרט - המצוקה הרגשית שבה היה נתון הנאשם:

158. תוצאות המבחנים הפסיכולוגיים: ממבחן ה- MMPI-2 שנערך לנאשם עולה כי הנאשם מצוי במצוקה נפשית. בחינת ההתנהגות הסימפטומטית: הנאשם אינו סובל מהפרעה נפשית שעלולה לפגוע באופן משמעותי בתפקודו היומיומי. אנשים עם פרופיל אישיות של הנאשם נוטים להגיב למצבי לחץ בסימפטומים גופניים. עולה עיסוק רב בתפקוד הגופני והתמודדות עם סימפטומים פיזיים רבים, חוסר אנרגיה ותשישות. בחינת המאפיינים האישיותיים: אנשים עם פרופיל אישיות של הנאשם נוטים לחוש חוסר ביטחון והדימוי העצמי שלהם ירוד. בחינת המאפיינים של היחסים הבינאישיים: נבדקים עם פרופיל אישיות של הנאשם - נוטים שלא לסמוך על אחרים או לקבל עזרה ותמיכה.

159. מהמבחנים הפסיכולוגיים ההשלכתיים עולה תמונה של נאשם שהוא גבר ילדותי, לא בשל ולא מגובש.

ניכר אצל הנאשם קושי בפענוח מצבים והבנה של סיטואציות שונות, במיוחד מורכבות. כמו כן, ניכר קושי בתובנה, בתכנון ובבקרה על התוצרים שלו. ייתכן שלעיתים נוהג הנאשם באופן לא מתוכנן ולא מכוון, ובדיעבד הוא מבין שטעה והוא מצטער על כך. לא עלתה באבחון עדות להתפרצות של כעסים ואלימות. בתפיסתו של הנאשם בנוגע לתחום ניהול כעסים עולה כי גורם חיצוני יכול להרגיע ולווסת כעסים, כמו גם לעורר אותם. נטייתו לפעול ממקום של מיקוד שליטה חיצוני באה בהלימה עם התיאורים שלו את הקשר שהיה בינו ובין המנוחה, כמי שאחראית להתנהגויות שלו, וגם את האופן שבו הזעם השתלט עליו באמוק, בלי שליטה. גם בתחומים אחרים, שלא קשורים בניהול כעסים, בולטת הפאסיביות שלו ומיקוד השליטה החיצוני. בתחומים רבים, מרגיש הנאשם קורבן של האנשים ושל הנסיבות.

160. במבחנים ההשלכתיים חזר נושא חשיבות הבית ובני המשפחה עבור הנאשם.

161. במקרה הנדון הסיקו המומחים כי יכולתו של הנאשם להתמודד עם גורמי הדחק בחייו הייתה מצוינת. עד ביצוע העבירה, כשהיה הנאשם כבן 61 שנים, הוא ניהל אורח חיים תקין בתחום המשפחתי ובתחום התעסוקתי ותמך בבנותיו. לא עלתה כל אינדיקציה לבעיה או להפרעה נפשית, והנאשם לא ביקש עזרה מקצועית.

162. התחום היחיד שבו נכשל הנאשם בהתמודדותו היה הקשר עם המנוחה: השניים החליטו להיפרד ובהמשך להתגרש, ומאז החלה מסכת של סכסוכים כספיים ומשפחתיים שנמשכה במשך שנים רבות. מסכת זו תפסה תאוצה והובילה אצל הנאשם ליצירת המצוקה הרגשית. בשלב מסוים הפכה מצוקה זו מבחינתו לבלתי נסבלת. המומחים העריכו שהרצח הוא תוצר של דחיסה ממושכת וארוכה של רגשות מצוקה, זעם ותסכול, והרצח היה הדרך הבלתי אדפטיבית להתמודד עם מצוקה זו.

163. בבית המשפט העיד ד"ר שני שמצוקת הנאשם החלה במהלך תקופת הגירושין מהמנוחה, ואולם בתקופה זו לא מסר הנאשם שהייתה התעללות מצד המנוחה בבנותיו. לגבי האפשרות שההתעללות הייתה לאורך כל השנים מאז שנולדו הבנות, ד"ר שני אינו יכול לומר זאת (ח"נ, עמ' 415-416, 419).

(427-426).

164. בחוות הדעת תואר שבתקופה שקדמה לאירוע הרצח חלה החמרה והעצמה של המריבות בין המנוחה ובין יתר בני המשפחה עד לנקודת רתיחה. מספר שבועות עובר לאירוע הרצח, היה אירוע של התפרצות אלימה מצד המנוחה, במהלכו השליכה המנוחה כדים לעבר בן זוגה של סיון. לגבי דרישת המנוחה מסיון לפנות את הדירה שבה התגוררה, חש הנאשם כיצד המנוחה הרחיקה ממנו את בנותיו בזו אחר זו. כמו כן, לדברי הנאשם, איימה המנוחה לנתק את הנאשם מהאפשרות להשתמש בחשמל ואיימה להוציא נגדו צו הרחקה מהמתחם, מה שהיה גורם לו קושי להיפגש עם אימו. כן תיאר הנאשם שהוא ביקש לבנות לאימו מעבר ליחידת המגורים כדי להיטיב את תנאי מגוריה. הנאשם מסר שבמהלך השיחה של הנאשם עם המנוחה, דחתה המנוחה את בקשותיו.

165. המומחים העריכו שהמצוקה הרגשית שחוזה הנאשם היא בשני רבדים. הרובד הראשון: הקשר הישיר בין הנאשם ובין המנוחה. עוד בזמן שהשניים היו בני זוג, נקט הנאשם גישה פאסיבית כלפי המנוחה. הנאשם תיאר עלבונות שאותם ספג מהמנוחה. נראה כי הנאשם התייחס וויתר. בחווייתו ניסה הנאשם להיאבק, ספג ולבסוף השלים עם הדברים. להערכת המומחים מדובר בחלק רגשי שמעולם לא עובד, והותיר את הנאשם עם רגשות תסכול ומרמור. יחד עם זאת, מדובר בגורמי רקע ולא בטריגר לאירוע הרצח. הרובד השני, שהוא להערכת המומחים הטריגר לאירוע הרצח, הוא ההשלכה שהייתה לפרידה בין הנאשם ובין המנוחה על הדמויות המשמעותיות בחייו, הן בנותיו ואימו. הקושי המרכזי של הנאשם היה להתמודד עם האופן שבו המנוחה התייחסה לבנותיו ואימו. בחווייתו, הוא תפס את התנהגות המנוחה כלפיהן כהתעללות. בשיחה האחרונה בין הנאשם ובין המנוחה עובר לרצח, נסב הוויכוח על בקשת הנאשם שלא לסלק את סיון מהמתחם ועל צרכיה של אימו. באותה העת חווה הנאשם באופן בולט הזדהות רגשית עם אימו ובנותיו, וכן חש תסכול אדיר ומעבר לכך, חוסר אונים והיעדר שליטה.

166. מאבחנו של הנאשם עולה שהוא מנותק מרגשותיו. הוא מתמודד עם המצוקה באופן פרגמטי ופרקטי. למשל, נותן כסף, או מציע לבנות פתח בגדר. להערכת המומחים, כאשר הצעותיו נחסמות, מייצר הדבר אצל הנאשם תסכול וחוסר אונים, הרגשה שהיא בלתי נסבלת מבחינתו, ובמיוחד כשמדובר בסיוע לאנשים שהוא אוהב.

167. בבית המשפט העיד ד"ר שני שהמצוקה הרגשית הייתה סביב שלוש הבנות של הנאשם וסביב אימו. לגבי בנותיו - מדבריו של הנאשם בחקירתו על אודות אימו, תיאר אותה הנאשם כ"לביאה". מדבריו ניתן ללמוד על הזדהותו הרגשית עם אימו: כשם שאימו ה"לביאה" הגנה על ילדיה, נטל הנאשם על עצמו את התפקיד להגן על בנותיו מפני המנוחה שאינה עושה זאת (ח"נ, עמ' 408, 411-413).

לגבי אימו - הנאשם אינו מבין כיצד מתעללים באימו המבוגרת. בחקירותיו מסר שבשיחה עובר לרצח אמר למנוחה שאימו לא עשתה לה דבר, והוא לא מבין מדוע לפגוע באישה מבוגרת. ד"ר שני מעריך שהמצוקה הרגשית בסמוך לרצח נבעה בעיקר בשל יחסה של המנוחה לאימו שהייתה חסרת האונים מולה. מהעדות עולה שהייתה גם מצוקה סביב יחס המנוחה לבנות, אך בסמוך לרצח ממש המצוקה הייתה על רקע היחס לאם. אילו

בשיחה שיזם הנאשם לפני הרצח, לא הייתה המנוחה משיבה בשלילה לשאלותיו של הנאשם בנוגע לאימו, לא היה הנאשם רוצח אותה (ח"נ, עמ' 408-411, 413). יצוין שלעומת זאת, כאשר נשאל הנאשם בעדותו האם במקרה שהמנוחה הייתה משיבה לכל בקשותיו בחיוב, היה רוצח אותה, הוא השיב שאינו יודע. הוא אינו יודע האם נושא הגז היה קשור, השיחה (לפני האירוע עם המנוחה) הייתה סתמית. הדוד לא עניין אותו, עניינו אותו בנותיו, והן היו במצוקה במשך השנים (ח"נ, עמ' 334-336).

168. בחוות הדעת צוין לגבי ההצפה הרגשית שנלוותה למצוקתו הרגשית של הנאשם: מדבריו של הנאשם על מחשבותיו בעת ביצוע הרצח, ניכר שהוא היה מוצף ברגשות של תסכול, חוסר אונים וזעם שכלל את רצונו להפסיק את ההתעללות מצד המנוחה כלפי בנותיו ואימו: **"נכנסתי לאמוק. הרעיון לרצוח אותה הגיע באותו הרגע... היו לי מחשבות שצריך לסלק אותה מהדרך, שאני לא מסכים שהיא תמשיך להתעלל ככה בבנות שלי, וגם בי, וגם באימא שלי - בלהעליב, בלהשפיל..."** (עמ' 84 לחוות הדעת נ/4).

169. ד"ר שני אישר שמצוקתו של הנאשם נבעה מהכעס שחש הנאשם כלפי המנוחה. הוא העיד שמעבר לכעס, חש הנאשם חוסר אונים מולה. ההזדהות הרגשית יכולה לגרום לאדם לבצע דברים לא רציונליים (ח"נ, עמ' 421-422).

מצוקתו של הנאשם בסמוך לאחר אירוע הרצח:

170. ב"כ המאשימה הפנתה את ד"ר שני לגרסת הנאשם שניתנה מספר ימים לאחר אירוע הרצח, שאז שיקר הנאשם כשנשאל היכן נמצאת המנוחה. ד"ר שני העיד שלעיתים בזמן הליך פלילי, מגונן האדם על עצמו וחושב שיצליח לחמוק מאימת הדין. להתנהגותו מסוג זה אין קשר למצוקה שחוזה האדם. מהרגע שבוצע הרצח, חוסר הטריגר שגרם למצוקה שגרמה לביצוע הרצח. לאחר שהודה הנאשם במעשיו, מוקד מצוקתו השתנה והפך להיות הצער שחש כלפי בנותיו לאחר שהבין את אשר עשה (ח"נ, עמ' 419-421, 424-425, 438-439).

בחינת המצוקה של הנאשם בראייה רטרופקטיבית של כשמונה חודשים לאחר אירוע הרצח:

171. חוות הדעת הכוללת את האבחון נערכה כ-8 חודשים לאחר אירוע הרצח. אין דרך למדוד באופן ישיר את המצוקה שחוזה הנאשם לפני הרצח בכלים שעומדים לרשות המומחים. הכלים הפסיכולוגיים יכולים לתת מענה לחוויה הרגשית ולמצוקה של הנאשם בעת הבדיקה, אך לא לגבי מה שהנאשם חווה בזמן האירוע. עם זאת, מהכלים הפסיכולוגיים ניתן ללמוד על תפיסות, גישות ודרכי התמודדות שבהן נוקט הנאשם נוכח גירויים שמציפים רגשות. כדי ללמוד על הלך הרוח והרגשות לפני אירוע הרצח, הסתייעו המומחים במידע שעלה בריאיון הקליני עם הנאשם וכן בעדויות של בנותיו.

172. בעדותו בבית המשפט אישר ד"ר שני שבחלוף כשמונה חודשים מאז האירוע, בעת שפגש בנאשם במקום מעצרו לצורך הכנת הדעת, היה נתון הנאשם במצוקה שנבעה מעצם המעשהשלו שגרם לקטילת חיי

המנוחה וכן מהיותו נתון במעצר. לגבי מצבו של הנאשם בעת ביצוע העבירה, אישר ד"ר שני שבשל העובדה שהפגישה נערכה חודשים לאחר הרצח, הוא אינו יכול למדוד את המצוקה הרגשית שבה היה נתון הנאשם בעת ביצוע העבירה. עם זאת, השערותיו היא שעובר לרצח היה הנאשם נתון במצוקה רגשית גבוהה, כפי שצוין במסקנת חוות הדעת. הערכת מצבו הרגשי של הנאשם בעת ביצוע העבירה נעשתה על פי אמרתיו של הנאשם בחקירות משטרה ובשחזור, תוך השוואת דבריו לאמרות האחרות בתיק. הכלים הפסיכולוגיים, ובעיקר מבחני ה-MMPI-2, מסוגלים לבחון את דרך ההתמודדות של הנאשם עם מצוקה רגשית. מבחינה קוגניטיבית ורגשית דפוסי הפעולה של האדם הם אותם דפוסי שפעלו גם בעת האירוע. החלקים האישיותיים נשארים יציבים ולא עוברים שינוי, ומהווים את האופן שבו מתמודד הנאשם במצבי מצוקה. ד"ר שני בוחן זאת על יסוד הניסיון המקצועי, והדבר אפשרי גם בחלוף שמונה חודשים מאירוע הרצח (בשונה מהשאלה האם הייתה מצוקה רגשית בעת האירוע) (ח"נ, עמ' 448-445, 452-455, ח"ח, עמ' 456-457, ח"נ לאחר חוזרת ברשות, עמ' 457-459).

התעללות בראייה סובייקטיבית, ולא אובייקטיבית, וכן התעללות לפי תפיסת בנותיו של הנאשם:

173. מחוות הדעת עולה כי להערכת המומחים הקושי המרכזי של הנאשם היה להתמודד עם האופן שבו התייחסה המנוחה לבנותיו ולאיומו. בחוותיו של הנאשם הוא תפס את התנהגותה של המנוחה כלפי בנותיו ואימו כהתעללות. לא מדובר רק בחוויה סובייקטיבית של הנאשם אלא מעדויות הבנות מצטיירת תמונה קשה של מערכת יחסים עכורה שכוללת ביזוי, השפלה וניצול.

174. בבית המשפט העיד ד"ר שני שברמה הסובייקטיבית חווה הנאשם חוויה מתמשכת של חוסר אונים. ההתעללות היא סביב האנשים שיקרים לו לפי תפיסתו. הגם שברמה האובייקטיבית מעשיה של המנוחה כלפי הבנות ואימו שקדמו לרצח הם מינוריים, בחוויה של הנאשם ברמה הרגשית הדברים אינם כאלה (ח"נ, עמ' 422-424, 454).

175. ד"ר שני העיד שההתעללות עליה דיבר הנאשם מתייחסת בעיקר לשלושה אירועים מרכזיים: הסכסוך בין המנוחה ובין מור שהוביל לכך שבשנת 2015 הוציאה המנוחה את מור מהמתחם כשהיא בהריון מתקדם; הסכסוך בין המנוחה ובין סיון - אירוע הכדים והזעקת המשטרה, וכן נעילת השער על ידי המנוחה בין החלקות שגרמה לאימו לטפס על הגדר ולסכן את חייה (ר' סעיפים 33-38 לחוות הדעת) (ח"נ, עמ' 430-432). בנוסף, לאורך השנים, היו אירועים נוספים שבנו את מכלול ההתעללות כמו יחסה של המנוחה כלפי הנאשם שלעגה לו על בת זוגו וסירוב המנוחה להשתתף בהוצאות שקשורות לבנות (ח"נ, עמ' 432-435).

176. האם להיבטי הכלכלי בסכסוך הייתה השפעה על מצבו הרגשי/נפשי של הנאשם? ד"ר שני הופנה לדברי הנאשם בריאיון כפי שצוטטו בחוות הדעת: **"היא (המנוחה) גזלה אותי ולקחה את הבית, עם אמא שלי. נשאר לי מרמור. מפה הכל התחיל..."**. וכן: **"מהרגע שוויתרתי על הבית, עזבתי את זה מבחינה כלכלית... לא עניין אותי שהרוויחה כסף על הדירות... הבנות היו בראש שלי ועל זה הריבים שלנו וכל השאר לא עניין אותי..."**. ד"ר שני העיד שמדבריו של הנאשם ניתן ללמוד שהוא מתמקד בבנותיו

ובאימו, ולא בתחום הכספי. עם זאת, הסכים ד"ר שני שעולה מדבריו של הנאשם שהעניין הכספי - לקיחת ביתו על ידי המנוחה, גרם לנאשם לתחושת מרמור. ד"ר שני אינו סבור שהתחום הכספי היה מטרתו העיקרית של הנאשם (ח"נ, עמ' 435-437).

177. ד"ר שני הופנה לדבריה של מור על הקשר הטוב בינה ובין אימה לאורך השנים, כאשר המנוחה סייעה למור הן בלימודים והן מבחינה חברתית, עד הסכסוך הכספי ביניהן כשלוש שנים לפני הרצח. ד"ר שני השיב שלפניו הייתה עדותה של מור. דבריו של הנאשם על כך שהמנוחה הייתה אישה קרה שהשפילה את הבנות לאורך השנים, הם בראייה הסובייקטיבית של הנאשם: כיצד תפס הנאשם את ההתעללות של המנוחה בבנות. ד"ר שני סבור שבדבריו על אודות הקשר בין המנוחה ובין הבנות לאורך השנים לא שיקר הנאשם כדי שד"ר שני יחוזה דעתו באופן שיקל על עונשו, אלא הנאשם הצדיק את מעשיו כי ראה את התנהגות המנוחה לאורך השנים כהתעללות בבנות (ח"נ, עמ' 427-430).

178. לגבי הסכסוך בין מור ובין המנוחה, העיד ד"ר שני שלמד מעדותה של מור שהנאשם "לקח מאוד קשה" את הוצאתה של מור מהדירה סמוך לפני הלידה. הנאשם דאג כיצד תסתדר מור (ח"נ, עמ' 439, ר' עדות מור בסעיף 94 לעיל).

179. ד"ר שני הופנה לדבריה של סיון שמסרה שכבת בכורה היה לה קשה יותר עם אימה מאשר לאחיותיה. סיון מסרה שהיא זו שבחרה בהיותה אישה בוגרת לגור במתחם של אימה. ד"ר שני העיד שלתפיסתו של הנאשם הורה אינו צריך לנהוג כפי שנהגה המנוחה שגרמה לסיון לעזוב את הדירה (לאחר שהמנוחה פגעה בפרטיותה). לגבי אירוע הכדים - ד"ר שני העיד שלתפיסת הנאשם מדובר בהתעללות, המנוחה כאם אמורה לדאוג לבתה ולא לגרשה (ח"נ, עמ' 441-442).

התייחסות ד"ר שני לדברים שמסר הנאשם בריאיון שנערך לו לקראת הכנת חוות הדעת:

א. היעדר התייחסות מצד הנאשם לעברו הפלילי:

180. בחוות הדעת צוין כי עולה מהמרשם הפלילי של הנאשם שבין השנים 1998-2005 הוגשו נגדו תלונות ונפתחו נגדו תיקים, בין היתר בעבירות אלימות, שמרביתם נסגרו בשל חוסר ראיות או חוסר עניין לציבור. בדבריו של הנאשם למומחים מסר הנאשם כי המנוחה הרבתה להגיש נגדו תלונות שווא "היא פתחה לי תיקים על אלימות. היו הרבה תיקים כדי שאתרחק ואתן לה את הבית. הייתה עושה לי הרחקה, הייתה מזמינה משטרה אומרת 'הוא הרביץ לי'... אמרה לי 'תתיאש מהבית'. זה היה תאווה בצע...".

181. בשנים 2000 ו-2005, הורשע הנאשם ודינו נגזר בגין עבירות אלימות שבוצע כלפי המנוחה. בדבריו של הנאשם למומחים, לא התייחס הנאשם לעבירות ולהליכים המשפטיים הללו ושלל שהיה עצור בגינם. לשאלה 266 השיב הנאשם בחיוב לאמירה "מעולם לא הסתבכתי עם החוק". יצוין שבעדות בבית המשפט טען הנאשם שמדובר בתלונות שווא שהגישה נגדו המנוחה, וכי שמעולם לא הרים עליה יד (ר' ת/80, ח"נ,

עמ' 257-260, ח"נ, עמ' 328).

182. בבית המשפט העיד ד"ר שני שעבירות האלימות שביצע הנאשם כלפי המנוחה היו חלק מהסכסוך ביניהם. לדבריו, הסכסוך בין הנאשם ובין המנוחה והליך הגירושין, גרמו לנאשם מצוקה.

ד"ר שני הסביר שלא עימת את הנאשם עם העובדה שהוא הורשע כאמור, מכיוון שתפקידו היה לבחון האם קיימת מצוקה רגשית, ולא לעמת את הנאשם עם גרסתו, שזה תפקיד חוקריו (ח"נ, עמ' 416-418).

ב. תכנון אירוע הרצח:

183. בבית המשפט העיד ד"ר שני שכאמור הוא צפה בשחזור שנערך לנאשם, ואולם הוא לא התייחס אליו בחוות הדעת. הנאשם פירט בפני המומחים את גרסתו על אודות האירוע, גרסה שבעיקרה עולה בקנה אחד עם מה שמסר הנאשם בשחזור. הנאשם לא מסר למומחים שהוא תכנן את אירוע הרצח כחודש-חודשיים עובר לאירוע. לגבי החוט שבאמצעותו חנק הנאשם את המנוחה, ציין הנאשם לפני המומחה שהוא נטל אותו מאיזשהו מקום והשתמש בו. לשיטתו של ד"ר שני, לצורך בחינת מצוקתו הרגשית של הנאשם שאלת התכנון אינה רלוונטית. אדם שמצוי במצוקה, עסוק במחשבות שונות ועלול לייצר בראשו תסריטים אלימים ותוקפניים, ולכן ייתכן שהתסריט שהתרחש חלף בראשו של הנאשם לפני ביצוע הרצח. שאלה זו אינה משנה את ההערכה אם הייתה מצוקה או לא. מצוקה יכולה להצטבר במשך מספר שנים, כשבסופו של דבר מגיעה נקודת שבר (ח"נ, עמ' 404-407, 417-418). בהתייחסות לגרסת הנאשם לגופה - כך ד"ר שני - בולט שהנאשם לא לקח בחשבון דברים רבים שתכנון אמור לכלול. כך למשל, בשחזור מסר הנאשם שלא ידע שאנשים נוספים היו בבית בעת אירוע הרצח, וניכר מדבריו שכלל לא חשב על כך (ח"נ, עמ' 406). לעומת שאלת התכנון שכאמור אינה רלוונטית לבחינת המצוקה, אילו היה הנאשם טוען בפני ד"ר שני שכלל לא ביצע את המעשים ונניח רק נכח במקום, היה ד"ר שני מעמת אותו עם הגרסאות שלו (ח"נ, עמ' 417-418).

סיכום:

184. כאמור, מסקנת חוות הדעת היא שבזמן ביצוע הרצח היה הנאשם במצוקה רגשית גבוהה, שהייתה בלתי נסבלת מבחינתו. להערכת המומחים, מוקד המצוקה של הנאשם היה בעיקר על רקע ההזדהות הרגשית עם מה שהוא תפס כהתעללות של המנוחה בבנותיו ובאימו, וזו עמדה ברקע לביצוע הרצח.

דין והכרעה - האחריות המופחתת

התעללות חמורה ומתמשכת

185. כפי שפורט לעיל בחלק הנורמטיבי, בפסיקתו של בית המשפט העליון נעשתה מלאכת פרשנות של המונח "התעללות" כאשר בענייננו ההתעללות שבהתקיימה תחול האחריות המופחתת צריכה להיות "חמורה ומתמשכת". בפסיקתו עמד בית המשפט העליון על שורה של מאפיינים ואינדיקציות להתנהגות

המהווה התעללות במובן החוק. בין היתר, התנהגות קשה ואכזרית כלפי הזולת; הסלידה שמעורר המעשה בשל מאפייניו המובהקים; האכזריות וחוסר האנושיות המטביעים בו כתם מוסרי; השפלתו של הזולת; התנהגות הטומנת בחובה אכזריות, הטלת אימה או השפלה ופוטנציאל לגרימת סבל או נזק לקורבן; ביזוי, דיכוי הטלת פחד או אימה ללא כל התנהגות פוגענית (כך למשל באחד המקרים לא הוכרה הכאת אימו וסבתו של המערער כהתעללות חמורה). יש להדגיש ולזכור שמן העבר השני עומד הערך המקודש של חיי אדם, על כל המשתמע מכך (ר' רע"פ 5041/04 **אמונה נ' מדינת ישראל** (11.10.05)).

186. המסכת הראייתית שהונחה בפנינו מורכבת מעדויותיהן של שלוש בנותיו של הנאשם והמנוחה. האמרות של סיון ומור בחקירה במשטרה הוגשו בהסכמה, והן העידו בבית המשפט. כן העידה בבית המשפט הבת עדיה. ההגנה ממקדת את טענותיה בהתעללות של המנוחה בבנותיה סיון ומור. מנגד, עומדת גרסת הנאשם אשר עשה כל אשר לא ידו כדי להציג את המנוחה באור כהה ושטני כאשתו לשעבר, כאם הבנות, ככלתה של אימו הישישה, וגם ביחסה גם למי שאינו נמנה עם בני משפחתה. כאשר בית המשפט קובע ממצאים עובדתיים עליו לשוות לנגד עיניו את העובדה שהתיאור הדמוני שמסר הנאשם לא יכול לזכות לתגובה ולמענה מהמנוחה שכבר איננה בין החיים. בנותיו של הנאשם העידו מדם ליבן, ובפני בית המשפט מצטיירת תמונה משפחתית מורכבת. ההתייחסות לטענת ההגנה הולידה אצל כל אחד מבני המשפחה מסע חיים, שמטבע הדברים כל אחד חווה אותו בצורה שונה. כל ילד נולד למשפחתו בתקופה אחרת בחיי המשפחה, לכל אחת מהבנות אישיות שונה מרעותה, וכפועל יוצא מערכת היחסים בין כל בת לאם המנוחה צבועה בגוונים שלה. כל אחת מהבנות מתארת את מערכת היחסים שלה עם המנוחה וכן את מערכות היחסים האחרות בתוך המשפחה. הבנות, כל אחת לפי דרכה, לא חסכו שבחים מהנאשם אשר גילה כלפיהן אהבה, והביא זאת לידי ביטוי גם בעזרה שהושיט להן בשלבים השונים של החיים. לצד זה, כל אחת בדרכה הביעה כאב על ההרס שזרע הנאשם אשר נטל מהן את אימן. אם כך, מעדויות הבנות שלמעשה אינן שנויות במחלוקת, ניתן להרכיב את התמונה העובדתית הנדרשת להכרעה.

187. היחסים בין המנוחה ובין הבת הבכורה סיון היו קשים ומסובכים. סיון תיארה התייחסות משפילה של האם הנוגעת למראה החיצוני שלה וכן שהאם נהגה להכותה בכפות עץ, וזאת החל מהיותה כבת 12. כך גם מתוארות מריבות וקללות. יוזכר כי כיום סיון היא כבת 35, כך שמאז אותן שנים קשות, עברו היחסים כבר דרך. כשסיון כבר הייתה בוגרת, מאז גיל 20, גרמה המנוחה מספר פעמים להוצאתה של סיון מהבית, לאורך התקופה היו בין השתיים התנגשויות, וגם תקופות שבהן שרר ביניהן נתק. מתקבל הרושם שבשנים האחרונות הרקע למריבות היה כלכלי. אף על פי כן, בתקופה שלפני הרצח בחרה סיון להתגורר במתחם בסמוך למנוחה כשהיא אישה בוגרת ויש לה בן זוג שהתגורר איתה. חשוב לציין כי למרות הכעסים והמשקעים, ניתן היה להתרשם ששמורה למנוחה גם פינה חמה בליבה של סיון. בתקופה שבה נעלמה כביכול המנוחה, וסיון עדיין לא ידעה על מעשהו של הנאשם, היא ביטאה דאגה אמיתית וממשית לאימה, ובפני השוטרים ביטאה את רצונה שהאם תחזור. מעדותה של סיון עולה אפוא מערכת יחסים לא פשוטה, אך גם ההשפלה שחוותה סיון הייתה ברובה לפני שנים רבות, ומאז היו מריבות, אך הרכבת התמונה כמכלול אינה מבססת טענה של התעללות על פי הוראת החוק כפי שפורשה בפסיקת בית המשפט העליון.

188. מעדויותיהן של מור ועדיה עולה תמונה שונה, והדברים פורטו בחלק העובדתי. בתמצית: מור העידה

שכל השנים היה לה טוב עם אימה, וכי האם סייעה לה רבות בתחום הלימודי והחברתי. לדבריה הייתה האם "נפלאה", וזאת עד הסכסוך הכלכלי שהתגלע ביניהן כשלוש שנים לפני הרצח, שכתוצאה ממנו שרר בין השתיים נתק, כשלפני הרצח החל תהליך של התקרבות ביניהן. מעדותה של עדיה עולה שהקשר בינה לבין אימה התחזק בשנים האחרונות, עד כי האם שהתה עימה בהודו. לגבי הילדות תיארה עדיה זיכרונות של חוויות טובות: **"יש לי רק דברים טובים ממנה"** לבנות לא היה חסר דבר, והאם הקדישה לבנות את זמנה בסיוע בהכנת שיעורים ובהשתתפות בחוגים. עדיה הדפה, כך ממש, אפשרות של התנהגות מתעללת מצד המנוחה: **"בן אדם שמתעללים בו, לא היה נשאר לגור שם. נקודה. הן כבר גדולות (על אחיותיה- ל.ב.) והן כן בחרו לגור שם"**. דברים אלה מדברים בעד עצמם.

189. לעומת זאת, התרשמתי כי הנאשם, שעדותו הייתה עמוסת סתירות, לא סיפר לבית המשפט את העובדות כהווייתן, והאופן שבו תיאר את התנהגות המנוחה, בצבעים עזים ומוגזמים, נובע מהכעס שצבר כלפיה. על פי התרשמתי הרגש השלילי והכעס כלפי המנוחה אומנם נבעו ממכלול סיבות, אך במידה רבה מכך שהנאשם מעולם לא השלים עם ההיבט הרכושי של ההסדר שליווה את הליך הגירושין, כשהמוקד הוא הבעלות שקיבלה המנוחה על אחד מחלקי המתחם, שם נולד וגדל הנאשם, כפי שאמר למומחה מטעמו בהקשר זה: **"מפה הכל התחיל"**.

190. ההגנה מתמקדת בטענה שהמנוחה התעללה בשתיים מהבנות: סיון ומור. ההתעללות הממושכת גרמה לנאשם מצוקה נפשית קשה. כפי שפורט בחלק העובדתי, טענותיו של הנאשם הועלו בחקירתו במשטרה, בעדותו בבית המשפט, שבה נתבקש גם להגיב לעדותן של בנותיו, וכן בדברים שמסר בריאיון שנערך לו לקראת הכנת חוות הדעת הפסיכולוגית.

191. בדרכו למיקוד טענת ההתעללות הרחיב הנאשם את היריעה בנוגע לאישיותה של המנוחה שאותה הוא תיאר כאמור תוך שניסה לצייר דמות שטנית בכל הנוגע להתנהלותה בכל מעגלי חייה ומערכות היחסים הבין אישיות שלה במשפחה ומחוצה לה. התמונה אותה מצייר הנאשם אינה מקובלת עליי כלל ועיקר. ראשית, תיאורו של הנאשם אינו מאוזן. הוא מציג את המנוחה כדמות שלילית לחלוטין ואת עצמו כאיש הטוב, המיטיב, הדואג והתומך. בין השאר, חזר הנאשם בהזדמנויות שונות על כך שהמנוחה גרמה לכך שיפתחו כנגדו תיקים במשטרה ויוצאו כנגדו צווי הרחקה, אך הסתיר את העובדה שיש לו עבר פלילי, וכי בעבר הוא זה שהורשע בעבירת אלימות כלפי המנוחה (בריאיון למומחה מטעמו השיב בחיוב לאמירה שמעולם לא הסתבך עם החוק, וכן העיד שתלונות המנוחה שהוגשו נגדו בגין אלימות הן תלונות שווא). שנית, עדויות הבנות, בעיקר מור ועדיה, שאומנם מתארות גם את חסרונותיה של המנוחה, אך לצד זה גם את הצדדים החיוביים שלה, אינן עולות בקנה אחד עם התיאור הקיצוני של הנאשם. לניתוח עדותן של הבנות אתייחס בהמשך, אך בנקודה זו אדגיש כי הגם שהבנות מתארות בין השאר את הנוקשות של המנוחה, הן הדגישו את מעורבותה של המנוחה בחייהן ובעיקר את הסיוע שהעניקה להן, שבזכותו הגיעו להישגים בחיים, מה שמצביע שגם אם ניתן למתוח ביקורת על התנהגותה של המנוחה בנושאים מסוימים, הרי שהייתה אם אכפתית שדאגה לעתיד הבנות.

192. כשבחנתי את הדברים שמסר הנאשם התרשמתי באופן ברור שבנוסף על הקשיים ביחסים בתוך

המשפחה, במידה רבה ה"פצע המדמם" בנפשו של הנאשם ניזון מהסכסוך הכלכלי. אציין כי מכלל עדויות בני המשפחה עולה משקל רב והשפעה של הנושא הכלכלי ביחסים בתוך המשפחה. בהליך הגירושין ניטשה מחלוקת קשה בין הנאשם ובין המנוחה בנוגע לחלוקת המקרקעין. הנאשם, שאכן סייע לבנות, הרבה להזכיר את הצד הכלכלי (נשא במימון לימודיה של סיון, מימן חלק מנסיעותיה של עדיה לחו"ל, וכיו"ב). ניכר כי הנאשם מעולם לא השלים עם חלוקת הרכוש, ועדיין נשא בתוכו כאב על כך שוויתר (לתפיסתו) למנוחה על חלק משטח המתחם, המקום שבו נולד וגדל, שבו מתגוררת אימו ושבזמנו ויתרו לו אחיו על חלקם במקרקעין. הנאשם עצמו תיאר את תחושת המרמור: **"מפה הכל התחיל"**. התנהגותו של הנאשם לאחר רציחתה של המנוחה מעידה על כך כאלף עדים. לאחר "היעלמותה" של המנוחה, כינס הנאשם את הבנות, וקיים מעין "ישיבה אסטרטגית", שלאחריה התקיימו שיחות נוספות עם הבנות. המנוחה כבר לא הייתה בין החיים, והבנות לא ידעו איזו טרגדיה התרחשה. הנאשם "דחף" להשכרת הנכס, וכן בפגישה ובשיחות שלאחר מכן הבהיר שכוונתו היא שבעתיד יתחלק הנכס בינו לבין הבנות בחלקים שווים. מעבר לעובדה שאמרתיהן של שתיים מהבנות הוגשו בהסכמה ושתייהן סיפרו שהנאשם דיבר על חלוקת הרכוש, אני מעדיפה את עדותן של שלוש הבנות על פני עדות הנאשם. חרף הכאב והכעס על מעשיו של הנאשם, הן העידו בצורה מאוזנת, ובנושאים מסוימים אף חלקו לנאשם שבחים. מכל מקום, המעשה הנורא הוסתר מהבנות, שכביכול למענן פעל. לטעמי, באותן שיחות יצא המרצע מן השק. גם אם היו לנאשם כעסים על המנוחה או משקעים בנושאים אחרים, הרי שללא בושה או מעצורים הוא הונה את הבנות שלא ידעו שהן מחלקות משימות עם רוצח אימן, ובקור רוח כבר העלה את האפשרות לקבל פירות מהנכס וגם להשתלט על חלק ממנו. התנהגות זו אינה עולה בקנה אחד עם טענת המצוקה הנפשית על רקע התעללות. בהסתרת המעשה והדיווח הכוזב למשטרה על היעלמותה כביכול של המנוחה, גרם הנאשם לבנות לסבל, ייסורים ודאגה. מכאן, שלא לאורך כל הדרך עמדה לנגד עיניו טובת הבנות והרצון להגן עליהן.

193. לגופם של דברים, תיאור מה שנתפס על ידי הנאשם כהתעללות בבנות הוא כללי, למעט שני אירועים כואבים שתיאר באופן קונקרטי: אירוע הכדים (סיון) וגירושיה של מור מהבית בחודש התשיעי להריונה.

194. בחקירה במשטרה: המנוחה רבה עם הבנות, והנאשם היה איש הקשר היחיד בין ובין המנוחה; בתקופה שלפני הרצח פגעה המנוחה בפרטיותה של סיון בכך שהביאה אנשים לראות את הדירה בעוד סיון מתגוררת במקום, כשהדגש הוא על אירוע הכדים - הפרת הפרטיות של סיון שהסתיימה בהתנהגותה האלימה של המנוחה; המנוחה גירשה את מור מהבית בהיותה בהריון ומטפלת בשלושה ילדים. הנאשם חזר על כך שהמנוחה היא שטן.

195. בבית המשפט: ההתעללות בבנות החלה בהיותן כבנות 14-15. הנאשם מתייחס לשלוש הבנות כמקשה אחת, וטוען כללית שלא הייתה להן אמא, וכי המנוחה השפילה את הבנות, וכן שהיא לא חיבקה ולא נישקה אותן. המנוחה גירשה את מור מביתה כשהייתה בחודש התשיעי להריונה, וכן גירשה את בתה סיון מדירת המגורים. בתגובה לעדות מור ועדיה על אודות האלמנטים החיוביים בקשר שהיה בין ובין אימן, הדף הנאשם אפשרות זו. בניגוד לטעת עדיה, טען שעדיה ברח מהמנוחה, ולגבי מור, שסיפרה על הסיוע שהעניקה לה המנוחה, חזר על הטענה הכללית שהמנוחה התעללה בבנות. גם לדברי הבת סיון שתיארה עימותים בינה ובין אמה על רקע קווי דמיון באופיין, לא התייחס הנאשם לגוף העניין, אלא סיפר על התבטאות קשה של

סיון נגד האם. הנאשם שב והתייחס בצורה מפורטת לאירוע הכדים.

196. הדברים שמסר הנאשם למומחה ההגנה: הנאשם טען כי המנוחה נהגה להשפיל אותו ואת הבנות הן נפשית והן מילולית; המנוחה צעקה על הבנות, הייתה אם קרה, והבנות לא זכו למגע פיסי או מילה טובה מצידה, וכן היא לא העניקה לבנות סיוע כלכלי. הנאשם חזר והתייחס לאירועים הנקודתיים הנוגעים לשתיים מהבנות שאליהם התייחסתי לעיל. יצוין כי בריאיון הוסיף הנאשם (מעבר למה שאמר בחקירה) שהמנוחה חיכתה לכך שהאם לא תהיה בין החיים, כדי לזכות ברווח כלכלי.

197. לאחר סקירת הדברים שמסר הנאשם בחקירה במשטרה, לפני המומחה ובבית המשפט עולות טענות כלליות, מעורפלות וערטילאיות שנטענות בנוגע שלוש הבנות כעור אחד, אף כי לאחר שההגנה מיקדה את הסוגיות שבמחלוקת, אין בפיה טענת התעללות של המנוחה כלפי עדיה. הנאשם עצמו לא הצליח להעמיד תשתית מינימלית לביסוס טענתו בדבר התעללות, לא כל שכן חמורה ומתמשכת. הטענות בנוגע להתנהלותה של המנוחה כלפי הבנות בהיותן נערות היא גם מעורפלת וגם רחוקה מאוד בזמן. האירועים הנקודתיים מהעת האחרונה התרחשו בעת שהבנות הן כבר נשים בוגרות, וגם אם הנסיבות אינן פשוטות וניתן למתוח ביקורת על התנהלותה של המנוחה, אין הן מצביעות על התעללות במובן החוק. גם אם ניקח את העובדות שעליהן העיד הנאשם כמכלול, ללא הכותרות והסיסמאות "התעללה", "השפילה", גם אז דבריו שלו לכל היותר יכולים להצביע על מערכת יחסים מורכבת בין בני המשפחה, לרבות בין המנוחה לבנות, אך אין בהם כדי להצביע על מאפייני ההתעללות כפי שפורטו לעיל, כגון: אכזריות, חוסר אנושיות, הטלת אימה, גרימת סבל וכיו"ב.

198. לסיכום: אציע לחבריי לקבוע שעל אף שבין בני המשפחה היו יחסים מורכבים, בעיקר בין סיון ובין המנוחה, דינה של טענת ההתעללות להידחות.

המצוקה הנפשית

199. חרף העובדה שלא הוכח רכיב ההתעללות הנפשית, להלן אדון בשאלת התקיימות הרכיב של "המצוקה הנפשית הקשה". אציין כבר עתה כי הנאשם לא הציב תשתית מינימלית לטענה זו ולו ברמה של הטלת ספק. לפיכך, אציע לחבריי לדחות טענה זו. בפרק העובדתי התייחסתי לגרסאות השונות שמסר הנאשם בסוגיה זו, ולהלן עיקרי הדברים:

200. המרקם הראיתי בנוי ברובד הראשון על עדויות של אנשים שעמם היה הנאשם בקשר, שהתייחסו להתרשמותם הכללית מהנאשם בתקופה הרלוונטית, ויש להתייחס לעדויות הללו בפרופורציה המתאימה. מכל מקום, עדויות אלה שאינן שנויות במחלוקת, אינן מצביעות על מצוקתו של הנאשם, אשר על פני הדברים, עובר לרצח, תיפקד באופן שיגרתי ורגיל לחלוטין. עדות שאני כן מוצאת לנכון ליחס לה חשיבות היא עדותה של ריזל, המטפלת של אימו של הנאשם שהייתה עדה למעשה הרצח, אשר סיפרה על התנהלותו של הנאשם גם כחצי שעה לאחר הרצח. הנאשם ביקר את אימו, שתה קפה ושיחק עם האם קלפים, מה שלטעמי מתיישב עם קור רוח מקפיא. ממש לאחר חניקת אם בנותיו למוות, גרירתה והשלכתה לבור שהוכן מראש, התנהג הנאשם כאילו דבר לא אירע: שתה קפה ושיחק קלפים. יוזכר כי

לאחר מכן הסתיר הנאשם את מעשיו וגרם לבנותיו לחשוב שהאם נעדרת, נפגש עימן, וניהל שיחה תכליתית גם על אודות חלוקת הרכוש.

201. הרובד השני הוא דברים שמסר הנאשם בחקירתו במשטרה, בעדותו בבית המשפט ולמומחה מטעמו. כפי שפורט בחלק העובדתי, בחקירה במשטרה וביתר שאת בעדותו בבית המשפט, התמקד הנאשם באופייה הרע והשטני של המנוחה מנקודת ראותו, ובאופן השלילי שבו התייחסה המנוחה לבנות, לאימו של הנאשם ולנאשם עצמו, וכן לשאר הסובבים אותה, כמו גם להליך הגירושין הקשה והמכוער שהיה מנת חלקו. ואולם, דלים היו דבריו של הנאשם בנוגע לאופן שבו השפיעו עליו הדברים בהיבט הרגשי. בחקירה במשטרה: הנאשם חש מושפל. המנוחה רצתה לגזול מהנאשם את רכושו ולייאש אותו. לגבי השיחה על אודות המעבר והדוד שקדמה לרצח, "התעצבן" הנאשם (המעבר) ואח"כ "התעצבן ממש" ונעלב (דוד השמש). בהתייחסו לסיבת מעשיו, הוא השיב: המעבר ודוד השמש. אם כך, לפי גרסה זו לפני הרצח הוא "התעצבן" וביצע את הרצח בהקשר של הדוד והמעבר, ואין בפיו טענה שהסיבה לרצח הייתה מצוקתו כתוצאה מהתעללות ממושכת של המנוחה בבנות. בעדותו בבית המשפט טען הנאשם שהשיחה בינו ובין המנוחה התנהלה בטונים גבוהים, ותיאר את חוסר שביעות רצונו מתגובות המנוחה. עם זאת, בהתייחסו לרקע למעשה הרצח, הוא אמר בין השאר שהוא אינו יודע מה קרה שם, הוא נכנס לאמוק, ועשה מה שעשה. ובמקום אחר - הנאשם רצה לפתור את הבעיה, שלא יהיו להם עוד צרות מהמנוחה, הוא חשב על הבנות שלו. אם כך, בעדות בבית המשפט הוא הסיט את מרכז הכובד למצוקה המתמשכת שבה היה נתון על רקע יחסה של המנוחה לבנות. על פי התרשמותי משהתחוויר כי מדובר ברצח מתוכנן מראש (הבור נכרה כחודש וחצי לפני הרצח), בנה הנאשם את הגנתו באופן שניסה לשכנע אותנו שלאורך השנים, ובוודאי שבזמן תכנון המעשה הוא היה נתון במצוקה רגשית, וזו נמשכה עד התפרצותה בזמן הרצח.

202. עיקר הדברים שמסר הנאשם למומחה בריאיון לקראת הכנת חוות הדעת:

א. בתקופה שקדמה לרצח חבר הנאשם כעסים על המנוחה.

ב. השיחה בינו ובין המנוחה שבה היא דחתה את שתי בקשותיו (בעניין הצבת הדוד והמעבר לאם) גרמה לנאשם מצוקה קיצונית (בבחינת הקש ששבר את גב הגמל). כמו כן מסר הנאשם למומחה שהמנוחה דחתה גם את בקשתו שלא לגרש את סיון מדירת המגורים. יצוין שבחקירה במשטרה, בקשר לשיחה הנוגעת לסיון, סיפר הנאשם שהמנוחה הסכימה לא להראות את הדירה בה התגוררה סיון לדיירים. בבית המשפט הוא העיד שהמנוחה סירבה לכל בקשותיו באופן גורף, לרבות הבקשה הנוגעת לא להראות את הדירה לדיירים.

ג. הנאשם לא הסכים שהמנוחה תמשיך להתעלל בבנותיו ובאימו, להעליבן ולהשפילן. גם בנאשם התעללה המנוחה.

ד. הנאשם תיאר תחושת מרמור על כך שהמנוחה לקחה לו את הבית: "**משם הכל התחיל**". בבית המשפט הוא נתבקש להגיב לדבריו אלה והשיב כי המנוחה התעללה בבנות.

לעומת זאת, בשאלון במסגרת המבחנים הפסיכולוגיים בהכנה לחוות הדעת השיב הנאשם בשלילה לאמרה "**לפעמים הייתי כל כך מרוגז, עד שפגעתי במישהו במאבק פיסי**" (סעיף 548), וכן השיב בשלילה לאמרה

"הייתי כל כך מרוגז על מישהו, שהרגשתי שאני עומד להתפוצץ" (סעיף 542).

חוות דעת המומחה

203. המומחים העריכו שהרצח הוא תוצר של דחיסה ממושכת וארוכה של רגשות מצוקה, זעם ותסכול. הרצח היה הדרך הבלתי אדפטיבית להתמודד עם מצוקה זו.

204. אציע לחבריי לדחות את חוות הדעת על מסקנותיה ולקבוע שאין בה כל אחיזה לטענת ההגנה בדבר המצוקה הנפשית, לא כל שכן חמורה.

להלן נימוקיי:

א. מטרת חוות הדעת היא לבסס את טענת המצוקה שבה היה נתון הנאשם בתקופה שלפני הרצח ובעיקר בזמן ביצועו. תהליך הכנת חוות הדעת, לרבות הריאיון שנערך לנאשם בבית המעצר נעשה כ-8 חודשים לאחר הרצח. כדי להתחקות אחרי מצבו של הנאשם שומה היה על המומחה לקבל את כל החומר הרלוונטי, לעיין בו, ובמקום שהנאשם מסר בריאיון דברים שונים או נוספים לאלה שנמסרו בסמוך לרצח היה על המומחה לערוך בירור מעמיק ששל הגרסאות במטרה להציב תשתית עובדתית מוצקה ורצינית, שעל בסיסה יערך הניתוח המקצועי.

בענייננו לא כך נעשה הדבר. בפני המומחה לא היו מונחים מסמכים מהותיים מתיק החקירה: תמליל אמרת הנאשם מיום 15.7.18 (מחוות הדעת עולה שלפני ד"ר שני היה רק תמליל אחד מתוך השניים מאותו היום), וכן שני תמלילים של חקירת הנאשם מיום 25.7.19; המומחה לא צפה בעדויות המוסרטות של הנאשם, וכן עיין רק בחלק מעיקרי עדותו של הנאשם בבית המשפט (בחלק אחר עיין לאחר שחוות הדעת הוכנה). כמו כן לא עיין ד"ר שני במלוא החומר המתעד את גרסאות הבנות (הכוונה היא לאמרות שתיים מהבנות שהוגשו בהסכמה). הואיל והמומחה אמור היה לנתח את מצבו של הנאשם בראייה רטרואקטיבית, מצופה ממנו לא רק לבחון ביסודיות ובצורה מיטבית את כל גרסאות הנאשם בסמוך לרצח, אלא גם להשתמש בכל האמצעים האפשריים להתרשם ממצבו של הנאשם באותה העת. בענייננו לא צפה המומחה בסרטים המתעדים את האמרות שמסר הנאשם (צפה רק בשחזור).

ב. הנאשם מסר בריאיון הקליני פרטים לא נכונים, כגון: א. לא הייתה לו מעורבות בפלילים, על אף שבעבר הורשע בעבירת אלימות כלפי המנוחה. המומחה לא עימת את הנאשם עם פרט זה. ב. הנאשם מסר למומחה שהמנוחה התעללה בשלוש הבנות, מה שלא עולה בקנה אחד עם חומר הראיות (ר' בהרחבה בחלק העובדתי). המומחה, שהופנה בהקשר זה לעדות הבת מור שהציגה תמונה חיובית על אודות המנוחה והאופן שבו תפקדה כאם, אישר שהנאשם שיקר בהציגו את המנוחה כאם שהתעללה בשלוש בנותיה. הסברו של המומחה שהנאשם הציג את ההתעללות באופן סובייקטיבי, דרך עיניו, אינו מסייע לנאשם, אלא להיפך. הנאשם "יבא" את השנאה התהומית שלו למנוחה ואת המשקע שהותיר בו ההסדר הרכושי דרך ה"צינור" של הבנות, כשהוא מציג את הדברים בצורה שקרית. תחת תיאור של

קשיים במערכת היחסים בתוך התא המשפחתי, הוא בחר לצייר תמונה שחורה של אם מתעללת בבנותיה, וזאת כדי להצדיק את המעשה שכביכול נועד להגן על הבנות. ג. בעדותו מסר הנאשם שגם אילו הייתה המנוחה נעתרת לבקשותיו הנוגעות לאימו, הוא אינו יודע אם לא היה מבצע את המעשה, כי הוא חשב על הבנות. כן העיד שהשיחה עם המנוחה לפני האירוע הייתה סתמית. לעומת זאת, הסיק המומחה מדברי הנאשם בריאיון, שהשיחה שהתקיימה בין הנאשם ובין המנוחה לפני הרצח שבה היא דחתה את כל בקשותיו, גרמה לו למצוקה קיצונית. אילו היו בקשותיו של הנאשם באותה שיחה נענות, הוא לא היה רוצח את המנוחה. ד. המומחה התבסס על גרסה שקרית שמסר לו הנאשם בעניין מהותי. הנאשם מסר שהרצח לא היה מתוכנן, כי הוא פעל מתוך "אמוק", והרעיון לרצוח את המנוחה "הגיע באותו הרגע". גרסה זו עומדת בסתירה חזיתית לראיות שכבר היו בתיק החקירה שהרצח היה מתוכנן, נקודה שאינה שנויה עוד במחלוקת. תשובת המומחה שלפיה (ממילא) שאלת התכנון אינה רלוונטית למצב המצוקה, אינה מקובלת עלי כלל ועיקר, שכן הדבר הוא תלוי נסיבות.

לסיכום נקודה זו: תחילה על בית המשפט להשתכנע שהעובדות שעומדות ביסוד חוות הדעת מגבשות תשתית עובדתית המתארת אל נכונה את העובדות, ורק לאחר מכן ניתן לגשת לשלב השני שהוא הניתוח של הדברים ובחינת הפן המקצועי של חוות הדעת. חוות הדעת לא צלחה את המשוכה הראשונה.

ג. בראייה רטרופקטיבית לא יכול היה המומחה "למדוד" את המצוקה הרגשית שבה היה נתון הנאשם בעת ביצוע העבירה. לצד זה מעלה המומחה השערה שהנאשם היה נתון במצוקה רגשית גבוהה, וזאת בהסתמך על דברים שמסר לו הנאשם בריאיון הקליני, שנועד, בין השאר, למדוד את כלי ההתמודדות של הנאשם עם מצבי מצוקה רגשית. המומחה בדק אפוא את האופן שבו התמודד הנאשם עם המצוקה בה היה נתון במועד שבו בדק אותו המומחה: בחלוף 8 חודשים מזמן הרצח. על פי המומחה, באותה תקופה היה הנאשם נתון במצוקה בשל ביצוע מעשה הרצח עצמו והשהות במעצר. המומחה בחן את כלי ההתמודדות של הנאשם באותה עת. מכיוון שכלי ההתמודדות הם תמיד אותם כלים, למד המומחה מהאופן שבו התמודד הנאשם עם מצבו הרגשי בזמן הרצח על קיומה של מצוקה רגשית באותה עת. טענה זו אציע לחברי לדחות. מעבר לעובדה שבריאיון הקליני מסר הנאשם עובדות לא נכונות, הרי שמדובר בהשערה בלבד, שלא ניתן לבסס עליה כשלעצמה, מסקנות וממצאים, ולא כל שכן על יסוד חומר הראיות שהוצג לפנינו.

ד. חוות הדעת עוסקת במצוקה הרגשית שבה היה נתון הנאשם ולא במצוקה הנפשית

בע"פ פרישקין הנ"ל פירטה השופטת ארבל (כתוארה אז) את המורכבות בהגדרת המונח "מצוקה נפשית", וזאת בהקשר לענישה המופחתת. האם הכוונה היא לתיאור פתולוגיה פסיכיאטרית, ואם כך הדבר, האם ייזקק בית המשפט לאסמכתא מקצועית, או שמא די בקיומה של "מצוקה רגשית" במידה משמעותית. עם זאת, כך נקבע, לא בכדי נעשתה בחוק ההבחנה בין המצב הנפשי המתואר בסעיף זה (מצוקה נפשית עקב התעללות) לבין המצב הנפשי המתואר בסעיף 300א(א)(כנוסחו אז) שדן, בין השאר, במי שסובל מהפרעה נפשית. גם מעדותו של ד"ר שני ניתן לעמוד על מורכבות הנושא. הפסיכולוג יכול להעריך את המצוקה הרגשית, והערכה זו יכולה לשמש ככלי עזר לפסיכיאטר אשר עוסק במצוקה הנפשית המורכבת ממספר רבדים, כולל המצב הרגשי. אומנם החוק נוקט במונח "מצוקה נפשית", אך יחד עם זאת, אין המדובר

במחלת נפש או בהפרעה נפשית. ד"ר שני העיד מפורשות שחוות דעתו נוגעת אך ורק לתחום הרגש ולא הנפש. אילו היינו נצמדים להוראות החוק, חוות הדעת אינה יכולה לשמש אסמכתא לקביעה הנוגעת למצוקה הנפשית.

ברם, מבלי לקבוע מסמרות בסוגיה משפטית זו, גם אם אצא מתוך נקודת הנחה שניתן לפרש את המונח "מצוקה נפשית" בצורה גמישה או רחבה יותר, הרי שבעניינו של הנאשם כלל לא הוכחה מצוקה שהחוק אמור להכיר בה כטענת הגנה. פירטתי לעיל את גרסאותיו של הנאשם בחקירה, לפני המומחה ובבית המשפט ואת שקריו בנושאים מהותיים (למשל, שהמנוחה התעללה בבת עדיה). התמונה המצטברת היא של נאשם שלאורך שנים רבות הייתה מערכת היחסים בינו ובין המנוחה קשה ורוויית כעסים ומשקעים. כפי שהנאשם עצמו מתאר את הדברים, בתהליך הפרידה והגירושין הוא חווה בצורה קשה את ההסדר הרכושי שאותו ראה כגזלת רכוש, ומשקע זה ליווה אותו לאורך השנים. התרשמתי כי היו נושאים נוספים הקשורים למנוחה שהעצימו את הרגשות השליליים של הנאשם כלפיה, לרבות זיכרונות לא נעימים מהתנהגותה של המנוחה כלפי הבת סיון עוד בנערותה, כמו גם הביקורת שהייתה לנאשם על המנוחה גם במישור יחסיה עם שתי הבנות האחרות ועם אימו וגם במעגלי חייה האחרים. לצד זה ראוי להזכיר שמהעדויות עולה שהיו גם תקופות שהמתח בין הנאשם ובין המנוחה פחת. הנאשם סייע למנוחה בנושאים מסוימים, ולעיתים הם נפגשו ושוחחו ברוח טובה. עוד יצוין כי הנאשם בחר לחזור ולגור במתחם. הקרבה יצרה חיכוכים נוספים בין השניים. ציינתי לעיל שהאירועים מהעת האחרונה הקשורים לגירושיה של מור מהמתחם ואירוע הכדים הגבירו את הכעס כלפי המנוחה, אך בוודאי שאין ביסוס למצוקה במובן החוק המצדיקה קביעת אחריות מופחתת לקטילת חייו של אדם. כך גם בנוגע לעמדתה של המנוחה בעניין הצבת הדוד ויצירת פתח מעבר בגדר עבור האם. עוד אפנה לחוות דעתו של ד"ר שני שלפיה עד זמן ביצוע העבירה, בהיות הנאשם כבן 61 שנים, הייתה יכולתו להתמודד עם גורמי הדחק בחייו מציננת. הוא ניהל אורח חיים תקין בתחום המשפחתי ובתחום התעסוקתי ותמך בבנותיו. לא עלתה כל אינדיקציה לבעיה או להפרעה נפשית, והנאשם לא ביקש עזרה מקצועית. הנאשם נכשל בהתמודדותו בתחום הקשר עם המנוחה. הרצח בוצע כתוצאה מדחיסה ממושכת וארוכה של רגשות שליליים, לרבות מה שהמומחה מגדיר כמצוקה, שקשורה הן ליחסה של המנוחה לבנות והן לאימו של הנאשם. ואולם, כפי שקבעה פסיקת בית המשפט העליון לא כל מצוקה נפשית שאליה נקלע מבצע רצח נכנסת לגדר החריג בחוק (בזמנו הענישה המופחתת). בעניינו ניתן לדבר על רגשות קשים של הנאשם של תסכול, כעס, תיעוב, וכן השפלה וזלזול בחוויה של הנאשם, כמו גם ביקורת של הנאשם על המנוחה, אך כל אלה לחוד או במצטבר, אינם באים בגדר מצוקה נפשית.

ה. העדר קשר סיבתי בין המצוקה שתיאר הנאשם ובין מעשה הרצח: בעוד שטענת ההגנה היא שהמצוקה הנפשית (רגשית) של הנאשם היא תולדה של ההתעללות בשתיים מהבנות, העיד המומחה בבית המשפט, על יסוד דברים שהנאשם מסר לו, שהמצוקה הנפשית של הנאשם נבעה בעיקר מחוסר האונים שבו הייתה נתונה אימו, ומסקנה זו עולה בקנה אחד עם הגרסה שמסר הנאשם בחקירה במשטרה (ר' סעיפים 135-137 לעיל):

"עו"ד זליג: אבל בפיוץ, ברגע הרצח, בזמן שהוא מחליט לרצוח את אופירה, המצוקה הנפשית הרגשית נובעת בעיקר מהאימא?"

ד"ר שני: להערכתי כן בגלל שהאימא יותר חסרת אונים לתפיסתו ביחס לבנות. הבנות איכשהו חוטפות, מושפלות והוא מושפל יחד איתן, אבל בסופו של דבר האימא היא חסרת אונים מבחינתו

זה מטריף אותו.

...

השופט אמיר: לא הבנתי, בגלל הדוד?

ד"ר שני: גם המעבר שהיא צריכה לעבור

...אני חושב שזה שני הדברים האלה בסופו של דבר זה היה.."

המומחה אישר שברמה האובייקטיבית מדובר בשני אירועים מינוריים הקשורים לאם (הדוד והמעבר), אם כי לדעתו ברמה הרגשית האירועים אינם כה מינוריים. ברם, יישום הקריטריונים שנקבעו בפסיקת בית המשפט העליון, כפי שפורטו בהרחבה, מוביל למסקנה שעל פי כל קנה מידה, שני האירועים המינוריים שמדובר בהם אינם באים בגדר התעללות.

205. מהמקובץ לעיל עולה שאליבא דהמומחה של ההגנה, עובר לרצח ובעת ביצועו נבעה המצוקה הרגשית של הנאשם בעיקר מחוסר האונים של האם (על רקע נושא המעבר והדוד), מכאן שחוות הדעת אינה מבססת את טענת ההגנה שהרצח בוצע עקב מצוקה נפשית/רגשית כתוצאה מהתעללות המנוחה בבנות. לא למיותר להדגיש שגם הבנות, בכללן סיון, שמערכת היחסים בינה לבין אימה הייתה המורכבת והכאובה יותר, לא העלו בדעתן שהנאשם יטול את חיי אימן כ"תג מחיר" ליחסה של האם כלפיהן. מהעדויות עולה שעל אף סכסוכים כלכליים בין המנוחה ובין הבנות, בהיותן נשים בוגרות, הן ידעו למצוא את הדרך לפיוס (ר' במיוחד את עדותה של מור).

העדר קשר סיבתי - הרצח לא בוצע כמוצא אחרון

206. התנהגותה של המנוחה כלפי שתי הבנות, שאותה מגדירה ההגנה כהתעללות, התרחשה בעיקר כאשר היו הבנות נערות צעירות. בשלב מסוים, עם התבגרותן, הייתה כל אחת מהן ישות עצמאית ובלתי תלויה שבנתה את חייה, כאשר בתקופות מסוימות הן סיון והן מור ניתקו את הקשר עם המנוחה. הקשר בין סיון ומור ובין המנוחה בהיותן נשים בוגרות התקיים מבחירה, מצב שאפשר לכל אחת מהן לחיות את חייה בנפרד מהמנוחה, או לפחות לגור במרחק ממנה כדי להקטין את נקודות החיכוך ביניהן. בתקופות מסוימות בחרו הבנות לגור במתחם, משיקולים כלכליים או אחרים, כאשר גם לנאשם היה חלק בהחלטה זו. בגיל הבוגר, וגם זאת מבחירה, כללה מערכת היחסים גם פן כלכלי, והמחלוקות בין המנוחה לבנות שרובן יושבו אינן באות בגדר התעללות. "אירוע הכדים" גם הוא אינו מהווה התעללות: מדובר באירוע נקודתי, שבמהלכו הושפלה גם המנוחה (דניאל אמר לדיירים שהמנוחה היא מפלצת) אשר הסתיים בצורה אלימה ולא ראויה, אך בכל קנה מידה אובייקטיבי, לא מעבר לכך. עם זאת, אירוע זה שהתרחש כשבועיים לפני הרצח, היה גורם שהגביר אצל הנאשם את הכעס וליבה את הרגשות השליליים שלו כלפי המנוחה. למען שלמות התמונה מן הראוי להזכיר שהרצח תוכנן עוד לפני שהתרחש אירוע הכדים ולא כל שכן לפני השיחה הסוערת בין הנאשם ובין המנוחה (הבור נחפר עוד קודם לכן). עם זאת, הכעס שנצבר אצל הנאשם גם בנוגע להצבת הדוד והמעבר היה קיים עוד קודם לכן (בין היתר העיד הנאשם שבזמנו טיפסה האם על הגדר ושברה את הירך שלה). השיחה לפני הרצח העצימה את הזעם של הנאשם כלפי המנוחה, והוא חנק אותה, גרר אותה והשליכה לבור שלכריתו דאג מבעוד מועד.

מסקנתי היא אפוא שברקע למעשה הרצח עמד בעיקר הכעס של הנאשם על המנוחה הקשור לתחום הכספי שליווה את הנאשם לאורך השנים, וכן המשקעים השליליים שהצטברו אצל הנאשם. הטענה של ההתעללות בבנות שגרמה לנאשם מצוקה נפשית לאורך השנים, כרקע למעשה, לא נטענה בהזדמנות הראשונה. בשלב כלשהו "מונפה" הטענה ע"י הנאשם כדי לבסס את הגנת האחריות המופחתת, וכך להיטיב את מצבו המשפטי.

207. כפי שצוין לעיל, אשר למצב המשפטי עובר לתיקון, קרי: ענישה מופחתת, נפסק שגזירת עונש שהוא קל מעונש של מאסר עולם מצויה בשיקול דעתו של בית המשפט, ונועדה למקרים חריגים בלבד. הבאתי לעיל גם דעה שנשמעה בבית המשפט העליון, שלפיה ניתן לשקול הגדלת היקף המקרים שיבואו בגדר ענישה מופחתת, ולא בהכרח במקרים חריגים. בענייננו מציעה ההגנה לבחון את טענותיה על רקע התיקון לעבירות המתה, ודהיינו: עשיית שימוש נרחב יותר בסעיפים המקלים עם הנאשמים (ר' עמ' 24-26 לסיכומי ההגנה).

בדנ"פ דהאן לעיל, אשר לאחריות מופחתת, ציין בית המשפט שההוראה החדשה בחוק אינה מעניקה לבית המשפט שיקול דעת בנוגע לרמת הענישה בהתקיים תנאי האחריות המופחתת, וכי בעתיד ייתן בית המשפט את דעתו בנוגע לפרשנות הראויה להוראה זו.

במקרה שלפנינו הוכח מעבר לכל ספק שלא הייתה התעללות של המנוחה שגרמה למצוקה נפשית לנאשם. על כן אין צורך להכריע האם משפיע התיקון על האופן שבו ישקול בית המשפט את היקף המקרים שיחסו תחת האחריות המופחתת, דהיינו: האם מכיוון שהחוק אינו מעניק שיקול דעת לבית המשפט לעניין הענישה באותו אופן שהיה לפני התיקון, יש להרחיב את קשת המקרים שייכנסו תחת המטרייה של האחריות המופחתת. גם ההגנה אינה חולקת על כך שיש לבחון כל מקרה על פי נסיבותיו, וכך נעשה גם במקרה דנן.

208. לפיכך, אציע לחברי לקבוע כי המאשימה עמדה בנטל המוטל עליה, והוכיחה מעבר לכל ספק סביר שלא התקיימו יסודות סעיף האחריות המופחתת, ודהיינו: הנאשם לא הצליח לעורר ספק סביר בדבר זכאותו שבעניינו תיקבע אחריות מופחתת.

"פתח המילוט" - סעיף 301א לחוק העונשין

טענות ההגנה:

209. ככל שייקבע ע"י בית המשפט כי לא התקיימו הנסיבות המבססות אחריות מופחתת, עותרת ההגנה לקבוע שכל אותן הנסיבות: ההתעללות בבנות והיחס המשפיל של המנוחה לבנותיה ולאימו של הנאשם, באות בגדרן של "הנסיבות המיוחדות" שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד. משכך, יש להרשיע את הנאשם בעבירת הרצח לפי סעיף 300 לחוק העונשין, שבצידה קבוע עונש מאסר עולם שאינו חובה. ב"כ הנאשם הפנו את בית המשפט לדברים שמסר הנאשם בחקירה במשטרה ובעדותו בבית המשפט, המצביעים על כך שהנאשם חש מושפל וביטא יאוש: "אין לי כוח לחיות", כשלתפיסתו נמצא הפתרון בקטילת חייה של המנוחה: "פתרתי לבנות שלי בעיה". הנאשם עשה את כל אשר לאל ידו כדי להגן על בנותיו (עמ' 2 להשלמת הסיכומים בכתב).

210. בהיבט המשפטי טענה ההגנה היא כי על בית המשפט לפרש את המונח "נסיבות מיוחדות" כשלנגד עיניו גם הנסיבות החיצוניות לעבירה. אומנם בדברי ההסבר להצעת חוק העונשין מצוין כי שיקול דעתו של בית המשפט מוגבל לנסיבות המעשה, להבדיל מנסיבות חיצוניות למעשה, כגון: נסיבותיו האישיות של העושה, ואולם, אליבא דההגנה הדוגמא שניתנה בדברי ההסבר לנסיבה מיוחדת: רצח מתוך מניע של חמלה היא דווקא שיקול חיצוני למעשה העבירה. כן הפנתה לע"פ 3308/17 **ערפאת וחידי נ' מדינת ישראל** (15.1.20) (להלן: "**ע"פ וחידי**") (כב' השופט ע. גרוסקופף) שייתכנו גם מקרים שבהם נסיבותיו האישיות של העושה מפחיתות את דרגת האשם, כגון: יכולות מוגבלות של העושה, אך מכל מקום מן הראוי שתחימת גבולותיו של הסעיף תעשה לאחר שירכש ניסיון בהפעלתו. על פי הנטען ע"י ההגנה, במקרה דנן "הנסיבות המיוחדות" נלמדות מהנסיבות המצטרפות זו לזו ומשלימות את התמונה: התעללות של המנוחה בבנות ובאימו של הנאשם, בצירוף גילו של הנאשם והעובדה שמדובר באדם נורמטיבי אשר בחקירה במשטרה הודה במעשה הרצח.

211. אשר לנטל הראיה, התייחסה ההגנה לחוות דעתו של כב' השופט שטיין, **בע"פ וחידי** אשר ציין במאמר מוסגר ומבלי לטעת מסמרות, כי את העובדות ביסוד הנסיבות המיוחדות על הנאשם יש להוכיח לפי מאזן ההסתברויות. ואולם, ההגנה הדגישה שאין הלכה פסוקה בנדון. הגם שהדברים לא נכתבו בסיכומים בצורה מפורשת, מבין השורות עולה שההגנה מכוונת לכך שלא יוטל על הנאשם נטל ברמת הוכחה לפי מאזן ההסתברויות אלא ברמה פחותה של הטלת ספק בלבד.

טענות המאשימה:

212. ב"כ המאשימה עתרה לדחות את הטענה בדבר קיומן של "נסיבות מיוחדות" המצדיקות את הרשעתו של הנאשם בעבירת הרצח "הבסיסי".

213. לעניין נטל הראיה הפנתה גם ב"כ המאשימה **לע"פ וחידי**, והדגישה כי לשיטת ההגנה טענת ההתעללות היא הנסיבה המרכזית המאפשרת לנאשם להיכנס לגדרו של "פתח המילוט". ואולם, משלא הצליח הנאשם לעורר כל ספק בנוגע לקיומו של רכיב ההתעללות להוכחת האחריות המופחתת, בוודאי שאינו יכול לעמוד בנטל של הוכחת רכיב זה לפי מאזן ההסתברויות.

214. לגבי הנסיבות המיוחדות לגופן, הרי שלנוכח ניסוחו של החוק - "נסיבותיו של המעשה" וההסבר שניתן למונח זה בהצעת החוק, הרי שגילו של הנאשם ושאר נתוניו האישיים אינם רלוונטיים, ואינם באים בגדר "הנסיבות המיוחדות" שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד.

דין והכרעה - "פתח המילוט"

ההיבט הנורמטיבי

215. סעיף 301א. לחוק העונשין קובע לאמור:

עמוד 57

(א) הגורם בכוונה או באדישות למותו של אדם באחת מהנסיבות המפורטות להלן, דינו - מאסר עולם ועונש זה בלבד:

(1) המעשה נעשה לאחר תכנון או לאחר הליך ממשי של שקילה וגיבוש החלטה להמית;

(...)

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), התקיימה נסיבה מחמירה כאמור באותו סעיף קטן, אך מצא בית המשפט, מנימוקים מיוחדים שיירשמו, כי מתקיימות נסיבות מיוחדות שבשלן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, רשאי הוא להרשיע את הנאשם בעבירה לפי סעיף 300.

הנסיבות המיוחדות:

216. בע"פ וחידי לעילקבע השופט שטיין כך:

"...סעיף 301א(ב) לחוק העונשין החדש לא מונה נסיבות מיוחדות שלאורן מעשה הרצח אשר בוצע באחת הנסיבות מחמירות אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד. ברם, הלשון "נסיבות מיוחדות", לצד החובה המוטלת על בית המשפט לרשום את הנימוקים המיוחדים שמובילים למסקנה כי נסיבות כאמור מתקיימות, מלמדת על כך שהפעלת הסעיף תיעשה במקרים חריגים במיוחד. כך עולה גם מדברי ההסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 124) (עבירות המתה), התשע"ו-2015, ה"ח הממשלה 972, 173 (להלן: הצעת החוק). כפי שאראה להלן, המקרה שלפנינו אינו נמנה על אותם מקרים חריגים.

ראשית, נסיבות מיוחדות אליהן מפנה סעיף 301א(ב) לחוק העונשין החדש, צריכות להתקיים במעשה הרצח גופו. נסיבות החיצוניות לאותו מעשה, כגון מצבו האישי של הנאשם, אינן מעלות ואינן מורידות לעניינו של הסעיף; וכך הוא גם לגבי התנהלות החקירה הפלילית שהתקיימה לאחר המעשה. כך עולה בבירור מלשון הסעיף; ודבר זה גם זכה להדגשה בדברי ההסבר להצעת החוק, בהם נאמר כדלקמן:

"יודגש כי סמכות זו של בית המשפט מוגבלת, על פי המוצע, לנסיבות שבהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, ואינה מאפשרת לבית המשפט לשקול שיקולים נוספים, חיצוניים לנסיבות המעשה, שיש בהם כדי להפחית מאשמתו של הנאשם, כגון נסיבותיו האישיות של העושה... יצוין כי נציגי הסניגוריה הציבורית בצוות קרמניצר סברו, בדעת מיעוט, כי יש לתת לבית המשפט, נוסף על הסמכות להרשיע בעבירת הרצח הבסיסית כאמור בסעיף 301א(ב) המוצע, גם שיקול דעת לסטות מעונש החובה כשהוא מרשיע נאשם בעבירה של רצח בנסיבות מחמירות. זאת, לאור עמדתם כי יש לאפשר לבית המשפט להתחשב במכלול הנסיבות הרלוונטיות לענישה, ובכלל זה נסיבותיו האישיות של העושה, ולא להגבילו לנסיבות הנוגעות למידת האשמה שבמעשה" (שם, בעמ' 173-174).

בע"פ וחידי קבע השופט שטיין כי רוב הנסיבות להן טען המערער אינן נוגעות למעשה הרצח עצמו: גילו הצעיר של המערער, התנהלות המדובב וגורמי החקירה אליו, הפער הנטען בין תוצאת ההליך המשפטי בעניינו של המערער לבין תוצאות ההליכים בעניינם המשפטיים של

שותפיו לעבירה, וכן נטילת האחריות למעשי המערער. הנסיבה היחידה שראויה להישמע בגדרו של סעיף 301א(ב) לחוק העונשין נוגעת ליחסי הכוחות והדינמיקה שבין המערער ובין שאר המעורבים בפרשה. ואולם, פרטי הדינמיקה הנטענים לא סופקו בידי בית המשפט וכן גם אם תהיה הנחה לטובת המערער שהוא פעל בהשפעת שותפיו הבכירים, לא ניתן להגיע למסקנה שנסיונות רציחת המנוח שכללו שש יריות, שנורו מטווח קצר לפג גופו העליון של המנוח, היו פחות מחמירות.

217. השופט גרוסקופף קבע כך:

"...חברי נדרש לפרשנותו של סעיף 301א(ב) לחוק העונשין החדש, וקובע כי "הנסיבות המיוחדות" אליהן מתייחס הסעיף, הן נסיבות "הצריכות להתקיים במעשה הרצח גופו". לכך אני מסכים, שכן לשונו של הסעיף מבהירה כי עלינו לבחון "נסיבות מיוחדות שבשלן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד" (ההדגשה הוספה). עם זאת, אינני סבור שבשלב זה נכון לתחום מעבר לכך את גבולותיו של הסעיף. תחימה שכזו טוב שתיעשה לאחר שיירכש ניסיון בהפעלתו. כך, למשל, לא ניתן לקבוע מיניה וביה כי "מצבו האישי של הנאשם", אינו מעלה או מוריד לעניין הסעיף, כדעת חברי. ניתן להעלות על הדעת אירועי רצח, בהם נסיבותיו האישיות של הנאשם מפחיתות את דרגת האשם שבמעשה הרצח, כגון כשמדובר באדם בעל יכולות קוגניטיביות מוגבלות, או ניסיון חיים שיש בו כדי להאיר בצורה ייחודית את אשמתו - אלה עשויים להשליך באופן ישיר על נסיבות המעשה עצמו....".

נטל ההוכחה:

218. בע"פ וחידי לעיל פסק השופט שטיין כך:

"...בנסיבות אלה, אנו פטורים מלדון בנטל ההוכחה שסעיף 301א(ב) מטיל על הנאשם שאשמתו בגדרו של סעיף 301א(א) לחוק העונשין החדש הוכחה מעבר לספק סביר. מבלי לקבוע מסמרות ובמאמר מוסגר, אעיר בעניין זה כי ההקלה המיוחדת לפי סעיף 301א(ב) איננה דומה לסייג כללי לאחריות פלילית, שביחס אליו ספק סביר פועל לטובת הנאשם, כאמור בסעיף 34ב(ב) לחוק העונשין הישן והחדש. לדעתי, ככל שהנימוקים המיוחדים והנסיבות המיוחדות, עליהם מדבר סעיף 301א(ב), תלויים בהתקיימותן של עובדות, יהא על הנאשם להוכיח עובדות אלו לפי מאזן ההסתברויות. ספק סביר, אין בכוחו לאשש את הטענה בדבר קיומם של נימוקים מיוחדים ונסיבות מיוחדות כאמור. דעתי זו איננה נסמכת רק על לשונו של סעיף 301א(ב). ביסודה מונחת מדיניות משפטית ראויה: אם נתיר לנאשמים שביצעו מעשי רצח בכוונה תחילה או בנסיבות מחמירות אחרות להפחית את אחריותם מכוחו של ספק, נמצא את עצמנו מורידים את רף האחריות הפלילית ללא הצדקה תוך שאנו פוגעים בעיקרון ההלימה ובהרתעה כאחד....".

219. כפי שפורט בע"פ וחידי המונח "נסיבות מיוחדות" ושאלת נטל הראיה טרם הוכרעו בפסיקת בית

המשפט העליון. מכל מקום המחוקק הציב במרכז את הנסיבות הקשורות למעשה. מדברי ההסבר להצעת חוק העונשין עולה שהנסיבות החיצוניות לאותו מעשה, כגון: מצבו האישי של הנאשם אינן מעלות ואינן מורידות לעניינו של הסעיף. כפי שהעיר כב' השופט גרוסקופף ייתכנו מצבים שבהם לנתונים מיוחדים של הנאשם יכול להיות קשר או זיקה לביצוע העבירה, וכל עוד לא נרכש ניסיון בפרשנות, אין לטעת מסמרות.

220. לעניין נטל ההוכחה המוטל על הנאשם, משיקולים של מדיניות משפטית ראויה הביע כב' השופט שטיין דעה שככל שהנימוקים המיוחדים והנסיבות המיוחדות, בסעיף 301א(ב), תלויים בהתקיימותן של עובדות, על הנאשם יהיה להוכיח עובדות אלו לפי מאזן ההסתברויות.

נראה כי מדובר בשאלה מורכבת: פתח המילוט מאפשר לבית המשפט להרשיע את הנאשם בעבירת הרצח הבסיסי. על פני הדברים אנו נמצאים בגדר שאלת ההרשעה, על כל המשתמע מכך לשאלת נטל ההוכחה ורמת ההוכחה על הנאשם, מצד אחד; אך בסופו של דבר היעד הוא פתח מילוט אפשרי מעונש של מאסר עולם חובה, מצד שני. בענייננו אין צורך להכריע בסוגיה, מן הטעם שהנאשם לא הצליח להטיל ולו ספק בקיומה של התעללות בבנות או באם כבסיס לקיומן של נסיבות מיוחדות במובן החוק, כפי שיפורט להלן.

221. הנסיבות המצטברות שעליהן סומכת ההגנה ב"קרב המאסף" כוללות נסיבות אישיות מובהקות של הנאשם שמקומן לא יכיר בגדר הנסיבות המיוחדות. לעניין גילו של הנאשם, במעמד הסיכומים בעל פה הודיעה לנו ההגנה שהיא חוזרת בה, ובצדק, מטענה זו. לעניין היות הנאשם אדם נורמטיבי, הרי שאין זה שיקול רלוונטי כלל ועיקר. אך גם לגופו של עניין, הנאשם שמבקש להסתמך על נסיבה זו, הורשע בעבר בעבירת אלימות כלפי המנוחה. ההודיה בחקירה, אף היא איננה נסיבה חריגה שיש להכיר בה על פי הדין. יתרה מכך. תוזכר ותודגש התנהגותו של הנאשם לאחר מעשה הרצח: הסתרת הרצח והצגת מצג שווא לפני הבנות ולפני רשויות החוק שהמנוחה נעלמה כביכול. ובמילים אחרות: בעטייה של התנהגותו של הנאשם נגרמו לבנות ייסורי נפש קשים, והמנוחה הובאה לקבורה רק לאחר שהתגלתה גופתה.

טענת ההגנה בדבר קיומן של "הנסיבות המיוחדות": התעללות המנוחה בבנותיו ואימו של הנאשם:

222. הנסיבות המיוחדות שיש בהן כדי לסלול את הדרך לפתח המילוט הן נסיבות חריגות וקיצוניות. כפי שנקבע **בע"פ וחידי**, הפעלת הסעיף תיעשה במקרים חריגים במיוחד. בעניינו, אין לי אלא להפנות לממצאים העובדתיים כפי שנקבעו לעניין האחריות המופחתת, שאלה עיקרם:

מעדותה של סיון עולה מערכת יחסים לא פשוטה, אך גם ההשפלה שחוותה סיון הייתה בעיקר לפני שנים רבות, ומאז היו מריבות בינה ובין המנוחה, אך בוודאי שהרכבת התמונה בכללותה אינה מבססת טענה של התעללות, לא כל שכן חמורה. "אירוע הכדים" הוא נקודתי, ואין בו, כשלעצמו, או במצטבר לנושאים אחרים שהועלו כדי לבסס "נסיבות מיוחדות" במובן החוק. זאת ועוד, בהיות סיון אדם בוגר עמדה בפניה האפשרות לחיות בנפרד מהמנוחה או לצמצם את הקשר, ואולי אף לפעול לשיפורו.

הבת מרב תיארה יחסים חיוביים בינה ובין המנוחה, אותה הגדירה כ"אם נפלאה" שסייעה לה בתחום הלימודי והחברתי. נוכח סכסוך כספי, שרר ביניהן נתק, אך לאחרונה חלה ביניהן התקרבות שמעשה הרצח קטע אותה.

הבת עדיה הדפה כל אפשרות שהמנוחה הייתה אם מתעללת, ואף גמרה על אימה את ההלל. האירועים

הנקודתיים הנוגעים לסיון ולמור, אינם באים בגדר נסיבות מיוחדות.

223. יחסה של המנוחה לאימו הקשישה של הנאשם: בקונטקסט שבו מתבקש בית המשפט להתחשב בטענה, דהיינו: לקבוע קיומן של נסיבות חריגות שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, מדובר בנסיבות ובאירועים מינוריים בכל קנה מידה, ופשיטה שהשיח לגביהם אינו אמור להיות מלווה באלימות, ולא כל שכן קיפוח חיי אדם.

224. כפי שפורט בהרחבה לעיל, ברקע לביצוע העבירות עמד יחסו המורכב של הנאשם למנוחה על רקע הסכסוך ביניהם, כשמבחינתו הפצע המדמם והצורב הוא סביב הסכסוך הכלכלי, ובעיקר העובדה שחרף העובדה שהנאשם והמנוחה התגרשו לפני כ-15 שנים, לא השלים הנאשם עם ההסכמות אליהן הגיעו בנושא הבית שבו נולד. המוטיב הכלכלי בסכסוך עלה בחקירתו הראשונה של הנאשם במשטרה, ובהמשך העיד הנאשם על מערכת היחסים המורכבת בתוך המשפחה שלתוכה יצק את טענת ההתעללות כביכול של המנוחה בבנות ובאימו, בניסיון לבנות את קו ההגנה שלו. ניסיון זה לא צלח. מעבר לסכסוך הכלכלי, פורטו לעיל בהרחבה גם קשיים אחרים במערכות היחסים בתוך המשפחה, אך כל אלה אינם באים בגדר "התעללות", ולא כל שכן התעללות שגרמה לנאשם מצוקה נפשית (כפי שפורט בחלק העוסק באחריות המופחתת), וגם לא מגבש "נסיבות מיוחדות" במובן סעיף 301א(ב) לחוק העונשין. לפיכך, אציע לחבריי לדחות את הטענה בדבר קיומן של "נסיבות מיוחדות" הן בהיבט האמור והן בהיבט האחר, הקשור לנתוני האישיים של הנאשם.

225. סוף דבר, אני מציעה לחבריי להרשיע את הנאשם בכל העבירות המיוחסות לו בכתב האישום כמפורט בפתח הכרעת הדין.

**ליאורה ברודי, שופטת
סג"נ**

השופט רמי אמיר:

1. קראתי את חוות דעתה של חברתי, השופטת ברודי, ואני מסכים לקביעותיה, למסקנותיה ולתוצאה הסופית גם יחד.

בצד זאת, אבקש לחדד ולהדגיש מספר עניינים.

עמוד 61

2. תחילה לעניין ההתעללות הנטענת על ידי ההגנה לצורך הרשעה בעבירה המקלה של המתה באחריות מופחתת שבסעיף 301ב(א) לחוק העונשין.

חזית הטיעון בעניין זה הלכה והצטמצמה, ובצדק, לנוכח הראיות שנשמעו. בסופו של יום, השורה התחתונה בטיעוניה של ההגנה לעניין זה התמצתה בשניים-שלושה אירועים של התעללות נטענת בשתיים מהבנות - ביחס לבת מור, הרחקתה וגירושה מהבית בהיותה בהריון בחודש התשיעי; וביחס לבת סיון, אירוע הכדים, ותלונת הזדון במשטרה בגין פורץ-כביכול (הלוא הוא בן-זוגה של סיון).

דא עקא, שכל האירועים והמעשים הללו אינם עולים, ואינם יכולים להעלות, כדי התעללות חמורה ומתמשכת, שהביאה את הנאשם למצב של מצוקה נפשית קשה, שגרמה לביצוע מעשה ההמתה.

ראשית, מדובר בשניים-שלושה אירועים נקודתיים, הא ותו לא. אין מדובר במסכת אירועים מתמשכת. אך החוק מציב במפורש דרישה כפולה ומצטברת, של התעללות חמורה ומתמשכת, ולא די במעשה התעללות בודד, תהא חומרתו אשר תהא.

שנית, אירוע הגירוש של הבת מור נעשה שלוש שנים לפני הרצח, ומאז לא היה כל קשר ביניהן. לכן אין כל רצף וקשר סיבתי בין אותו מעשה גירוש נקודתי ונושן לבין מצבו הנפשי של הנאשם בעת הרצח, ובוודאי שלא לעצם מעשה ההמתה.

שלישית, אירועי הכדים והמשטרה התרחשו שבועיים לפני הרצח - בעוד שהנאשם החליט, כפי שהוכח, לרצוח את המנוחה עוד כחודש וחצי לפני הרצח, ואז גם החל בהכנות ממשיות לביצוע הרצח על ידי חפירת הבור. לפיכך, אפילו היה באירועי הכדים והמשטרה משום התעללות - לא הם אלה שגרמו לנאשם מצוקה נפשית קשה, שגרמה לו לרצוח את המנוחה. כך, משום שהנאשם גמל בליבו לעשות כן, והתחיל בהכנות ממשיות לביצוע, עוד חודש שלם בטרם אותם אירועים נקודתיים. לשון אחר: אין כל קשר סיבתי בין מעשי ההתעללות הנטענים לבין ההחלטה לרצוח.

3. למעלה מכך אוסיף, כי כמו חברתי, כך אף אני אינני סבור שהנאשם היה במצוקה נפשית קשה בעת הרצח; ובוודאי לא מצוקה כזו שהביאה אותו לרצוח את המנוחה.

מי שתכנן את הדבר חודש וחצי לפני כן, וביצע פעולות הכנה (חפירת הבור), והוסיף ושיפר אותן (העמקת הבור), ודאג להסתיר זאת בתקופת ההמתנה עד לביצוע (כיסוי הבור) - הוא אדם שפועל בשיקול דעת ובקור רוח, ולא בעקבות מצוקה נפשית חמורה.

גם התגובות המיידיות לאחר הרצח אינן מתיישבות עם אותה מצוקה נטענת. אפנה בהקשר זה במיוחד לעניינים הבאים: משחק הקלפים של הנאשם עם אמו מיד לאחר הרצח; ההתחזות שלו כמי שאינו יודע את גורלה ומקום הימצאה של המנוחה, תוך שהוא מצטרף לחיפושים; והשיחות בעלות הגוון העסקי-כלכלי עם בנותיו אף בטרם נמצאה גופת המנוחה, עת דרש מהן רבע מהרכוש.

בהתייחס לחוות הדעת של ד"ר שני - לא ראיתי בה כל תמיכה של ממש לטענת המצוקה. חוות הדעת ניתנה לאחר זמן רב, כשהמומחה מאשר שאינו יכול לומר מה היה המצב בעת הרצח; וכשהמומחה

מתאר מפי הנאשם גורמי מצוקה שונים מאלו שהנאשם עצמו מסר במשטרה ובבית המשפט.

4. מכאן ל"פתח המילוט" אותו ביקש הסנגור לטעון כטענה חלופית, לפי סעיף 301א(ב) לחוק העונשין.

בראש ובראשונה מסכים אני עם חברתי, שכל הטענות שהועלו על ידי ההגנה אינן מצביעות על "נסיבות מיוחדות שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד", אף לא לכאורה. גם אם התרגז הנאשם בשל גירוש הבת מור מהבית לפני כמה שנים, או בשל אירועי הכדים והמשטרה בעניינה של הבת סיון; וגם אם כעס הנאשם בשל סירוב המנוחה להתקין דוד שמש חלף חימום בגז לדירת אמו, או בשל סירובה של המנוחה להסיר גדר שבין הבתים; וגם אם מדובר בתסכול מתמשך של הנאשם לנוכח היחס של המנוחה לבנותיהם ולאמו באופן כללי - אין הדבר מוריד מדרגת האשמה החמורה שבמעשה הרצח אותו ביצע. הנסיבות המיוחדות בהן מדבר סעיף 301א(ב) האמור חייבות להיות נסיבות חריגות, ובעלות משמעות מיוחדת הרלוונטית למישור האשמה (בין שעניין במעשה הרצח עצמו בלבד, כדעת השופט שטיין בפרשת **וחידי**, ובין שעניין יכול להיות גם חיצוני, כגון בנאשם עצמו, כגישת השופט גרוסקופף באותה פרשה). אלא שכל טענות ההגנה האמורות שהעלה הנאשם אינן מצביעות על נסיבות כאלה.

שנית, וכפי שקבעה חברתי בצדק - מה שהניע את הנאשם לרצוח את המנוחה היה הכעס המתמשך שלו עליה בשל הסכסוך הכלכלי-רכושי ביניהם מאז ובעקבות גירושיהם. ואלו בוודאי אינם נסיבות מיוחדות וטעם מיוחד שמצדיקים את הפחתת האשמה.

שלישית, ואם נקבל את דעת היחיד של השופט שטיין בעניין **וחידי**, שנטל ההוכחה בעניין זה הוא על הנאשם וברמה של מאזן הסתברויות - הרי שנכון היה לדחות את טענת ההגנה גם מטעם זה, שהנאשם לא עמד בנטל להוכיח את הנסיבות המיוחדות להן הוא טוען לצורך הפחתת אשמתו.

5. כאמור, אני מצטרף לחוות דעתה של השופטת ברודי, ומציע לאמצה.

רמי אמיר, שופט

השופט מנחם פינקלשטיין, אב"ד:

מסכים אני לפסק דינה המפורט והיסודי של חברתי, השופטת ל' ברודי, סג"נ, וכן להערותיו של חברי, השופט ר' אמיר.

**מנחם פינקלשטיין,
שופט, אב"ד**

התוצאה:

התוצאה היא כאמור בסעיף 225 לחוות דעתה של השופטת ברודי, סג"נ.

ניתנה היום, כ' תמוז תש"פ, 12 יולי 2020, במעמד הצדדים.

השופט מנחם פינקלשטיין, אב"ד	ליאורה ברודי, שופטת סג"נ	רמי אמיר, שופט
--	-------------------------------------	-----------------------